

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

**VOLNÁ A ŘÍZENÁ HRA A ČINNOSTI
V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ Z HLEDISKA UČITELEK**

Free and controlled game and activities
in pre-school education in terms of teachers

Vedoucí diplomové práce:	doc. PhDr. PaedDr. Anna Kucharská, Ph.D
Autor diplomové práce:	Bc. Jana Kázmerová
Studijní obor:	Pedagogika předškolního věku
Forma studia:	kombinovaná
Diplomová práce dokončena:	březen, 2015

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá volnou a řízenou hrou a činnostmi v předškolním vzdělávání z hlediska učitelek. Je zaměřena především na hru dětí předškolního věku, hře děti věnují nejvíce času a je pro ně nejvýznamnější činností z hlediska rozvoje celé jejich osobnosti. Teoretická část je zaměřena na vymezení pojmu hra, podstatu hry a vztah a význam hry dětí předškolního věku. Dále je zaměřena na volnou a řízenou hru a činnosti, jejich poměr a na hru z hlediska učitelek. Praktická část je zaměřena na roli učitelek ve volné a řízené hře a činnostech dětí v mateřské škole prostřednictvím pozorování. Během pozorování se zaměřuji na popis činností dětí, činností a přístupy učitelek k volné a řízené hře a činnostem a k dětem. Výsledkem je poukázat na významnou roli volné a řízené hry v životě dítěte předškolního věku a zejména přístupu učitelek a jejich role ve volné a řízené hře dětí.

Klíčová slova: hra, volná hra, řízená hra, činnosti, učitelky, děti předškolního věku, mateřská škola,

ABSTRACT

This thesis deals with free and controlled play activities in preschool education in terms of teachers. It focuses primarily on the game preschool children playing children spend most of their time is their most important activities for the advancement of their entire personality. The theoretical part is focused on defining the concept of game play and substance of the relationship and the importance of play of preschool children. It is focused on free and controlled the game and activities, and their ratio to the game in terms of teachers. The practical part is focused on the importance of teachers in the free and controlled the game and activities for children in kindergarten through observation. During the observation is focused on the description of children's activities, actions and attitudes of teachers towards free and controlled the game and activities, and children. The result is to highlight the important role of free and controlled the game in the life of preschool age, and especially access to teachers and their role in the open and controlled by children playing.

Key words: game, free game, controlled game, activities, teachers, preschool children, nursery school

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Volná a řízená hra v předškolním vzdělávání z hlediska učitelek vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Poniklé dne 16. 3. 2015

Podpis:

Jana Kázmerová

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. PaedR. Anně Kucharské, Ph.D. za praktické rady a odborné vedení během vypracování diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	8
1. HRA	10
1.1 Základní vymezení pojmu hra	11
1.2 Podstata hry	11
1.2.1 Klasifikace her	12
1.2.1.1 Hry tvořivé	12
1.2.1.2 Hry s pravidly.....	13
1.2.2 Znaky hry	14
1.3 Hry dítěte předškolního věku	15
1.4 Hra dítěte v mateřské škole	15
1.5 Význam hry v předškolním věku.....	16
2. VOLNÁ HRA	17
2.1 Pojem volná hra	17
2.2 Význam volné hry v životě dítěte	18
2.3 Jak je volná hra chápána	18
2.4 Přístup a postoj pedagoga k volné hře dětí	19
2.5 Příprava prostředí pro hru dětí.....	20
3. ŘÍZENÉ ČINNOSTI A HRY	21
3.1 Co si představit pod pojmem řízené činnosti a hry	21
3.2 Čas pro řízené hry v mateřské škole	21
3.3 Motivace hry a učení	22
3.4 Přístup a postoj pedagoga k řízené činnosti a hrám.....	23
4. POMĚR VOLNÉ A ŘÍZENÉ ČINNOSTI A HRY	24
4.1 Od volné hry ke hře a činnosti řízené	24
4.2 Kdy je čas na volnou hru a kdy na řízenou činnost a hru	25
4.3 Proč má být volná a řízená hra a činnosti vzájemně vyvážené?	25
5. HRA Z HLEDISKA UČITELEK MATEŘSKÝCH ŠKOL	26
5.1 Úloha učitelky při volné hře	26
5.2 Úloha učitelky při řízených hrách a činnostech.....	27
5.3 Činnost a chování učitelky vztahující se ke hře dětí	28

5.4	Plánování herních činností.....	29
5.5	Realizace herních činností, výchovné a vzdělávací strategie	30
6.	PRAKTICKÁ ČÁST.....	31
6.1	Uvedení do problému	31
6.2	Cíl výzkumu	32
6.3	Výzkumné otázky	32
6.4	Výzkumný vzorek.....	33
6.4.1	Organizace	33
6.4.1.1	Popis pozorovaných dětí	34
6.4.1.2	Popis pozorovaných učitelek	34
6.4.1.3	Popis prostředí třídy mateřské školy	35
6.4.2	Průběh činností během dne v mateřské škole – interpretace dat	35
6.5	Metody výzkumu	35
6.5.1	Pozorování	36
6.5.2	Rozhovor.....	37
6.5.2.1	Rozhovor s učitelkou č. 1	37
6.5.2.1.1	Význam volné hry z hlediska učitelky č. 1	38
6.5.2.1.2	Význam řízené činnosti a hry z hlediska učitelky č. 1.....	38
6.5.2.1.3	Přístup učitelky č. 1 k dětem v pedagogickém procesu	39
6.5.2.2	Rozhovor s učitelkou č. 2.....	39
6.5.2.2.1	Význam volné hry z hlediska učitelky č. 2	39
6.5.2.2.2	Význam řízené činnosti a hry z hlediska učitelky č. 2.....	40
6.5.2.2.3	Přístup učitelky č. 2 k dětem v pedagogickém procesu	40
6.6	Analýza a interpretace výsledků	41
6.7	Zhodnocení výzkumných otázek	70
6.7.1	Zhodnocení výzkumných otázek přes učitelky.....	71
6.7.2	Shody a rozdíly v přístupu učitelek ve výzkumných otázkách.....	75
6.7.2.1	Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 1	75
6.7.2.2	Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 2	78
6.7.2.3	Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 3	79
6.7.2.4	Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 4	80

6.7.2.5	Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 5	81
6.8	Diskuse	81
6.8.1	Role učitelky ve volných hrách a činnostech dětí.....	82
6.8.2	Role učitelky v řízených hrách a činnostech dětí	84
6.8.3	Chování a přístup učitelek k dětem.....	87
7.	ZÁVĚR.....	90
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	92
	SEZNAM PŘÍLOH.....	95

ÚVOD

V diplomové práci se zabývám tématem hry, zaměřené na děti předškolního věku. Hru považuji za nejdůležitější činnost v životě dětí a zajímá mne, jak je právě hra naplňována v mateřské škole, zda mají děti v mateřské škole dostatek prostoru a času pro volnou hru, zda mají bezpečné a podnětné prostředí, které vyhovuje věkové skupině ve třídě a individuálním potřebám dětí.

Předškolní věk je považován za věk hry, neboť právě hra tvoří základní činnost dítěte v tomto období. Hra je tedy v dětství nejdůležitější a nejpřirozenější činností, které se dítě nejčastěji věnuje. Prostřednictvím hry dítě poznává nejen samo sebe, ale i okolní svět, vytváří si základy, které budou ovlivňovat jeho osobnost po celý jeho další život. Ve světě hry uspokojuje své potřeby, vyjadřuje svou osobnost, rozvíjí svou tvořivost, intelekt, projevuje emoce, osvojuje si správné modely chování, zkouší si řešení nejrůznějších situací, které jej mohou v životě potkat, hra mu pomáhá zapomenout na problémy, nebo naopak se s některými vyrovnat a v neposlední řadě nemohu opomenout, že hrou se dítě učí a získává zkušenosti, které v životě uplatní. Hrou se rozvíjí celá osobnost dítěte.

Hře v předškolním období přikládám největší význam, proto se v diplomové práci zaměřím na volnou hru a didakticky řízenou činnost dětí v mateřské škole z pozice dětí a především z hlediska učitelek. Zabývat se volnou hrou chci především z důvodu, že není volná hra zdaleka chápána tak, jak by měla a jaký význam volná (spontánní) hra má.

Volná hra je činnost dítěte, která je projevem jeho zájmu, je tedy vnitřně motivovaná, v níž si dítě samo volí námět, záměr a způsob, jakým bude realizována. Ve spontánní hře dítě samo určuje s kým a v jaké roli si bude hrát, zda a jaké využije pomůcky, zvolí si, kde si bude hrát, kdy a jak dlouho. Na volnou hru je často nahlíženo některými rodiči a často i učiteli jako na zbytečnost a promarnění času, že se děti nic nenaučí a učitelky se dětem nevěnují, když si hrají. Přitom volná hra je nezbytná v rozvoji dítěte a její význam nelze zlehčovat. Vznikají tedy názory, že učitelky v mateřské škole děti pouze „hlídají" a nic nedělají. Tím je práce učitelky velmi zlehčována, nedoceňována a nerespektována. Proto někdy nastává situace, že se příliš aktivní učitelky snaží tento výrok vyvrátit tím, že naopak děti nenechávají dostatečně

volně si hrát, ale naopak děti podněcují v řízených činnostech k různým úkolům, aby bylo vidět, že se dětem po celý den plně věnují. Zde může docházet jednak, k přetěžování dětí a hlavně nedojde k naplnění jejich potřeb. Opravdu se děti při volné hře nic neučí, když si „pouze“ hrají? Naopak, právě hrou se mnohému naučí a připraví se pro práci a pro život.

Přístupy učitelek jsou rozdílné a mě by proto zajímalo, jak přistupují učitelky k volné hře v mateřské škole. Zda je z hlediska učitelek volná hra významná pro děti a jakou roli v ní učitelky zauímají. Některé učitelky upřednostňují didakticky řízené činnosti, před volnou hrou a některé naopak. Proto se zaměřím v mé diplomové práci nejen na volnou hru, ale i na řízené činnosti, zejména z hlediska učitelek. Zajímá mne, kdy je v mateřské škole prostor a čas pro volnou hru a kdy pro řízené činnosti a hry, jestli je poměr mezi volnou a řízenou hrou vyvážený a přínosný pro dítě. Jak učitelka k jednotlivým činnostem přistupuje, jestli ví, jak s volnou hrou naložit a jak v ní má a může figurovat, kdy a jak ukončuje volnou hru a přechází k hrám řízeným, zda přerušuje volnou hru citlivě a s předstihem, případně poskytne dostatek času k dokončení hry, když si děti zaujatě hrají, nebo zda poskytuje možnost ve volné hře dětem později pokračovat. V řízených hrách mě zajímá jednak postoj učitelky k řízené činnosti, její chování, motivace a metody, které používá a interakce mezi učitelkou a dětmi. Z hlediska vzdělávání na základě RVP PV se zaměřím na vztah aktivity spontánní i řízené, zda jsou vzájemně provázané a vyvážené, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem předškolního dítěte.

Ve výzkumu se budu také zabývat analýzou činností dětí předškolního věku v rámci volné a řízené hry s důrazem na popis jednotlivých typů her. Metodu výzkumu jsem si zvolila pozorování, budu pozorovat činnosti učitelek a dětí, v průběhu pozorování budu zaznamenávat jednotlivé aktivity učitelek i dětí podle časového rozvržení.

Cílem mé diplomové práce je poukázat na významnou roli volné a řízené hry v životě dítěte předškolního věku.

1. HRA

Hra je jednou z neodmyslitelných součástí dítěte předškolního věku. Hra je nejvýznamnější a nejpřirozenější forma činnosti, se kterou se dítě denně setkává, které se dítě po většinu dne věnuje a činnost, kterou bychom měli v co největší míře u dětí podporovat. Hry mohou mít mnoho významů a podob. Dítě si nejen hraje a relaxuje, ale právě hrou se mnohému naučí, připraví se pro práci a pro život (Čáp, 1980). Učí se nejen poznávat věci a svět kolem sebe, ale učí se přijímat určitá pravidla, která potřebuje v životě. Učí se napodobovat role. Hra není zbytečnou činností a ztrátou času, ale naopak je přínosem pro celkový rozvoj dítěte.

Hra je považována za specifickou formu učení a důležitý prostředek sebeutváření. Při hře dochází k formování osobnosti. Hrou rozumíme činnost, která je vnitřně motivovaná činnost, v níž se seberealizujeme. Hra není primárně prostředkem k dosažení cíle, její smysl však může stát i mimo ni. Hra se projevuje určitými znaky, jako jsou spontánnost, zaujetí, duševní pravidla, přijetí role, nápaditost, nestresující stav mysli, která jí od jiných praktických životních činností mohou odlišovat. Hra se uskutečňuje v určitém čase, v neurčitém prostředí a za určitých podmínek, úzce souvisí i s prací člověka (Suchánková, 2014).

Hra umožňuje dítěti, alespoň symbolicky, uspokojit přání, která ve skutečnosti splnit nelze. Dítě se musí neustále přizpůsobovat požadavkům okolního světa, které mnohdy ještě plně nechápe. Symbolická hra slouží předškolnímu dítěti jako prostředek k vyrovnání se s realitou, která je pro ně nějak zatěžující (Vágnerová, 2005, s. 186).

Hrou si dítě pomáhá z různých druhů napětí, které v jeho okolí vzniká a ono si ho nedokáže vysvětlit, odhadnout jeho trvání a směr působení. Do hry pak projektuje svá přání, hledá v ní řešení pro svoji nejistotu, obavy, zpracovává v ní i situace mimo běžný život, takové, které na něj působí, např. Prostřednictvím televizní obrazovky. V těchto případech má volná hra terapeutickou úlohu a dítě si v bezpečném prostředí, a v již známých souvislostech, odžívá různé konflikty a nejistoty, aniž se jemu samému něco zlého přihodí. Tím si prověřuje nakolik je bezpečný svět, který ho obklopuje (Kotátková, 2005, s. 30).

1.1 Základní vymezení pojmu hra

Hra je činnost jednoho či více lidí, zejména dětí, která nemusí mít konkrétní smysl, ale přitom má za cíl radost či relaxaci. Hry se hrají především pro zábavu, ale také slouží například ke vzdělávání. Zejména v předškolním věku hra tvoří základní činnost dítěte v tomto období. Hře se děti věnují doma, v mateřské škole, ve volném čase a vždy když chtějí. Protože děti mají velkou představivost a fantazii a dokáží si hrát všude – ať je to v autě či v jiném dopravním prostředku nebo ať jsou na procházce nebo jen tak někde čekají. Hrou děti dokáží vyplnit každý volný čas. Děti hře věnují většinu času, neboť jim hra slouží také k poznávání okolního světa. Pro dítě je hra zábavná, vzrušující a dítě se na ni umí plně soustředit a hru prožívat.

Hra je pro dítě nejlepším způsobem, jak může zvládat postupně předpoklady k rozvoji všeho, co bude v životě později potřebovat. Experimentace, situační učení a samostatná tvořivá hra dávají příležitost k osobnímu prožitku, uplatnění zájmu a zkušeností, vyjádření vlastní představy o světě a osobitém vztahu k němu (Kolláriková, 2001, s. 135).

1.2 Podstata hry

Hra je nepostradatelnou součástí každého dítěte. Dítěti, kterému by nebyla poskytnuta možnost si hrát, by se nemohlo dostatečně rozvíjet ve všech oblastech v rozumové, psychické, tělesné a ani citové. Tím, že si dítě může hrát, přichází na nové poznatky, dovednosti, nápady které ho rozvíjí pro jeho další etapu života. V neposlední řadě se hrou může odhalit problém, který u dítěte může nastat. Zejména v ranějším stadiu hry se mohou projevit znaky, které by mohly značit případný opožděný vývoj dítěte. Hra může odhalit nedostatky, které dítě může mít a jejich včasné řešení pomůže dětské nedostatky v mnoha případech zmírnit, nebo odstranit. Hra je všeobecně nejvíce smysluplná činnost v životě dítěte, jak z hlediska učení, tak i odpočinku. Hrou si dítě rozvíjí nejen myšlení, řeč, tělesné dovednosti, manipulaci s předměty, ale také se hrou učí, zkouší, hledá, přemýšlí, přichází na nové poznatky, získává zkušenosti. Hra celkově souvisí se skutečností, v níž dítě žije a do hry promítá i vlastní prožitky, své zkušenosti a zájmy. Hra se pro dítě stává i potřebným uvolněním, relaxací a odpočinkem od situací, které dítě mohou unavovat, stresovat nebo v něm vyvolávat strach.

1.2.1 Klasifikace her

V odborné literatuře se objevuje několik kategorií třídění her, podle různých kritérií. Na některých se autoři shodují, na některých nikoliv. Někteří autoři dělí hry např. podle schopností, které rozvíjí, na pohybové, smyslové a intelektuální neboli didaktické. Dále se dělí hry podle typů činností na hry napodobovací, dramatické a konstruktivní. Podle místa se dělí hry na vnitřní a venkovní, které jsou dále specifikovány na hry v přírodě v lese apod. Dalším dělením jsou hry děleny podle věku dětí. V odborné literatuře najdeme mnoho různých klasifikací her, ke kterým se jejich autoři nejvíce přiklánějí. Vzhledem k tomu, že se v mé práci zabývám otázkou volné a řízené hry zaměřím se zejména na třídění her, které uvádí Mišurcová a kol., (1989).

Hra je činnost velmi různorodá a mnohotvárná a stává se významným výchovným prostředkem z hlediska rozvíjení všech stránek lidské osobnosti. Z pedagogického hlediska jsou hry děleny na tvořivé, ve kterých si dítě hraje zcela spontánně a na hry s pravidly, v nichž se dítě musí podřizovat určitým vnějším pravidlům (Mišurcová a kol., 1989).

1.2.1.1 Hry tvořivé

Tvořivé hry chápeme jako hry volné či spontánní, při kterých si dítě samo volí záměr, námět, volí si herní partnery, místo a předměty pro hru. Ve volné hře dítě zkoumá, hledá a vytváří činnosti, kterým se chce samo věnovat a řídí se podle svého vlastního rozhodnutí, okamžitého nápadu či plánu. Dále se hry dělí na předmětové, úlohové, dramatizační a konstruktivní (Mišurcová a kol., 1989).

- Hry předmětové – dítě si hraje s předměty, kde zkoumá a poznává vlastnosti předmětů, rozvíjí tím své smysly.
- Hry úlohové – dítě ve svých hrách napodobuje určité role, hraje si na někoho (na lékaře, na učitele nebo na řidiče), napodobuje činnosti lidí, které ho něčím zaujaly.
- Hry dramatizační – dítě ve hře představuje a vytváří děje, které má ve své představivosti, hraje si a komunikuje s vymyšlenou osobou.
- Hry konstruktivní – dítě používá ke hře materiály a pomůcky, připomínající skutečnost svým vzhledem či funkcí.

1.2.1.2 Hry s pravidly

Každá hra má svá pravidla, která je důležité dodržovat. Kdyby neměla hra pravidla, nemohly by se hry ani hrát. Pravidla jsou vyžadována nejen ve hře, ale i ve společnosti, kde musíme všichni daná pravidla přijmout a respektovat. Pro děti je důležité hrát hry s pravidly, dostane se tato povinnost do jejich podvědomí a později se naučí přijímat i pravidla další. Mimo jiné se naučí i respektovat druhé a to nejen ve hře, ale i v životě a v daných situacích, které mohou nastat.

Pravidla vnímáme jako určitá vymezení, podle kterých se hra řídí, postupuje a podle kterých se hráči chovají. Základním rysem pravidel je dohoda, která může být např. jen aktuálně závazná, protože se vztahuje k průběhu právě realizované hry (Koťátková, 2005, s. 26).

Děti se pravidla snaží respektovat a ve většině případů jsou děti rády, že mají nějaká pravidla nastavená a tím vědí, co mohou a co ne. Pro děti je velmi důležité nastavení pravidel, samy si tyto pravidla uvědomí a naučí se je respektovat.

Hry s pravidly lze dále dělit na hry:

- Hry pohybové, které jsou pro děti a jejich rozvoj velmi významné z hlediska tělesného vývoje. Záměrem pohybových her je stimulovat a podporovat vývoj dítěte po tělesné stránce, jeho fyzickou pohodu, zlepšovat tělesnou zdatnost, podporovat rozvoj pohybových a manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je ke zdravým životním návykům a postojům (Dvořáková, 2002).
- Hry rozvíjející intelektuální stránku dítěte nebo hry didaktické – v nich vystupuje do popředí pedagogický záměr a rozvíjí se především rozumové schopnosti a myšlení dítěte. Jde o proces předávání určitých poznatků a dovedností formou hry.

Dále můžeme hry dělit na:

- Hry aktivizující – hry, ve kterých jsou děti motivovány k pohybu, se zaměřením na postřeh (např. hra na auta, na domečky).

- Hry zlepšující koncentraci – hry jsou zaměřené na soustředění, postřeh, myšlení a také sluch, když hry vyžadují soustředění na zvukový podnět (reakce dětí na smluvený signál, nebo hlas učitelky).
- Hry na seznamování – hry jsou zaměřené na vzájemné uvědomění si dětí ve třídě, pro menší děti, které se neznají, je hra určená k zapamatování jmen, pro starší děti mohou hry sloužit k tomu, aby zjistily (např. kdo chybí – hra, při které se jedno dítě schová, a ostatní mají poznat, kdo chybí).
- Hry kontaktní – hry jsou zaměřené na vzájemnou spolupráci mezi dětmi a učení se pomoci kamarádům (např. při zachraňovacích honičkách, kdy se děti navzájem vysvobozují).
- Hry komunikační – hry jsou zaměřené na rozvoj komunikace mezi dětmi, vyjadřování a popis situací nebo umět popsat a říct, co dítě vidí (např. na obrázku).
- Hry interakční – hry jsou zaměřené na spolupráci s dětmi ve skupině, sblížení dětí, pomoc druhému. Uvědomit si sounáležitost ke skupině, ve které dítě je.
- Hry kooperativní – hry jsou založené na spolupráci dětí ve skupině i jednotlivců (např. honičky vysvobozovací), hry jsou zaměřené na společné úsilí dětí.
- Hry dramatické – hry jsou zaměřené na umění se vžít do příběhu a za pomoci dětské představitivosti, tvořivosti a fantazie se podílet na jeho zpracování a dotváření. Hry jsou také zaměřené na smyslové vnímání a spolupráci (Kotátková, 2005).

1.2.2 Znaky hry

Hra vyžaduje vytvoření příležitosti ke hře, neměla by to být aktivita nucená nebo řízená na povel, pak by nebyla hra přitažlivá a radostná (Svobodová a kol., 2010). Mezi hlavní znaky patří právě spontánnost, kde si dítě hraje podle své volby, fantazie, zájmu a svých potřeb. Spontánnost se vyznačuje přirozeným aktivním chováním vycházejícím z vnitřních zdrojů dítěte, bezprostředním jednáním a improvizací. Do hry dítě vnáší svou tvořivost a fantazii, proto potřebuje pro svou hru podnětné prostředí, ve kterém se do hry bude moci plně ponořit, hrou se zaujmout a během hry být spokojené a šťastné.

Dalším významným a nezanedbatelným znakem je opakování, kdy se dítě rádo vrací ke hře, kterou si již vyzkoušelo a je spokojené, když si může znovu vyzkoušet dané situace (Koťátková, 2005).

V neposlední řadě, přijímá dítě ve hře určité role, které si zvolí podle svého zájmu, nebo napodobuje role podle svých zážitků a zkušeností, které následně promítá do hry.

1.3 Hry dítěte předškolního věku

Předškolní období bývá nazýváno věkem hry, kdy si dítě dokáže samostatně a zaujatě hrát. Hra slouží dítěti jako prostředek k vyrovnání se s realitou, která může být pro dítě někdy zatěžující. Dítě do hry promítá své zážitky a zkušenosti, které prožilo. Napodobuje určité role, které ho zaujaly a které si chce ve hře samo vyzkoušet. Začíná pro hru vyhledávat hravého partnera, se kterým bude hru sdílet. Hra dětí předškolního věku se stále prohlubuje a dítě hrou získává nové poznatky a zkušenosti, které bude potřebovat ve svém osobním rozvoji. Dítě ve hře nejvíce používá fantazii a různorodost jeho her se rozšiřuje. V tomto období dítě využívá hry námětové, které se pro dítě stávají nejzajímavějšími a nejdůležitějšími z hlediska jeho celkového vývoje.

Pro správný vývoj dítěte předškolního věku je důležité mít možnost hrát si samostatně a nebýt v jeho samostatné hře omezováno. Do hry by dítě nemělo být nuceno ostatními. U dětí předškolního věku navštěvující mateřskou školu může dojít přímým plánováním činností učitelkami k potlačení spontánních her dětí. I činnosti a hry řízené učitelkou jsou pro děti v jejich rozvoji přínosné a smysluplné zejména z hlediska obohacení dítěte o nové poznatky, ale i zde by měl být kladen velký důraz na přání a potřeby dětí. Proto by měl být poměr mezi spontánními a řízenými aktivitami vyvážený a pro dítě co nejvíce přínosný.

1.4 Hra dítěte v mateřské škole

Hra je nepochybně nejčastější a nejdůležitější součástí života dítěte předškolního věku a je nutné, aby hra měla své místo v každodenní organizaci režimu dne. Předškolní období je nazýváno obdobím hry a dítě se hře věnuje většinu dne, hraje si nejen v domácím prostředí, ale hře se věnuje právě v mateřské škole.

Hra v mateřské škole má význam zejména v různorodosti a možnostech hry. Učitelky v mateřské škole mají možnost poskytnout dítěti prostor pro hru a jejich spontaneitu, naplnit jejich potřeby a představy, ve kterých mohou rozvíjet svoji tvořivost a samostatnost. Učitelka zaujímá ve hře dětí významné místo, zejména při organizovaných hrách neboli řízených. Především nejstarší děti v mateřské škole mají potřebu se učit novým poznatkům, dovednostem, zájmům a učitelka je prostředkem, který děti k jejich celkovému rozvoji vede formou různorodých her. Děti v mateřské škole mohou hrát hry obsahově bohatší a organizačně složitější.

1.5 Význam hry v předškolním věku

Nadarmo se neříká, že kdo si jako dítě hrál, bude umět jako dospělý dobře pracovat. Hra je přípravou na dospělý život (Matějček, 1989).

Dítě předškolního věku věnuje hře většinu svého času a hra se stává jeho nejpřirozenější a nejzajímavější aktivitou, při které se rozvíjí celá jeho osobnost. V tomto období se dítě nejvíce rozvíjí, proto je důležité, aby mělo dostatečně podnětné prostředí a dostatečný, potřebný čas pro spontánní hru. Hra je nejzákladnější potřebou dětí, ve které mimo jiné získávají nové zkušenosti a poznatky o věcech a světě, ve kterém žijí, učí se novým dovednostem, učí se ovládat své tělo a emoce, učí se komunikovat s druhými, přijímat pravidla, ale především hrou uspokojují své potřeby.

2. VOLNÁ HRA

Volnou hrou myslíme spontánní činnost dětí, ve které si samy volí způsob a podmínky hry. Děti si volí místo, pomůcky a herní partnery, se kterými se budou hře věnovat. Dítěti by mělo být vytvořeno podnětné prostředí, které mu umožní rozvoj jeho tvořivosti, zodpovědnosti, fantazie a přispěje to k jeho celkovému rozvoji osobnosti.

Volnou hru lze chápat jako potřebnou pro rozvoj osobnosti dítěte, setkáváme se bohužel i s názorem, že volná je ztrátou času a čas, který děti věnují volné hře, by mohly věnovat jiným „užitečnějším“ aktivitám, jak mnozí říkají.

2.1 Pojem volná hra

Podle Suchánkové můžeme spontánní hru definovat jako činnost dítěte, která je projevem jeho zájmu, je tedy vnitřně motivovaná, v níž si dítě samo volí námět, záměr a způsob, jakým bude realizována. Ve spontánní hře dítě samo určuje s kým a v jaké roli si bude hrát, zda a jaké využije hračky a pomůcky, zvolí si, kde si bude hrát, kdy a jak dlouho.

Volná hra je spontánní činnost dítěte, ve které si dítě hraje podle své volby a fantazie, vybírá si hračky a pomůcky, se kterými si bude hrát a herní partnery, se kterými bude hru sdílet. Volná hra je pro dítě předškolního věku důležitá a nezbytná. Hra naplňuje jeho potřeby, zkušenosti, vědomosti, dovednosti, individuální tempo a zájmy, dětské vztahy a vzájemnost, která má nenahraditelnou hodnotu pro sociální učení (Kořátková, 2005, s. 16).

Důležitost volné hry pro děti předškolního věku spočívá zejména v tom, že dítě ve hře vychází z vlastních zkušeností a potřeb. Dítě do hry promítá příjemné situace, které samo prožilo, nebo by prožít chtělo. Dítě do hry promítá i své touhy a přání, ale může ve hře napodobit i nepříjemné situace, kterými si prošlo. Volná hra může o dítěti vypovědět mnoho aspektů, které by měla učitelka odhalit při pozorování dětí.

Úkolem volné hry je podporovat hravost, je zdrojem chápání potřeb dětí a předpokladem úspěšného zvládnutí prosociálního chování a samostatnosti. Poskytuje nám tak podstatné informace nejen o jednotlivých dětech, ale i o vzájemných vztazích mezi nimi (Caiatiová a spol., 1995).

2.2 Význam volné hry v životě dítěte

Volná hra je pro děti významná z hlediska navazování kontaktů s ostatními dětmi, zdokonalují se v komunikaci, samostatnosti, učí se prosazovat své myšlenky a nápady. Spontánně získávají nové vědomosti, dovednosti a návyky. Prostřednictvím volné hry děti získávají zkušenosti a vytváří si své názory a postoje.

Význam volné hry zaujímá důležité místo v dětském světě, kde se děti mohou volně oddat vlastní fantazii a představám. Se zpochybňováním volné hry v životě dítěte se setkáváme velmi často, jak ze strany rodičů, tak i ze strany učitelek. Ze strany rodičů je to zejména myšleno tak, že je volná hra chápána jako zbytečnost a ztráta času. To, že si děti v mateřské škole „pouze“ hrají, se mnohým rodičům nezdá a nesetkává se tento názor s kladným ohlasem. Učitelky jsou stavěny do pozice pouhých „hlídaček“, nikoli učitelek, které by měly děti učit a vzdělávat.

Význam volné hry v životě dítěte, je přínosný i pro nás dospělé a zejména pro učitelku. Při volné hře děti promítají své zážitky, zkušenosti a situace, které zažily nebo prožívají. Právě ve volné hře může dojít k odhalení případných negativních situací, které dítě prožilo nebo prožívá a ve volné hře je může projevit.

2.3 Jak je volná hra chápána

Volnou hru chápeme jako činnost, při které si dítě samo volí námět, záměr, herní partnery a chce vše spontánně prozkoumávat, zkoušet, tvořit a vytvářet. Volí si místo ke hře, role a způsob jejich ztvárnění, materiály, pomůcky a hračky.

Jinak volnou hru chápou rodiče, jinak učitelé a jinak děti. Většina rodičů chápe odlišně volnou hru dítěte doma a volnou hru v mateřské škole. Mnoho rodičů nepřikládá hře svých dětí takový význam, ale přitom rodiče pořizují svým dětem hračky různého typu a jejich hru doma schvalují. Bohužel jsme v době, kdy nemají někteří rodiče na své děti potřebný čas, který děti tolik potřebují. Děti se často ocitají ve svých hrách doma osamoceny, a proto si volnou hru vynahrazují v mateřské škole, kde mají dostatečně podnětné prostředí pro volnou hru a svou fantazii.

Rodiče nepřikládají vždy volné hře význam z hlediska rozvoje a učení, přitom právě volnou hrou se děti učí nejdůležitějším poznatkům a dovednostem, které mohou uplatit ve svém životě.

Volná hra je v mnohých případech chápána jako ztráta času. Nejčastěji se s tímto názorem můžeme setkat v mateřské škole, kde zejména ze strany rodičů můžeme slyšet názor, že si děti ve školce pouze hrají. Mnozí rodiče se staví k tomuto názoru spíše z důvodu nedostatečné informovanosti o podstatnosti působení a vlivu volné hry ve výchově a vzdělávání dětí. Spíše než děti, řeší mnozí spíše působení učitelky při volné hře dětí. Volná hra probíhá především v ranních hodinách, kdy se děti scházejí ve třídě a rodiče si mohou nastítnit názor, že si děti pouze hrají a učitelka nedělá v této roli nic podstatného. Můžeme jen doufat, že postupem času se i mnozí rodiče budou snažit pochopit práci učitelek a dostatečně ji oceňovat a že význam volné hry v životě dětí pochopí a budou ji chápat jako důležitou činnost, kterou dítě neodmyslitelně potřebuje ke svému rozvoji celé osobnosti.

2.4 Přístup a postoj pedagoga k volné hře dětí

Učitelka by měla ve volné hře dětí zaujímat především roli pozorovatele. Pozorovat a vnímat dětskou hru a zasahovat dětem do hry pouze v případech, kdy jí děti samy o její vstup do hry požádají, když dětem hrozí nebezpečí, nebo by došlo mezi dětmi ke konfliktům, které by neuměly samy vyřešit.

Učitelka by měla dětem vytvořit podnětné a bezpečné prostředí pro jejich hru. Hračky, pomůcky a materiály by měly být dětem dostupné a volené vzhledem k jejich věku a vývojovému stupni, tak aby byla dostatečně rozvinuta tvořivost, myšlení a fantazie.

Učitelka by měla být schopná, ochotně vstoupit do dětské hry, je-li dětmi vyzvána, přijmout pravidla hry dětí a respektovat, že jde o hru dětí. Neměla by přijímat roli dominantního hráče, vždy by měla myslet na to, že jde o hru dětí a proto by měla děti spíše motivovat a inspirovat k důležitosti a naplnění jejich rolí. Měla by umět se do dětské hry vcítit a každému dítěti z hlediska jeho individuality citlivě pomoci. Neměla by děti do hry nutit, spíše by měla dětem poskytnout dostatek podnětů a prostoru pro volnou hru a dokázat dětskou hru podpořit a náležitě ocenit.

Aby ve třídě panovala důvěrná atmosféra, měla by být učitelka schopná jednat klidně, přirozeně a srozumitelně. (Koťátková, 2005). Měla by být trpělivá, ochotná a dát dětem najevo, že i když se nepodílí přímo s dětmi na jejich hře, že je na blízku

a připravená být dětem k dispozici. Učitelka by měla zejména umět přijmout všechny děti, bez předsudků i s odlišnostmi, které dítě může mít a umožnit jim příjemné, klidné a nerušené rozvíjení jejich osobnosti formou volných her.

2.5 Příprava prostředí pro hru dětí

Prostředí mateřské školy, ve kterém se děti pohybují a tráví většinu času dne, velmi ovlivňuje jejich hru a celkový rozvoj. Prostředím chápeme nejen materiální vybavení třídy mateřské školy, ale i lidi zejména učitelky, které s dětmi čas ve třídě tráví. Vzhledem k tomu, že děti tráví v mateřské škole většinu času z celého dne, je proto důležité, aby prostředí bylo dostatečně podnětné, aby se dětem líbilo, měly pocit bezpečí a celkově se v prostředí cítily spokojeně. Dostatečně podnětné prostředí uspokojuje potřeby dítěte, umožňuje mu rozvíjet své zkušenosti, poznatky a dovednosti. Na přípravě prostředí se podílí nejvíce učitelka, která připravuje dětem materiální vybavení, které má být různorodé a předměty a hračky víceúčelově zaměřené. Předměty zaměřené jednostranně mohou přestat děti brzy bavit, kdy při jejich manipulaci nemohou dostatečně rozvinout svojí tvořivost a fantazii. Připravuje dětem třídu s různými zákoutími, kde se mohou děti věnovat různým hrám a činnostem. Učitelka by dále měla dětem poskytovat prostor a čas pro volnou hru, ponechat dítěti svobodnou volbu v jeho hrách a ve hrách dítě neomezovat, naopak ho ve hrách podporovat a jeho hru respektovat.

Pro výchovu tvořivosti a samostatnosti je významná celková atmosféra třídy i školy, prostředí a jeho vybavenost. Základní však je schopnost pedagoga nacházet běžném denním programu skutečné i cvičné kreativní situace, které reakci dítěte na okolní svět ovlivňují (Kolláriková, 2001, s. 136).

3. ŘÍZENÉ ČINNOSTI A HRY

Řízené činnosti a hry jsou činnosti, objevující se nejčastěji v práci učitelek v mateřské škole a setkáváme se s nimi každým dnem. Řízené činnosti a hry mají nepostradatelné místo v dennodenní náplni učitelek a dětí z hlediska výchovy a vzdělávání. Řízenou hrou je myšleno, když se začne ovlivňovat a usměrňovat dětem jejich volná hra. Může to být z důvodu vymezení prostoru a pravidel dětí, zejména učitelkou nebo z časového důvodu, kdy je podle učitelky čas volnou hrou dětí ukončit a věnovat se hrám a činnostem řízeným.

3.1 Co si představit pod pojmem řízené činnosti a hry

Pod pojmem řízené činnosti a hry považujeme ty činnosti, které si pedagog záměrně a cílevědomě připravil, nebo je zorganizoval pomocí improvizace s vědomím jasného vzdělávacího cíle (Svobodová a kol., 2010).

Řízené činnosti a hry mají ve výchově a vzdělávání dětí nepostradatelné místo. Dětem jsou v mateřské škole nabízeny různorodé činnosti, ve kterých je dětem zprostředkována možnost získat nové zkušenosti a dovednosti. Děti se při hrách nejen dozvídají nové poznatky, ale učí se spolupráci, komunikaci, samostatnosti, zodpovědnosti a připravují se na život ve společnosti.

Řízené činnosti a hry si připravuje učitelka tematicky, vždy na dané období. Hry a činnosti volí učitelka citlivě vzhledem k věku a dovednostem dětí a zaměřuje se na naplnění cílů podle rámcového vzdělávacího programu. Zaměřuje činnosti na cíle jednotlivých oblastí, které se snaží naplnit.

3.2 Čas pro řízené hry v mateřské škole

Řízené činnosti a hry probíhají v mateřské škole zejména v dopoledních hodinách, kdy jsou přítomny již všechny děti a jsou schopné se na řízené hry a činnosti plně soustředit. Řízené hry a činnosti mohou probíhat i s jednotlivci nebo s menší skupinkou dětí, nejvíce jsou situované právě v čase mezi dopolední svačinou a pobytem venku. Během řízených činností a her se učitelka zaměřuje na dodržování pravidel hry, na chování dětí a jejich prožitky ze hry, na radost z pohybu a správného držení těla. Učitelka by měla

rozvrhnout činnosti vhodně časově, aby se během dne mohla s dětmi věnovat různorodým činnostem.

Dále mohou řízené hry a činnosti probíhat i při pobytu venku, ve formě skupinových her, nebo poznávacích vycházkách. U dětí, které jsou v mateřské škole posledním rokem, je možnost využití řízené činnosti v době poledního odpočinku, kdy se dá čas využít pro „přípravu na školu“. Činnosti jsou volené klidové, nejen aby nedocházelo k případnému rušení ostatních dětí v nižších třídách, které po obědě odpočívají nebo spí, ale také proto, aby si děti po obědě od pohybových aktivit odpočinuly, vzhledem k najedenosti a plnosti.

3.3 Motivace hry a učení

Učitelka by se měla snažit uspokojovat potřeby dětí, které jsou velmi specifické, každé dítě je jiné, ale nějaké potřeby mají děti společné. Otázkou je, jak děti správně motivovat? Učitelka by měla zvolit vhodnou motivaci, kterou nebude dítě do činností nutit, ale spíše podpoří jeho vnitřní zájem.

Každou činnost, kterou se chceme zabývat, by měla být určitým způsobem motivována. Motivace je důležitá, jednak z hlediska podání co nejlepšího výkonu v dané činnosti a také může být daná činnost vhodnou motivací i radostná. Motivace je považována za hnací sílu v životě člověka, dává našemu jednání, prožívání a chování energii a směr (Suchánková, 2014, s. 14). Motivace může být vnější a vnitřní. Vnější motivace je chápána ve smyslu něco získat ve svůj prospěch, ať jde o pochvalu, odměnu nebo může jít o případné vyhnutí se nepříjemnosti, jde tedy o činnost zprostředkovanou další osobou, v mateřské škole zejména učitelkou, ve které je dítě podněcováno k dané činnosti, kterou dítě ani samo dělat nechce, ale dělá to proto, že může za vykonání dané činnosti něco získat. Vnější motivací je myšlena motivace učitelkou k daným činnostem, pohybovým, hudebním, výtvarným, kde se hře věnuje učitelka převážně se všemi dětmi.

Vnitřní motivací chápeme činnost, která je bezprostřední. Činnosti jsou vykonávány z důvodu uspokojení potřeb každého jednotlivce a k jejich uspokojení je člověk veden svým vnitřním přesvědčením, pro které je ochoten podat ten nejlepší výkon. Vnitřní motivací je chápáno jako nejvýznamnější a nejpřínosnější pro každého jedince formování jeho osobnosti. Vnitřní motivací dochází k rozvíjení vloh

a předpokladů každého jedince, které vedou k jeho sebeutváření a sebeuspokojení. Vnitřní motivace vzniká zejména při volné hře dětí, kdy si děti samy volí, jaké činnosti se budou věnovat, kde s kým a čím si budou hrát. Vnitřní motivace bývá dlouhodobější, z hlediska naplnění vnitřních a vlastních potřeb každého jedince a vykonávaná činnost bude vykonávaná i bez další vnější motivace, to nastává především tehdy, když je v činnosti viděna smysluplnost a není zde potřeba dosáhnout určitého cíle nebo zisku z vykonání dané činnosti.

U motivace vnitřní může docházet k neúplnému uspokojení vnitřních potřeb, protože zde chybí právě smysluplnost daných činností, které jsou vykonávány spíše z povinnosti a nikoliv z radosti a pocitu uspokojení. Z dlouhodobého hlediska může být vnější motivace destruktivní, neboť snižuje vnitřní zájem jedince o činnost, tudíž snižuje vnitřní motivaci. Motivace vnitřní a vnější by měly být provázané a měly by být zohledněné i potřeby, možnosti a dovednosti každého jedince.

Motivace dětí předškolního věku je důležitá pro jejich rozvoj a nejlépe se děti motivují zejména hrou, při které může dojít k jejich rozvoji celé osobnosti.

3.4 Přístup a postoj pedagoga k řízené činnosti a hrám

Řízené činnosti a hry připravuje učitelka, které vybírá s tematickým záměrem a organizuje jejich průběh. Učitelka by měla hry a činnosti přizpůsobovat vzhledem k věku, možnostem a dovednostem dětí. Hry by měla dětem umět srozumitelně vysvětlit a seznámit děti s cílem daných činností. Dětem by měla být nápomocná v situacích, ve kterých si děti neví rady. Významné jsou nároky na učitelku v oblasti osobnostní, měla by být ochotná a citlivá v přístupu k dětem (Kořátková, 2005). Učitelka by měla dětem zprostředkovat hry a činnosti, které budou dětem přinášet radost, děti by se neměly dostat do situací, že se budou nudit. Učitelka by se měla umět podílet na hrách s dětmi, sdílet s nimi radost ze hry, umět se vcítit do jejich potřeb a umět děti hrou a činnostmi provázet.

Při řízených hrách by měla učitelka rozvíjet všechny vzdělávací oblasti, kterými jsou: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost a Dítě a svět. Tyto oblasti by měly být propojené a měly by poskytnout potřebné poznatky vzhledem k věku a možnostem dětí. Učitelka se zaměřuje na rozvoj pohybových

schopností a celkový tělesný rozvoj dítěte, rozvoj psychických funkcí (vnímání, myšlení, soustředění, paměť, tvořivost, city a učení), rozvoj poznávacích schopností, rozvoj řeči. Zaměřuje se i na utváření vztahů k druhým, rozvoj komunikačních dovedností. Učí děti poznávat a osvojovat si poznatky pro život ve společnosti a v neposlední řadě rozvíjí povědomí o světě a jeho fungování, snaží se děti vést k pozitivnímu vztahu k nejbližšímu okolí a přírodě (Koťátková, 2014).

4. POMĚR VOLNÉ A ŘÍZENÉ ČINNOSTI A HRY

Poměr volné hry, tedy hry dětí, která vychází z jejich spontaneity a řízené hry a činností, plánované a vedené aktivitou učitelkou, by měl být v mateřské škole vzájemně provázaný a vyvážený, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem předškolního dítěte (RVP PV, 2004), i když se setkáváme s negativními názory a nedoceněností volné hry dětí. Je potřeba poznat specifika volné a řízené hry a činností a co je v dané situaci pro děti přínosné pro jejich rozvoj. Volná hra je významná pro děti z hlediska jejich spontánního chování při hrách, ve kterých se promítají jejich zkušenosti, dovednosti, tvořivost a fantazie. V řízených hrách a činnostech je významná jejich různorodost a nabídka činností plánovaných učitelkou s určitým zaměřením a cílem, který chce učitelka naplnit a dětem předat.

4.1 Od volné hry ke hře a činnosti řízené

Volná hra je činnost dítěte, která vychází z jeho vnitřní potřeby. V ní poznává, objevuje a zkoumá nejen svět kolem sebe, ale i své zkušenosti a dovednosti, které jsou pro jeho přirozený rozvoj důležité a nezbytné. Volná hra je významná a nezbytná zejména z hlediska celkového rozvoje dítěte. Její význam by neměl být zlehčován a podněcován, jak ze strany rodičů, tak ze strany pedagogů. Děti by měly mít ponechaný dostatečný prostor pro volnou hru a neměly by být ve volné hře omezovány. Volná hra by neměla být potlačována, nebo z větší části nahrazována činnostmi a hrami řízenými. Mohlo by dojít k potlačení uspokojení potřeb dětí, z důvodu potlačení dětské spontaneity a vypěstování tak i nechuti se učit. Děti potřebují mezi aktivitami řízenými, ponechaný prostor pro svou hru, u které si mezi jednotlivými činnostmi mohou i odpočinout. Volná

hra a činnosti a hry řízené by měly mít vyvážený poměr, zejména z důvodu schopnosti soustředění se na dané činnosti a mít možnost si od řízených činností odpočinout. Tak jako je důležitá volná hra pro rozvoj dětí, tak i činnosti a hry řízené mají své nezanedbatelné místo v celkovém rozvoji dětí (Suchánková, 2014).

4.2 Kdy je čas na volnou hru a kdy na řízenou činnost a hru

Volná a řízená hra a činnosti mají u předškolních dětí velký význam a měly by mít v mateřské škole své místo. Volná hra je především využívána v ranních hodinách, kdy se děti scházejí do mateřské školy. Dále záleží zejména na postoji a přístupu učitelky, protože volná hra je jednotlivými učitelkami chápána odlišně. Některá učitelka dává přednost více řízeným hrám a činnostem a některá zase naopak volné hře. Podle toho jakým činnostem dává učitelka přednost, tak je zahrnuje do výchovy a vzdělávání během dne. Na volnou hru by měl být vždy během dne čas, zejména mezi řízenými činnostmi, kdy mohou být děti unavené a měly by mít možnost odreagování a odpočinku. Řízené činnosti a hry by měly být zařazené v dopoledních hodinách, kdy jsou v mateřské škole jednak přítomny všechny děti a hlavně jsou děti schopné se více soustředit na zadané úkoly a hry a činnosti řízené učitelkou (Suchánková, 2014).

4.3 Proč má být volná a řízená hra a činnosti vzájemně vyvážené?

Vyváženost volné a řízené hry a činností by měla být zejména z hlediska potřeb a přání dětí. Každé dítě má odlišné potřeby, ale všechny děti mají potřebu si hrát. Otázkou je, kdy se cítí děti nejvíce spokojené, zda při volných hrách, kde si samy volí námět a záměr her, nebo v řízených hrách, kde se přizpůsobují hrám, které organizuje učitelka. V obou případech jsou děti spokojené a mají rády jak hry volné, tak řízené. Učitelka by se měla řídit zejména potřebami dětí a neměla by volnou hru násilně nahrazovat hrami a činnostmi řízenými. Vyváženost volné a řízené hry je zejména z důvodu, aby nedocházelo k případné přetíženosti dětí z her a činností řízených. Děti by měly mít možnost si mezi jednotlivými řízenými činnostmi odpočinout. Odpočinek a relaxace je při hrách také velmi důležitá. Na jedné straně je důležitý rozvoj dětí v jejich samostatné tvořivosti, představivosti, fantazii a na straně druhé je důležité děti rozvíjet po stránce intelektuální, proto by měl být poměr mezi volnými a řízenými hrami a činnostmi

vyvážený, aby se dětem dostalo ve výchově a vzdělávání vše potřebné a došlo k rozvoji celé jejich osobnosti (Svobodová, a kol., 2010).

5. HRA Z HLEDISKA UČITELEK MATEŘSKÝCH ŠKOL

Postoj učitelek mateřských škol ke hře dětí není jednotný. Každá učitelka má svůj pohled na hru, učení i vzdělávání. Záleží na schopnostech, zkušenostech, kompetencích učitelky, které ve své práci s dětmi promítá a zejména záleží na přístupu jednotlivých učitelek k dětem.

5.1 Úloha učitelky při volné hře

Úloha učitelky ve volných hrách je velmi významná, zejména z hlediska celkového rozvoje dětí předškolního věku, a to především, když učitelka svou úlohu ve volných hrách pojme zodpovědně s úmyslem naplnění potřeb dětí. Důležitý je individuální přístup učitelky k dětem, umění se vcítit do potřeb a přání dětí. Umět dětem nejen naslouchat, ale dokázat jim pomoci v situacích, ve kterých jsou děti mnohdy bezradné. Během volných her, kdy dítě zkoumá, hledá a poznává, rozvíjí svoji tvořivost, fantazii a představivost by měla učitelka dát dětem najevo, že jejich hru oceňuje a uznává. Ve volných hrách by měla učitelka zaujmout roli pozorovatele a facilitátora, respektovat to, že při volných hrách jde právě o hru dětí. Při pozorování je učitelka nastavena na pozorování dětí při volných hrách, zaměřuje se na všechny děti, sleduje projevy dětí, jejich chování, dovednosti, komunikaci, manipulaci s předměty a zapojení se do her. Pozorování může využít i pro diagnostiku dětí, ve které může poznat případné nedostatky dětí a následně je účinně podpořit. Jako pozorovatel by měla učitelka působit příjemně, přirozeně a měla by mít zájem o dětské konání (Koťátková, 2005). Jako facilitátor by měla učitelka mít schopnost být myšlenkově i pocitově s dítětem a podporovat ho v procesu dětského poznávání, prožívání a učení (Koťátková, 2005). Mimo jiné by měla dítěti vytvořit podnětné, vstřícné a příjemné prostředí pro jeho hru. Do hry by neměla dětem zbytečně zasahovat a hru dětem narušovat, pouze v případech, které si její zasažení do hry vyžadují a to zejména, když jde například o konflikt mezi dětmi, které děti nejsou schopné vyřešit a pokud hrozí dětem nějaké nebezpečí během

volných her. Do her by měla učitelka vstoupit, je-li dětmi vyzvána, aby určitou roli v jejich hře zaujala. Neměla by přijímat roli dominantního hráče, spíše by měla inspirovat děti k naplnění jejich rolí (Koťátková, 2005).

Učitelka by měla chápat a podporovat význam volné hry ve výchově a vzdělávání dětí a měla by dětem volnou hru v mateřské škole umožnit vždy, když má dítě potřebu si hrát samo a volnou hru dětí nijak nezlehčovat nebo potlačovat.

5.2 Úloha učitelky při řízených hrách a činnostech

Úloha učitelky při hře dětí je významná zejména při hrách řízených a v přechodu volné hry do hry záměrné. Řízené hry a činnosti jsou činnosti, které připravuje učitelka a organizuje jejich průběh. Úloha učitelky při řízených hrách a činnostech je především v jejím vedení a připravenosti podmínek prostředí, ve kterém se hry uskuteční. Děti jsou nabízeny různorodé tematicky zaměřené činnosti, které vytvářejí smysluplný celek neodtržený od životní reality. Činnosti by měly vycházet ze zájmů a zkušeností dětí, navazovat na ně a doplňovat je tak, aby se naplňovaly klíčové kompetence dítěte (Svobodová a kol., 2010).

V rámci řízené činnosti by mělo být dítěti profesionálně zprostředkováno poznávání světa, vytvořen prostor pro získávání nových vědomostí, dovedností, návyků a názorů. Učitelka by měla mít dostatečný a celkový přehled v činnostech, které dětem zprostředkovává.

Řízené činnosti a hry jsou pro učitelku velmi náročné, z hlediska jejich organizace a plnohodnotného předávání dětem. Proto je velmi důležité aby učitelka vycházela dobře s dětmi a měla na děti pozitivní vliv. Proto by měla učitelka splňovat určité požadavky:

- Působit přirozeně.
- Být psychicky vyrovnaná a citlivá.
- Být příjemná a ochotná s dětmi komunikovat.
- Přistupovat k dětem bez předsudku a přijímat dětskou individualitu.
- Respektovat přání a potřeby dětí.
- Umět dětem poradit a podpořit je.

Organizace a plánování řízených her není jednoduché, ale učitelka by neměla zapomínat na individuální potřeby všech dětí, měla by brát ohled na věk a možnosti dětí, aby byly schopné zvládnout různorodé činnosti. Činnosti by měla volit tak, aby byly co nejvíce zábavné a rozvíjející, aby nedocházelo k vytvoření negativních prožitků některých dětí. Měla by volit vhodnou motivaci k podpoře dětské aktivity a podání výkonu. V neposlední řadě by měla dbát na vyváženost všech činností, které dětem během dne nabízí.

5.3 Činnost a chování učitelky vztahující se ke hře dětí

Pozice učitelky během volné hry spočívá hlavně v pozorování dětí, kdy se mohou vyskytnout situace, které o dítěti vypoví mnohem více než v rámci činnosti řízené. Při pozorování dětí u spontánní činnosti získává učitelka poznatky o dětech, které mohou vysvětlit případné problémy v chování dítěte. Děti jsou při hře spontánní a přirozeně do hry promítají své zkušenosti, zážitky, znalosti a zájmy a to pozitivní i negativní reakce, se kterými se mohly setkat a které je mohou i trápit. Mnohdy děti o problémech, které zažily, nemluví, ale hrou je mohou napodobit. Proto je úloha učitelky při volné hře důležitá, zejména z hlediska pozorování. Pokud učitelka využívá volnou hru dětí, ne se záměrem pozorování dětí, ale k tomu aby se věnovala jiným věcem (např. přípravě pomůcek, papírování, úpravě nástěnek nebo výzdobě třídy), pak to nesvědčí o její skutečné profesionalitě. Volná hra stále není všemi, kdo dítě vychovávají, tedy ani učitelkami mateřských škol, vnímána jako nenahraditelná součást přirozeného a kvalitního vývoje dítěte (Koťátková, 2005).

Základem pedagogického přístupu, uvádí M. Caiatiová a kol. (1995) ve své knize o volné hře, důležitost úcty k dítěti jeho přijetí. Ve chvíli, kdy učitelka vidí, že se dítěti něco nedaří, je vhodné použít verbalizaci neboli slovní popis toho, co vidí. Umět se vcítit a popsat emoce dítěte. Dát mu najevo, že „je s ním“ a rozumí mu. Jako příklad uvádí: „Už tě zlobí, že ti ty kostky stále padají, viděla jsem, že se ti to nedařilo, ale ty jsi toho nenechal, až jsi na to přišel.“ Dítě tím podpoříme a motivujeme k dalším výkonům. Dítě má radost, že něco zvládlo samo, což vede k jeho pozitivnímu rozvoji a zvládání dalších překážek, které se mohou vyskytnout.

Jelikož sebeúcta dítěte předškolního věku je velmi vratká a odvíjí se zejména z reakcí okolí, měli bychom akceptovat seberealizační potřeby dítěte. Neměli bychom

proto být lhostejní ani k jeho volné hře. Zjednodušeně a efektivně by se dalo říci: „přijímám-li a oceňuji tvoji hru – přijímám i tebe a uznávám tvoje schopnosti a dovednosti.“

Při volné hře je tedy důležité nechat dítě v hlavní roli, učitelka by neměla řešit situace za děti, neměla by dětem radit, aniž by ji o to děti samy požádaly. Učitelka by měla dětem zajistit podnětné prostředí, čas a prostor pro volnou hru, kterou by následně měla pozorovat zpozvzdálí. Do hry by měla vstoupit pouze, když je dítětem požádána, nebo když jde o situaci, při které by mohlo být někomu ublíženo, nebo by se vyskytly náznaky případné šikany mezi dětmi.

5.4 Plánování herních činností

Učitelka plánuje herní činnosti tematicky zaměřené, přiměřené možnostem a věku dětí předškolního věku.

Při plánování herních činností je důležité:

- Vycházet z individuálních možností a zájmů dětí.
- Vybírat různorodé činnosti, které budou pro děti zajímavé.
- Využívat individuální činnosti i skupinové.
- Promýšlet činnosti pro konkrétní děti s ohledem na jejich nadání či specifické vzdělávací potřeby.
- Činnosti volit flexibilně, aby bylo možno je případně měnit či upravovat, s ohledem na potřeby a zájmy dětí v dané situaci.
- Volit činnosti a hry, které vycházejí z vlastní iniciativy dětí. (Suchánková, 2014, s. 110).

Každé dítě je jedinečné a má specifické potřeby a zájmy. U dětí stejného věku neprobíhá jejich vývoj stejně rychle, je ovlivňován zráním a učením a promítá se v oblasti tělesné, poznávací, komunikační, sociální a emoční. Je důležité sledovat úroveň a zejména posun každého z dětí v jednotlivých oblastech a vyhodnocovat podmínky, které na rozvoj dítěte působí a podněcují ho (Suchánková, 2014, s. 107).

Učitelka se zaměřuje na pozorování dětí při hře, zejména při volné hře, kdy nejvíce pozná dovednosti a schopnosti dětí v jednotlivých oblastech. Sleduje jejich pohybové a manipulační dovednosti, komunikační a interakční schopnosti a jeho projevy chování

a mnoho dalších specifických projevů. Tímto učitelka pozná silné i slabé stránky dětí a podle potřeby se zaměří na jejich zdokonalování, prostřednictvím vhodně zvolených her a činností.

Plánování řízené práce v mateřské škole a podíl organizovanosti v denním režimu by měl být každodenně vyvažován dobou otevřenou pro spontaneitu a hru, a to pro všechny děti, tedy i pro ty, které jsou v ní jen dopoledne. Aby to učitelka takto připravovala, musí si být vědoma důležitého přínosu těchto dětmi zvolených aktivit pro jejich rozvoj (Koťátková, 2005, s. 46).

5.5 Realizace herních činností, výchovné a vzdělávací strategie

K výchově a vzdělávání dětí využívají učitelé určité výchovné a výukové strategie. Jedná-li se o předškolní vzdělávání, měly by být využívány takové strategie, které umožní dětem rozvíjet vlastní učení (Suchánková, 2014).

Ve výchově a vzdělávání záleží na přístupu učitelky, který se u mnohých učitelek liší z hlediska jejich výchovných stylů. Základní výchovné styly můžeme rozlišit podle jednotlivých přístupů učitelek, styl autoritativní, demokratický (facilitační) a liberální.

Učitelka s autoritativním stylem se zaměřuje více na vzdělávání dětí a nebere tolik ohled na potřeby dětí a jejich spokojenost a přirozený rozvoj. Poskytuje dětem její informace a poznatky, které předává dětem.

Učitelka s facilitačním stylem zdůrazňuje dětskou osobnost. Vychází ze zájmů a potřeb dětí, zaměřuje se na silné i slabé stránky dítěte a záleží jí zejména na přirozeném rozvoji dítěte.

Učitelka s liberálním stylem se zaměřuje především na vzdělávání dětí prostřednictvím svobodného myšlení a podpory dětské tvořivosti a představivosti. Považuje za důležité vzdělávání dětí, ale přiklání se, nikoliv ke kvantitativnímu vzdělávání, ale ke kvalitnímu vzdělávání dětí (Suchánková, 2014).

6. PRAKTICKÁ ČÁST

Volné a řízené hře a činností dětí v mateřské škole z hlediska učitelek se věnuji z důvodu odlišných přístupů jednotlivých učitelek a jejich chápání volné a řízené činnosti a hry ve výchově a vzdělávání předškolních dětí.

6.1 Uvedení do problému

Hra je považována za nejdůležitější a nejpřirozenější činnost v životě dítěte. Prostřednictvím hry dítě poznává nejen samo sebe, ale i okolní svět a vytváří si základy, které budou ovlivňovat jeho osobnost po celý jeho další život.

Hře v předškolním období přikládám největší význam, proto jsem se v diplomové práci zaměřila na volnou a řízenou hru a činnosti dětí v mateřské škole z hlediska učitelek a z pozice dětí. Zajímalo mne, jak je volná a řízená hra naplňována v mateřské škole z hlediska učitelek. Zda mají děti dostatek prostoru a času pro volnou hru a činnosti a jestli je poměr mezi volnou a řízenou činností a hrou vyvážený. Zejména mne zajímalo působení učitelek ve volné a řízené hře a činnostech dětí v mateřské škole, z důvodu jejich odlišných přístupů k jednotlivým formám hry.

Problematikou a charakteristikou hry se zabývá nemálo autorů a nabídka odborné literatury je různorodá, pestrá a velmi rozšířená. Inspirovala jsem se v odborné literatuře, která se zabývala otázkou úlohy učitelky při hrách dětí v mateřské škole. Zajímalo mne, jak působí učitelky ve volné a řízené hře v praxi. Při hledání možných cest k poznání, jak je volná a řízená hra a činnosti naplňovány v mateřské škole, jsem zvolila metodu pozorování, při které je nejvíce možné poznat přístup učitelky a její působení ve volné a řízené hře a činnostech dětí.

K pozorování úlohy učitelky ve volné hře dětí a v řízených činnostech a hrách dětí jsem pro svůj výzkum zvolila pozorování v předškolní třídě vesnické mateřské školy v Libereckém kraji. Zajímalo mne, jakou roli učitelky mateřské školy při volné a řízené hře a činnosti nejčastěji zaujímají. Zda dávají přednost volné hře, před řízenou, nebo naopak, nebo jestli je poměr volné a řízené hry vyrovnaný. V kterých činnostech daná učitelka více vynikala, jaký přístup k dětem učitelky měly, jak děti motivovaly a jak se učitelky dětem věnovaly v určitých situacích. Mým cílem bylo také analyzovat rozdíly

mezi učitelkami v rámci jejich úlohy ve volné a řízené hře dětí. Šlo o to porovnat, kterému typu hry se učitelky spíše přiklánějí a který upřednostňují.

Zaznamenávám a popisuji úlohu učitelek ve volné a řízené hře a řízených činnostech do pozorovacího archu, zaměřuji se na přístup a jednání učitelky s dětmi, na reakce a chování dětí při volných a řízených hrách.

Učitelky se u dětí střídaly, proto bude vidět odlišný přístup každé učitelky ve výchově a vzdělávání dětí a jejich přístup k nim. Na základě třídního vzdělávacího programu, na kterém se podílejí obě učitelky, uvidíme, jak jednotlivá učitelka přistupuje nejen k volné hře dětí, ale především k řízeným činnostem a hrám, které si každá učitelka volí podle svých schopností, ale které jsou tematicky zaměřené, na dané období, kterému se učitelky s dětmi věnují.

Výběr učitelek nebyl náhodný. Vybrala jsem si dvě reprezentantky odlišných přístupů ke hře a k dětem v prostředí mateřské školy, abych vyzdvihla existenci rozdílů mezi nimi.

6.2 Cíl výzkumu

Mým stěžejním cílem bylo identifikovat a popsat volnou a řízenou hru a činnosti dětí předškolního věku z hlediska učitelek. Poukázat na významnou roli volné a řízené hry v životě dítěte předškolního věku.

6.3 Výzkumné otázky

V průběhu strukturovaného pozorování jsem se zaměřila na hledání odpovědí na **výzkumné otázky**:

1. Jakou roli učitelky mateřské školy zaujímaly ve volné hře a řízených činnostech a hrách dětí?
2. Měly děti dostatek času a prostoru pro volnou hru a jaký měla volná hra význam pro učitelku?
3. Jak učitelky ukončovaly volnou hru dětí a poskytovaly dětem dostatek času k dokončení hry, když si děti zaujatě hrály a poskytly učitelky dětem možnost ve volné hře později pokračovat?

4. Jak učitelky po ukončení volné hry dětí přecházely k řízeným činnostem a hrám? Jaký měla řízená činnost a hra význam pro učitelku?
5. Byla volná hra a řízené činnosti a hry vzájemně provázané a vyvážené, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem dětem předškolního věku?

6.4 Výzkumný vzorek

V diplomové práci se věnuji tématu volná a řízená hra a činnosti v předškolním vzdělávání z hlediska učitelek. K vypracování diplomové práce jsem potřebovala volnou a řízenou hru a činnosti dětí a jejich učitelek pozorovat.

Na základě vypracování mé diplomové práce jsem se domluvila s vedením jedné vesnické mateřské školy o mé potřebě pozorování dětí a zejména jejich učitelek, které mělo trvat 10 dní a bylo zaměřené na volnou a řízenou hru a činnosti dětí a roli, jednání a přístupu jejich učitelek prostřednictvím volné a řízené hry a činností.

6.4.1 Organizace

Pozorování jsem uskutečnila ve vesnické školce v Libereckém kraji. Mateřská škola se nachází v malebné vesnici s výhledem na Krkonoše a za pěkného počasí je možné zahlédnout i Sněžku. Mateřská škola je umístěna ve středu vesnice, je obklopená přírodní zelení, loukami, parčíkem a lesíkem, rozlehlým neoploceným dětským hřištěm, které slouží i pro přilehlou Základní školu a dále dětským hřištěm, které náleží pouze Mateřské škole. Mateřská škola se může pochlubit vytvořenou poznávací stezkou a rybníčkem se živočichy, kteří zde žijí a které chodí děti z mateřské školy pravidelně pozorovat. Součástí mateřské školy je i kompostárium, kde se děti mají možnost dovědět, k čemu slouží a jaký je jeho význam. V neposlední řadě se v blízkém okolí nacházejí lesy, do kterých děti se svými učitelkami pravidelně chodí na procházky, za poznáním, pozorováním a samozřejmě hraním.

Provoz v nejstarším oddělení začíná v 7.00 hod. a končí v 15.00 hod.. Mateřská škola má provoz od 6.30 hod. do 16.00 hod. V době od 6.30—7.00 a od 15.00—16.00 jsou děti z celé MŠ spojené v jedné třídě. Mateřská škola má 3 třídy po 28 dětech a je rozdělená podle věku dětí. V ranních hodinách, kdy jsou děti spojené, se věnují volné hře, dle svého výběru. V odpoledních hodinách probíhají v mateřské škole zájmové činnosti, takže není odpoledne třída, ve které jsou děti spojeny přeplněná, protože se

část dětí věnuje zájmovým činnostem, kterými je výtvarná výchova, keramika, angličtina, tanečky a flétna a ostatní děti, které žádnou zájmovou činnost nenavštěvují, se věnují převážně volné hře ve třídě, než odejdou s rodiči domů.

6.4.1.1 Popis pozorovaných dětí

K pozorování dětí jsem si vybrala třídu nejstarších dětí ve věku od 5 let a 6 měsíců do 6 let a 9 měsíců. Sestavu třídy tvořilo 28 zapsaných dětí, z toho 12 děvčat a 16 chlapců. Nejstarší děti jsem si vybrala z toho důvodu, že děti, které jsou v mateřské škole posledním rokem, jsou aktivní, dokáží si samy i v kolektivu bez problému hrát, což je vhodné pro pozorování a následnou analýzu. Děti jsou více zvědavé a rády se učí novým věcem a mohou mít pestřejší program pro svůj rozvoj. U starších dětí mohou být zařazené různorodější hry obsahově pestřejší a náročnější. Starším dětem se do hry mohou zavést náročnější činnosti a pravidla, může se klást větší nárok na dětskou vytrvalost, soustředěnost, pozornost a hbitost.

6.4.1.2 Popis pozorovaných učitelek

Učitelka označená č. 1, je 41 letá učitelka Alena, která v mateřské škole pracuje již 18 let. Má středoškolské vzdělání v oboru speciální pedagogika. Učitelka působila velmi přirozeně a přátelsky. Byla milá, ochotná a veselá. V mateřské škole dále vzdělává děti v anglickém jazyce a zajímá se o logopedii. Ve své volné chvíli se ráda věnuje odpočinku, relaxaci, čtení, orientačnímu běhu, rekreačnímu sportu a především rodině. Práce učitelky mateřské školy jí prý baví, a i když je to podle jejích slov práce náročná, neumí si představit, že by dělala práci jinou.

Učitelka označená č. 2, je 48 letá učitelka Věra, která v mateřské škole pracuje již 26 let. Má středoškolské vzdělání v oboru učitelství pro mateřské školy. Učitelka působila přátelsky, ale nepůsobila tolik přirozeně a uvolněně. V mateřské škole se věnuje ekologické výchově. K jejím zálibám patří čtení, práce na zahrádce, rekreační jízda na kole a domácnost. Práci učitelky v mateřské škole má prý ráda a je ráda když rodiče její práci umí ocenit.

6.4.1.3 Popis prostředí třídy mateřské školy

Třída je prostorná, má dvě hlavní části, třídu a hernu. Třída je rozdělená ještě na dvě části, na výukovou část a stolování a v druhé polovině je třída vybavená kobercem, kde je umístěný domeček, kuchyňka s obývánkem, obchůdkem a vzdělávacím koutkem plným objevů, kde jsou umístěné knihy o přírodě, přírodní materiály a dětské výtvary z přírodnin, dále tu děti s paní učitelkou pečují o vodní šneky a šneka afrického. Herna je na pohled prostorná, v počtu 28 dětí mi z mého hlediska přijde nedostačující. Děti zde mohou mít v plném počtu, omezený pohyb při skupinových hrách a cvičení. I při odpoledním odpočinku jsou lehátka v těsné blízkosti a prostor je malý. V herně jsou skříňky pod okny plné různých stavebnic, kostek, autíček, zvířátek, didaktických pomůcek a dalších různorodých materiálů a hraček, což slouží dětem k jejich dennodenním hrám. V herně je umístěná interaktivní tabule, na které učitelky aktivně s dětmi pracují.

6.4.2 Průběh činností během dne v mateřské škole – interpretace dat

Průběh činností během dne v mateřské škole jsem zapisovala do pozorovacích archů, kde jsem zaznamenávala činnosti dětí, učitelek a případně mé poznatky z pozorování. Popis jednotlivých činností dětí a učitelek je uveden v příloze č. 1.

6.5 Metody výzkumu

Pro výzkumné šetření jsem si zvolila kvalitativní výzkum. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila pozorování volné hry a řízené činnosti a hry dětí, roli učitelek a následný rozhovor s jednotlivou učitelkou. Zajímalo mě, jaký postoj a roli mají učitelky ve volných a řízených hrách a činnostech a jejich přístup k dětem. Pozorování dětí a učitelek jsem zaznamenávala formou terénního zapisování do pozorovacího archu, kde jsem zapisovala činnosti učitelky, činnosti dětí a své poznámky a poznatky z pozorování. Pozorování ve třídě probíhalo po dobu 5 dnů na jednu učitelku, zejména v rámci dopoledních hodin. Pozorování obou učitelek a dětí v předškolní třídě tedy trvalo 10 dní. Pozorovací arch jsem sestavila seznamem kategorií, na které jsem se při pozorování hry chtěla zaměřit. Při výběru těchto kategorií jsem vycházela především z teorií volné a řízené hry a činnosti, zaměřené především z pedagogického hlediska a z hlediska potřeby dětí.

Kategorie zaměřené na volnou a řízenou hru ze strany učitelek a dětí:

1. Příprava podmínek prostředí pro hru dětí ze strany učitelky.
2. Učitelka v roli herního partnera.
3. Respektování dětí učitelkou a její jednání v přístupu k dětem.
4. Komunikace učitelky s dětmi a její působení v procesu hry dětí.
5. Interakce mezi učitelkou a dětmi.
6. Přístup učitelky k dětem a její působení z pedagogického hlediska.
7. Chování a reakce z hlediska dětí při volných a řízených činnostech a hrách s učitelkami.

V jednotlivých kategoriích se zajímám o dané otázky z důvodu zjištění odpovědí z hlediska přístup a působení učitelek ve volných a řízených hrách a činnostech a jejich přístupy k dětem. Zajímalo mne, jak jednotlivá učitelka působí ve volné a řízené hře a činnostech dětí, zda se učitelky ve svých přístupech a působení shodovaly či lišily a v čem byla každá učitelka typická a jedinečná.

Informace získané z dotazníku jsem doložila následným rozhovorem s učitelkami. Rozhovor jsem uskutečnila s každou čitelnou jednotlivě. Každá učitelka má svůj vlastní názor na volnou hru a řízené činnosti a hry, každá má své metody a postup práce, charakteristické rysy a postoje k dětem. Učitelky se věnovaly dětem stejným počtem hodin, ale i zde platí rčení: „Když dva lidé dělají totéž, nemusí to být totéž“.

6.5.1 Pozorování

Při volné hře dětí je pro učitelku jedna z nejhlavnějších činností pozorování. Učitelka může pozorováním získat o dětech nové poznatky, které jí mohou pomoci odpovědět na otázky k případným problémům dětí. Děti do hry promítají své zážitky, zkušenosti, znalosti a zájmy a proto je pro učitelku velmi důležité, aby děti při volné hře pozorovala. Děti ukazují při volné hře své schopnosti komunikovat, manipulovat s předměty, pohybovat se a v neposlední řadě chápat okolní svět. Učitelka může během volné hry dětí pozorovat nejen chování a projevy dítěte, ale může pozorovat úroveň jeho koordinace, hrubé a jemné motoriky a pohybových dovedností. Dále může pozorovat děti, jak napodobují určité role a jak v určitých rolích obstojí. Učitelka může odhalit slabé stránky dítěte, které mu brání v jeho rozvoji.

V době, kdy se děti věnují volné hře, mohou nastat situace, které se nevyskytnou při řízených činnostech a hrách, protože se děti soustředí na zadané úkoly a nemohou se plně ponořit do „svého světa“. Učitelka se snaží volnou hru dětí podporovat, přijímat a oceňovat, snaží se umět do dětské hry vcítit a porozumět jednání dětí při volné hře. Snaží se nechat děti se hře plně a neomezeně věnovat, aby měly možnost se do hry ponořit a mohlo tak dojít k plnému rozvinutí hry. Když to učitelka dítěti neumožní a hru dětem narušuje svými vstupy a směřováním hry do jiných situací, může dojít k nenaplnění jejich potřeb.

Pro pozorování jsem vytvořila pozorovací arch, který obsahuje jednotlivé kategorie, na které jsem se chtěla při pozorování zaměřit. Při výběru kategorií jsem vycházela především z teorií volné a řízené hry a činnosti, zaměřené z pedagogického hlediska a z hlediska potřeb dětí. V pozorovacím archu popisují činnosti učitelky a činnosti dětí v daných časových úsecích.

6.5.2 Rozhovor

Při mém působení v mateřské škole jsem pozorovala učitelky, jejich role, postoje a přístupy ve volných hrách a řízených činnostech a hrách dětí. Zaznamenávala jsem činnosti učitelek a dětí do pozorovacího archu a na závěr mého působení v mateřské škole jsem provedla s jednotlivou učitelkou rozhovor. V rozhovoru jsem se zaměřila na otázky týkající se volné hry a řízených činností a her v mateřské škole. Zajímalo mne především, jaký význam přikládají učitelky volné hře a řízeným činnostem a hrám dětí v mateřské škole. Zda chápou důležitost volné hry ve výchově a vzdělávání předškolních dětí a jejich roli ve volných a řízených hrách. Jaké upřednostňují metody v přístupu k dětem.

6.5.2.1 Rozhovor s učitelkou č. 1

Učitelka Alena, označená jako učitelka č. 1, pracuje v mateřské škole již 18 let. Tento rok působí v nejstarší třídě. V předchozích letech působila i v obou nižších třídách. Učitelka Alena na mne působí příjemným dojmem, je milá, přátelská, ochotná a v neposlední řadě působí velmi energicky. Sama o sobě říká, že práce s dětmi ji velmi baví a naplňuje. I když říká, že jsou dny, kdy je toho na ní moc, zejména když je ve třídě plný počet zapsaných dětí, je práce velmi náročná a únavná. Přesto všechno se údajně

snaží situaci zvládnout s nadhledem a udělat dětem den ve školce co nejpříjemnější a nejpestřejší.

6.5.2.1.1 Význam volné hry z hlediska učitelky č. 1

Volná hra v mateřské škole má podle učitelky Aleny velký a rozhodně nenahraditelný význam. Děti se chovají při volných hrách přirozeně a učitelka má možnost poznat jejich charakter, vlastnosti, dovednosti, jejich projevy v komunikaci s druhými a manipulaci s předměty. Vidí, jestli mají děti fantazii, tvořivost a jestli je něco například netrápí, aby jim mohla případně podat pomocnou ruku.

Na otázku zda volí raději hry volné nebo řízené hry a kdy se volné a řízené hře nejvíce s dětmi věnuje, odpověděla učitelka, že záleží zejména na okolnostech a situacích v daných chvílích. Volné hry mají v každodenním programu své místo a čas, zejména ráno, než se sejdou ve třídě všechny děti. Dále se mohou děti volné hře věnovat mezi řízenými činnostmi, když jsou vidět na dětech náznaky případné únavy a nedostatečného soustředění na zadané činnosti. Volné hře s dětmi se učitelka věnuje i při pobytu venku, děti mají možnost si podle své volby a fantazie hrát v přilehlém parčíku s lesíkem, na dětském hřišti, které je umístěné v objektu mateřské školy nebo na procházkách, které směřují do blízkých lesů.

6.5.2.1.2 Význam řízené činnosti a hry z hlediska učitelky č. 1

Řízené činnosti a hry mají v denním režimu podle učitelky Aleny neopomenutelné a pravidelné místo. Zejména v dopoledních hodinách, kdy se podle názoru učitelky děti ještě dostatečně soustředí a mají spoustu energie pro řízené hry a činnosti. Řízené činnosti mají pro dítě velký význam z hlediska, poznávání okolního světa, nabývání nových vědomostí, dovedností a návyků. Učitelka ráda připravuje dětem různorodé činnosti, které děti baví a rozvíjí je. Řízené činnosti učitelka zaměřuje tematicky.

Podle jejího názoru by měl být poměr volné a řízené hry vyvážený, ale záleží zejména na potřebách dětí. Na potřeby dětí by měl být, podle názoru učitelky, brán ohled. Učitelka zastává názor, že do řízených her a činností by neměly být děti nuceny z důvodu případné přetíženosti a unavenosti. Učitelka se snaží zahrnout do řízených her všechny děti, přitom se snaží respektovat jejich potřeby. Když to situace vyžaduje, tak děti do řízené činnosti a hry nenutí.

6.5.2.1.3 Přístup učitelky č. 1 k dětem v pedagogickém procesu

Z hlediska celkového přístupu k dětem se učitelka snaží upřednostňovat metody nedirektivního přístupu, snaží se přistupovat k dětem individuálně a brát ohled na jejich potřeby.

Snaží se mít partnerský přístup a respekt k dítěti a jeho potřebám. Je si vědoma, jak říká, že je nutné usilovat o rovnováhu mezi přirozenou autoritou a respektem k rozvíjející se osobnosti dítěte. Snaží se o výchovu dětí, ve které je vede k samostatnosti a rozvoji celé jejich osobnosti. Nesouhlasí s tím, aby si děti v mateřské škole dělaly, co chtěly. Záleží jí na tom, vést a vychovávat děti, aby byly schopné žít ve společnosti, která si určitá pravidla vyžaduje. Snaží se být ve své práci a přístupu k dětem profesionální a snaží se být dětem přirozeným vzorem. Záleží jí na komunikaci a spolupráci s rodiči a snaží se nepřehlížet případné problémy dětí, které by se jim mohly negativně promítnout v rozvoji jejich osobnosti.

6.5.2.2 Rozhovor s učitelkou č. 2

Učitelka Věra, označená jako učitelka č. 2 působí v mateřské škole již 26 let, v této době je u nejstarších dětí druhým rokem. V předchozích letech působila ve třídě u nejmenších dětí po dobu 5 let. V minulém roce se působení učitelek v jednotlivých odděleních změnil a učitelky podle své volby a domluvy přešly do jiných tříd. Od tohoto školního roku se učitelky spolu s vedením dohodly, že povedou třídu od nejmenších dětí až po děti nejstarší. Tudíž se děti budou stěhovat do vyšší třídy i spolu se svými učitelkami.

Učitelka Věra působí mile a ochotně a je velmi komunikativní. Při rozhovoru s ní mne zajímalo, jak z jejího hlediska přistupuje k volné hře a řízeným činnostem a hrám. Jaké formě her dává přednost, zda považuje volnou hru za přínosnou a významnou pro děti. Během pozorování v mateřské škole jsem zaznamenala, že učitelka nenechává dětem dostatečný prostor pro volnou hru dětí, ani prostor pro jejich rozvoj z hlediska samostatnosti. Zajímalo mne tedy, jak se k daným otázkám vyjádří.

6.5.2.2.1 Význam volné hry z hlediska učitelky č. 2

Úvod rozhovoru jsem započala otázkou, jaký význam má z jejího hlediska volná hra dětí a jaký význam má volná hra pro ni samotnou. Na otázku odpověděla, že hra jako

taková, má pro děti v jejich životě velký význam, ale předpokládá, že volné hře se děti věnují zejména doma, kdy na ně nemají rodiče údajně čas se jim dostatečně věnovat. Proto učitelka v mateřské škole upřednostňuje spíše řízené činnosti a hry a volnou hru využívá pouze k vyplnění času. Zejména v době než se sejdou všechny děti ráno v mateřské škole a odpoledne, když jsou děti spojené v jedné třídě a čekají na odchod domů. K volné hře se ještě vyjádřila s odůvodněním, že učitelka v mateřské škole nemá děti hlídat, ale vzdělávat. K tomuto názoru že učitelky jsou chápány okolím jako „hlídačky dětí“ se vyjádřila s tím, že nechce být považována za hlídačku, ale za učitelku, která děti učí a vzdělává. Proto upřednostňuje ve své práci a přístupu k dětem zejména řízené činnosti a hry, kterými může dětem předat informace, nové poznatky a vědomosti.

6.5.2.2.2 Význam řízené činnosti a hry z hlediska učitelky č. 2

Řízené činnosti a hry si učitelka připravuje podle jejích slov důkladně a snaží se dětem tímto způsobem dát co nejvíce. Nepřipouští si případnou přetíženost dětí z aktivit, které dětem připravuje. Argumentuje to tím, že nejsou děti zvyklé něco dělat, něčemu se věnovat, že nemají v rodinném prostředí dostatečnou pozornost a důslednost.

Zajímalo mne, jak učitelka reaguje na situaci, když se dítě nechce řízené hry účastnit. Odpověděla, že vzhledem ke svým předešlým zkušenostem, kdy se nechtěly dvě děti účastnit řízených her a ona jim údajně vyhověla, se přidávaly postupně další děti se žádostí o neúčast v řízených hrách a to se jí nelíbilo. Z tohoto důvodu trvá na účasti v řízených činnostech a hrách všech dětí, pouze s výjimkou nějakého odůvodněného a opodstatněného důvodu – nevolnost nebo bolest.

6.5.2.2.3 Přístup učitelky č. 2 k dětem v pedagogickém procesu

Na otázku, zda se snaží vést děti k samostatnosti, učitelka odpověděla, že některé děti jsou šikovné a samostatné, ale některé děti samostatné vůbec nejsou. Důvodem prý je, že je doma rodiče nejspíš nic neučí. Neučí je se samostatně oblékat a ani se slušně chovat. Nelíbí se jí, že v této době se používá v rodinné výchově, metoda volné výchovy, kdy děti mohou dělat všechno a nejsou vedeny k pravidlům, respektu a slušnému chování. Na tuto skutečnost reagovala tak, že nemůže napravovat údajnou neschopnost některých rodičů. Rodinnou výchovu má údajně pouze doplňovat nikoliv ji

nahrazovat. Z tohoto důvodu dětem raději s činnostmi pomáhá, když vidí, že se jim dané činnosti nedaří. Při takovém počtu dětí nemůže prý čekat, až se děti samy obléknou. Čas, který by údajně trávil trénováním oblékání, raději využije hodnotněji, např. při pobytu venku na čerstvém vzduchu.

Na otázku, jak řeší případné problémy dětí s rodiči, nedokázala dostatečně odpovédět. Problémy dětí si prý řeší přímo s dětmi a rodičům případné problémy nesdělují, z důvodu toho, že rodiče nechtějí slyšet, že jejich dítěti něco nejde, nebo že se neumí chovat.

6.6 Analýza a interpretace výsledků

Při interpretaci výsledků vycházím z daných kategorií, na které jsem se chtěla při pozorování v mateřské škole soustředit. Na tyto otázky jsem se zaměřila z důvodu zjištění, jak učitelky působí, vystupují a jednají při volných a řízených hrách a činnostech. Jak učitelky připravují prostředí pro volnou hru a řízené činnosti a hry dětí a jejich přístup k dětem z pedagogického hlediska.

1. Příprava podmínek prostředí pro hru dětí ze strany učitelky

Kategorie pozorovacího archu s kritérii zaměřenými na úlohu učitelky ve volných a řízených činnostech a hrách s vypořádanými výsledky:

Učitelka č. 1:

Poskytovala dostatek prostoru pro volnou hru dětí ve třídě: Učitelka poskytovala dětem dostatečný prostor ve třídě i v herně, kde si děti mohly hrát podle vlastní volby. Podmínkou bylo, že děti nesměly ohrožovat sebe ani ostatní děti ve skupině. Prostor učitelka dětem nevymezovala.

Poskytovala dostatek času pro volnou hru dětí ve třídě: Děti se mohly volné hře pravidelně věnovat od 7.00 hod – 8.30 hod., někdy i déle. Když byly děti hrou zaujaté, ponechala učitelka dětem více času pro jejich dokončení. Volné hře se děti věnovaly i během dopoledne. Zejména v případech, kdy byly děti nedostatečně soustředěné na řízené činnosti a hry nebo v případě, když měly hotové zadané úkoly a učitelka čekala na ostatní děti, až budou s prací také hotovy. Dále se volná hra vyskytovala nepravidelně, vždy podle situace, uvážení učitelky nebo přání dětí.

Poskytovala dostatek pomůcek, materiálu a hraček: Hračky, knihy, různé materiály a pomůcky k výtvarným, hudebním a pohybovým činnostem byly dětem volně přístupné a dostupné. Většina věcí byla umístěna na místech, kam děti dosáhly a mohly s nimi manipulovat. Když byly pomůcky uloženy výš, požádaly učitelku, která jim věci ochotně podala.

Poskytovala dostatek prostoru pro řízené činnosti a hry: Pro řízené činnosti a hry poskytovala učitelka dostatek prostoru. Pro hry pohybové, poskytovala prostor zejména v části herny. Pro řízené činnosti didaktické poskytovala učitelka prostor zejména ve třídě, pokud zadaná práce vyžadovala sedět na židličce u stolu (pracovní listy pro předškoláky, grafomotorika, výtvarná činnost). Učitelka se snažila, aby děti měly pro své činnosti vždy dostatek prostoru.

Poskytovala dostatek času pro řízené činnosti a hry dětí: Řízené činnosti a hry probíhaly v mateřské škole pravidelně v dopoledních hodinách. Dále řízené činnosti a hry probíhaly před dopolední svačinou a po ní, z části při pobytu venku a někdy v době odpočinku. Před svačinou byl čas věnován zejména pohybovým řízeným hrám a po svačině řízeným didakticky zaměřeným hrám. Řízené činnosti a hry probíhaly v době, než nadešel čas na pobyt venku. Za nepříznivého počasí se řízené hry a činnosti prodlužovaly do doby, kdy měly děti dostatek energie a chuti v řízených činnostech a hrách pokračovat.

Dávala přednost spontánním aktivitám dítěte před činnostmi řízenými: Spontánní aktivity dětí učitelka podporovala. Respektovala přání a potřeby dětí, které spontánní hru vyhledávaly. Řízené hry zahrnovala do denních činností pravidelně, s ohledem na individuální potřeby dětí.

Ukončovala či přerušovala volnou hru citlivě a s předstihem: Volnou hru učitelka ukončovala s předstihem. Vždy oznámila dětem, že se blíží konec volné hry a vysvětlila dětem, co bude následovat. Konec volné hry oznamovala citlivě a příjemně.

Poskytovala dostatek času k dokončení hry: Učitelka oznamovala konec volné hry dostatečně s předstihem, aby měly děti dostatek času k dokončení hry. Když viděla, že měly děti hru rozehranou a byly do hry zaujaté a nadšené, poskytla jim možnost ve volné hře ještě pokračovat. Děti, které si hrály stylem (např. chlapci běhali po herně a zasahovali do zaujaté hry druhým dětem). V tomto případě učitelka ukončovala hru

okamžitě, zejména když se již blížil konec volné hry. Snažila se děti zaměstnávat (např. úklidem hraček).

Poskytovala možnost ve hře později pokračovat: Když měly děti postavené, zejména chlapci (např. městečko ze stavebnice a dřevěných kostek a bylo vidět, že si na stavbě nechali záležet a stavba byla postavena mimo prostor, kde probíhala následná řízená činnost a hra, tudíž stavba nikomu nepřekážela) a chtěli chlapci později ve hře pokračovat, tak jim učitelka pozdější pokračování ve volné hře umožnila. Možnost ve hře později pokračovat umožnila učitelka všem dětem, u kterých bylo vidět úsilí ve hře a nadšení ze hry a pokud rozestavěná hra nezasahovala do prostoru, který by mohl omezit následné řízené činnosti a hry. V případě, že měly děti něco postavené v prostoru (např. děti si stavěly sněhuláky z plastových víček od plastových lahví, a jejich výtvořky byly krásné a na pohled pracné), učitelka jim umožnila tyto výtvořky ponechat v herně. Když bylo možné výtvořky a stavby zhotovené dětmi přemístit na jiné místo, volila tento způsob, pro zanechání a možném pozdějším pokračování.

Snažila se, aby byla volná hra v rovnováze se záměrně navozenými aktivitami: Jak volná hra, tak i řízené činnosti a hry měly z hlediska učitelky v mateřské škole svůj čas. Ovlivnit tuto rovnováhu mohl zejména nízký počet dětí ve třídě, kdy měly děti velký prostor pro volnou a tvůrčí hru. V této situaci volila učitelka spíše volnou hru dětí a řízenou činnost a hru navozovala až v době, kdy si děti dohrály, a bylo vidět, že byly připravené a chtěly hrát skupinové hry řízené učitelkou. Také učitelka více využívala řízené činnosti pomocí interaktivní tabule, která je ve třídě umístěná. S nižším počtem dětí ve třídě se učitelce s dětmi na interaktivní tabuli lépe pracovalo.

Učitelka č. 2:

Poskytovala dostatek prostoru pro volnou hru dětí ve třídě: Učitelka vymezovala dětem příslušný prostor pro volnou hru. Děti si mohly hrát ve třídě i v herně, ale vždy se musely učitelky zeptat, zda si mohou hrát na daném místě. Učitelka si nepřála, aby si děti hrály u žebřin a v zadní části herny, z důvodu, že na děti ze třídy neviděla.

Poskytovala dostatek času pro volnou hru dětí ve třídě: Učitelka využívala volnou hru zejména ráno, kdy ještě nebyly ve třídě přítomny všechny děti. Během dne se volná hra dětí v její přítomnosti poskytovala velmi málo a nepravidelně.

Poskytovala dostatek pomůcek, materiálu a hraček: Třída byla vybavena různorodými materiály, hračkami a pomůckami, ale některé byly pro děti nedostupné, z hlediska umístění. Učitelka tyto pomůcky poskytovala dětem pouze ve výjimečných případech. Zejména když šlo spíše o klidnější děti, které musely slíbit, že vrátí pomůcky ve stejném stavu, jako si je zapůjčily. Dětem aktivnějším učitelka nedostupné pomůcky neposkytovala. Prý z důvodu, že by pomůcky děti nevrátily ve stejném stavu, ve kterém by si je zapůjčily.

Poskytovala dostatek prostoru pro řízenou činnost a hry: Učitelka dětem dostatek prostoru neposkytovala, spíše se snažila dětem prostor vymezovat a omezovat.

Poskytovala dostatek času pro řízené činnosti a hry dětí: Času pro řízené hry a činnosti děti věnovaly spolu s učitelkou většinu času. Řízené činnosti a hry začaly ve chvíli, kdy již byly všechny děti ve třídě a trvaly do dopolední svačiny. Dále následovaly hned po svačině a při pobytu venku byly děti z větší části na procházce řízené učitelkou. Po příchodu z venku byly děti směřovány do prostoru třídy, kde čekaly na oběd. Čas čekání učitelka využívala řízenou hrou.

Dávala přednost spontánním aktivitám dítěte před řízenými: Na základě pozorování činnosti učitelky a dětí, byly prováděny spíše aktivity řízené. Spontánní aktivity učitelka využívala nejvíce v ranních hodinách, kdy se scházely děti do třídy.

Ukončovala či přerušovala volnou hru citlivě a s předstihem: Učitelka ukončovala volnou hru zazvoněním na zvoneček, což byl podnět a signál pro děti volné hry ukončit a následně se věnovat uklízení hraček. Když děti ihned nereagovaly na daný signál, šla učitelka dětem ukončení volné hry oznámit slovně. Na úklid hraček dohlížela a dětem s úklidem hraček aktivně pomáhala.

Poskytovala dostatek času k dokončení hry: Děti musely ukončit volnou hru hromadně, bez ohledu na jejich upoutání ke hře.

Poskytovala možnost ve hře později pokračovat: Učitelka dbala na důkladný úklid třídy a pouze ve výjimečných případech, poskytovala možnost ve volné hře později pokračovat (např. postavené stavby v prostoru, kde stavba nepřekážela řízeným hrám) pouze vybraným dětem. Usuzuji podle reakce učitelky. Později pokračovat ve hře projevil zájem i chlapec s OŠD, ale tomu učitelka odmítla vyhovět.

Snažila se, aby byla volná hra v rovnováze se záměrně navozenými aktivitami: Po dobu mého pozorování rovnováha mezi jednotlivými činnostmi nebyla. Zda to bylo

z důvodu, že jsem ve třídě na pozorování a učitelka chtěla ukázat, jak se dětem věnuje – nelze prokázat, ale volná hra v této době byla velmi potlačována a převažovaly hry a činnosti řízené.

Shrnutí – srovnání přístupů obou učitelek k volné a řízené hře v kategorii přípravy podmínek prostředí pro hru dětí ze strany učitelky:

V kategorii – k přípravě podmínek prostředí pro hru dětí ze strany učitelky jsem vypožadovala rozdíly mezi jednotlivými přístupy učitelek. Zejména se učitelky lišily v přípravě prostředí a přístupu k volné hře dětí.

Učitelka č. 1 poskytovala více prostoru, času i pomůcek pro volnou hru dětí. Hru dětí ukončovala citlivě a s předstihem a vždy brala ohled na potřeby a přání dětí. Zejména když byly děti do hry zaujaté, poskytla jim dostatek času pro dokončení hry nebo dětem dovolila ve hře později pokračovat. Řízené činnosti a hry zahrnovala učitelka pravidelně do průběhu dne, ale více se zaměřovala na potřeby a možnosti dětí. Učitelka neupřednostňovala volné hry před řízenými činnostmi a hrami, snažila se o jejich vyváženost.

Učitelka č. 2 neposkytovala tolik prostoru, času a pomůcek dětem při jejich hrách, prostor se snažila dětem vymezovat. Volné hry učitelka schvalovala zejména v ranních hodinách, kdy se děti scházely do třídy. Volnou hru ukončovala v době, když byly všechny děti již ve třídě a neposkytovala dětem potřebný čas k dokončení jejich her, pouze ve výjimečných případech. Pozdější pokračování ve volných hrách učitelka spíše nepodporovala, jen výjimečně. Děti neměly během dopoledne na volné hry potřebný prostor a čas. Na základě pozorování mohu konstatovat, že učitelka dávala spíše přednost řízeným činnostem a hrám před volnou hrou.

2. Učitelka v roli herního partnera

Kategorie pozorovacího archu s kritérii zaměřenými na úlohu učitelky v roli herního partnera s vypožadovanými výsledky:

Učitelka č. 1:

Vstupovala dětem sama do volné hry: Učitelka děti při volné hře pozorovala a nechávala děti si hrát podle jejich fantazie. Do hry vstupovala učitelka pouze v případě, když děti svou hrou omezovaly druhé děti, hrajícím dětem nevhodně do hry

zasahovaly nebo si děti při hře ubližovaly. Učitelka nabádala děti k bezpečnosti a ohleduplnosti k druhým dětem. Dále vstupovala do volné hry pouze na výzvu dětí.

Při výzvě dětí vstupovala do hry: Když děti učitelku požádaly o radu nebo o samotný vstup do hry nebo role, učitelka do hry vstoupila (např. děvčata si hrála na nakupování a žádala učitelku, aby si šla také něco koupit. Učitelka přijala roli nakupujícího a s dětmi se zaujala do hry. Při hře s děvčaty sledovala i dění ve třídě. Další příklad, kdy si chlapci hráli na koberci hokej s dřívky a puký a vyzvali učitelku k účasti v jejich hře. Učitelka ochotně hru přijala a do hry s chlapci se bez problému zapojila. Do hry se zapojila i v případě, že hra vyžadovala působení a pohyb učitelky na zemi (po kolenou).

Zaujímal ve hře dětí určitou roli: Učitelka zaujímal ve hře dětí roli, kterou jí děti samy přisoudily (např. chlapci si hráli na policisty a učitelka měla hrát roli vězně). Učitelka roli vězně přijala a navozovala komunikaci o daném problému. Ptala se chlapců, co špatného udělala, že jí chlapci chtěli spoutat (dětskými pouty, které se daly snadno otevřít). Touto situací učitelka následně dětem vysvětlovala, že zlo je vždy potrestáno a proto je potřeba špatným a nezákonným věcem předcházet.

Respektovala, že se jedná o hru dětí, nepřijímal roli dominantního hráče: Učitelka respektovala hru dětí, pokud šlo o hru bezpečnou a o hru, která nijak neškodila druhým dětem v kolektivu. Roli dominantního hráče nepřijímal. Když se děti snažily jí dominantní roli přiřadit, snažila se v roli dominantních hráčů podpořit děti, které jí do hry vyzvaly.

Dodržoval pravidla hry dětí: Pokud pravidla hry neomezovaly a neohrožovaly ostatní děti, které byly do hry také zahrnuty, pravidla hry vždy dodržoval. Pokud hra nějaká pravidla měla (např. učitelka byla dětmi vyzvána, ke hře člověče, nezlob se, kde jsou pravidla hry daná, ale děti si předem určili pravidla svá). Každý hráč si mohl figurku hned v prvním tahu nasadit na startovní pole. Učitelka pravidla hry dětí dodržoval a hru jim nekazila připomínkami, že má hra pravidla jiná.

Navozoval situace, které podnítili začátek hry: Učitelka navozoval situace, aniž by to měl být podnět pro začátek hry. Děti si jejího chování v různých situacích všimaly a její chování napodobovaly ve své hře (např. když učitelka něco vysvětlovala dětem, tak zejména děvčata to motivovalo, hrát si na učitelku). V jiném případě učitelka ošetřovala zraněné dítě (např. chlapec měl povrchové zranění kolene od pádu na koberci

při volných hrách, učitelka ránu chlapci vyčistila a zalepila). Děti činnost učitelky pozorovaly a následně si hrály na ošetřovatele.

Vyskytovaly se ve třídě děti, které měly problém se začleněním do hry: Děti byly aktivní a plné fantazie, problém se začleněním do hry se vyskytovalo pouze ojediněle. Učitelka nechávala dítěti dostatečný prostor a čas pro začátek hry. Když učitelka upozorovala dítě, které má problém se začleněním (např. chlapec, který byl velmi tichý a býval často stranou, zejména chlapeckému kolektivu nebo si více hrál s děvčaty případně sám, stál a děti pouze pozoroval a nevěděl jak hru začít nebo se do hry přidat), snažila se mu v této situaci pomoci. Nejdříve se mu věnovala sama, komunikací s chlapcem se snažila přijít na jeho zájmy a přání (např. chlapec si chtěl hrát s děvčaty v pokojíčku, kde byla kuchyňka a děvčata si hrála na vaření a starání se o domácnost). Chlapec přes svou stydlivost nechtěl děvčatům do hry zasahovat. Z komunikace vyplynulo, že měl chlapec obavu z odmítnutí a z případného posměchu ostatních chlapců, kteří si hráli spolu v herně. Učitelka chlapci vysvětlila, že i v domácnosti je muž (otec), který do domácnosti patří. Snažila se chlapci vyzdvihnout pozitiva, při hře s děvčaty na domácnost. Chlapec po chvíli ztratil stud a zapojil se do hry s děvčaty, která ho ráda do hry přijala. Následný posměch ostatních chlapců učitelka vyřešila vysvětlením situace o důležitosti role muže v domácnosti.

Využívala příležitost k prohloubení, obohacení a rozšíření hry: Učitelka si všímala a sledovala hru dětí. V příkladech uvedených v předchozích situacích (policista a zločin, význam muže v domácnosti), se vždy učitelka snažila hru obohatit, objasnit a rozšířit dětem náhled na hru.

Motivovala děti k řízené hře citlivě: Většina dětí byla v této třídě velmi aktivní. Děti vždy uvítaly hry, které vymyslí učitelka. Děti mohly ukázat svou zdatnost, rychlost, postřeh a radost, kterou ze hry měly. Našly se zde i děti, které řízenou hru nevyhledávaly, byly to zejména děti stydlivé, zakřiknuté a neaktivní. Zejména tyto děti nebyly učitelkou do hry nuceny a byly motivovány slovy učitelky: „*není důležité vyhrát, ale je důležité si zahrát a mít prožitek ze hry a z pohybu*“. Učitelka motivovala děti, aby se nejdříve na hru podívaly, pak jí zkusily, když ani potom se jim hra nelíbila, mohly kdykoliv přestat. Když dítě vědělo, že hru nemusí hrát pod nátlakem, tak se do hry lépe zařadilo.

Sdělovala dětem cíl hry a činností vhodným způsobem: Učitelka sdělovala dětem zadání her vhodným způsobem. Učitelka děti s hrami nejdříve seznámila a vysvětlila pravidla a cíl hry, tak aby zadání bylo srozumitelné všem dětem.

Volila učitelka hry tematicky: Učitelka volila hry tematicky na dané období a na zvolené téma ve třídním vzdělávacím programu. V tomto zimním období měly učitelky připravené téma: „Zima a zimní radovánky“ a „Moje tělo a zdraví“. Všechny řízené činnosti a hry byly zaměřené právě na zimu, zimní radovánky a zimní sporty. V této době, kdy hrozily dětem různé nemoci, věnovala se učitelka tématu o zdraví, předcházení nemocem a jak se správně v zimě oblékat.

Naplnovala cíle (volila hry) v souladu s RVP PV zaměřené na jednotlivé oblasti:

Z oblasti „Dítě a jeho tělo“ se zaměřila na lokomoční pohybové činnosti, které spočívaly v běhání, skákání, poskakování a lezení. Zaměřila se na dechové cvičení, správné držení těla, protahovací cviky a relaxační cvičení. Věnovala se s dětmi manipulaci s předměty, hrám pohybovým a hudebním hrám s pohybem. Vzhledem k tématu „moje tělo“ zahrnula činnosti zaměřené k poznávání lidského těla a jeho částí.

Z oblasti „Dítě a jeho psychika“ se zaměřila na správnou výslovnost a rozvoj komunikativních dovedností. Ve volné hře podporovala rozvoj tvořivosti, námětové hry a činnosti zaměřené na představivost, tvořivost a fantazii. Věnovala se hudebním a dramatickým aktivitám.

Z oblasti „Dítě a ten druhý“ učila děti respektovat přání a potřeby druhých, spolupracovat s ostatními, vnímat přání druhých a neubližovat druhým.

Z oblasti „Dítě a společnost“ učila děti přijímat určitá pravidla chování ve společnosti. Věnovala se s dětmi společným hrám, které umožnily dětem spolupodílet se na jejich průběhu a výsledku (stavba prostorového sněhuláka, dramatizace pohádky „O dvanácti měsíčkách“).

Z oblasti „Dítě a svět“ seznamovala děti s prostředím, ve kterém žijí, učila je pozorovat změny v přírodě a chránit si životní prostředí ve kterém žijeme.

Volila hry citlivě: Hry volila citlivě s ohledem na potřeby a přání dětí.

Učitelka č. 2:

Vstupovala dětem sama do volné hry: Učitelka vstupovala dětem do hry, když byly více hlučné a běhaly po třídě a v herně. Dále vstupovala dětem do hry, když zpozorovala, že dochází mezi dětmi ke konfliktu.

Při výzvě dětí vstupovala do hry: Do hry učitelka při výzvě dětí vstupovala, když právě neměla jinou činnost. Učitelka využívala volnou hru dětí zejména k přípravě pomůcek pro řízenou činnost a komunikaci s rodiči ve vstupních dveřích do třídy.

Zaujímal ve hře dětí určitou roli: Když učitelka do hry vstoupila, vždy zaujímal ve hře dětí určitou roli, kterou jí děti přisoudily.

Respektovala, že se jedná o hru dětí, nepřijímala roli dominantního hráče: Učitelka měla náznaky dominantního chování a při hře se dominantní roli výrazně nebránila.

Dodržovala pravidla hry dětí: Dodržovala pravidla hry pouze, když hra dětí neomezovala a neohrožovala bezpečnost ostatních dětí nebo hrozilo, že dítě může ublížit samo sobě.

Navozovala situace, které podnítily začátek hry: Učitelka nepodněcovala přímo děti ke hře, spíše jim dávala možnosti, s čím a jak by si děti mohly hrát.

Vyskytovaly se ve třídě děti, které měly problém se začleněním do hry: Během pozorování, byli ve třídě tři chlapci, kteří měli problém se začleněním do hry. Jeden chlapec kvůli stydlivosti a hlavně, jak mi učitelka sdělila, jednalo se o chlapce - jedináčka, který byl zvyklý trávit čas s dospělými a nebyl tolik zvyklý na dětský kolektiv a tudíž ho ani aktivně nevyhledával. Chlapec rád trávil čas u učitelky, která si s ním aktivně povídala a do volných her ho nijak nemotivovala. Druhý chlapec měl problémy se začleněním do hry kvůli svému chování. Chlapec si neuměl hrát sám a veškerou svou činnost směřoval k tomu, aby „škodil“ ostatním dětem. Zřejmě nevěděl, jak na sebe má jinak upozornit. Chlapec měl problémy s vyjadřováním, chováním, respektováním druhých a jevil známky agrese. Reakce dětí na chlapce byly jednoznačné, děti chlapce při hře ani jiných činnostech nevyhledávaly, spíše se mu vyhýbaly. Třetí chlapec, měl OŠD a měl také specifické rysy chování a vyjadřování. Mluvil a vyjadřoval se velmi hlučně, velmi často komunikoval s dětmi za použití zvýšeného hlasu. Byl velmi aktivní a vyhledával zejména aktivní činnosti. Chlapec

nevydržel v klidových činnostech. K tomuto chlapci se učitelka chovala necitlivě, někdy lhostejně a mnohdy chlapce ponižovala svými komentáři (více v otázce zesměšňování).

Využívala příležitost k prohloubení, obohacení a rozšíření hry: Učitelka se snažila vnášet do hry své zkušenosti a poznatky a předávat je dětem.

Motivovala děti k řízené hře citlivě: Učitelka motivovala děti spíše dominantně, ale rozhodně nebylo vidět, že by byla motivace tolik necitlivá, spíše nebyla přirozená.

Sdělovala dětem cíl hry a činností vhodným způsobem: Učitelka sdělovala dětem cíl hry velmi podrobně a opakovaně, někdy docházelo k viditelné nedočkavosti a znučenosti dětí.

Volila učitelka hry tematicky: Učitelka volila zejména hry tematické, dle ročního období a zvoleného tématu.

Naplnovala cíle, (volila hry) souladu s RVP PV zaměřené na jednotlivé oblasti: Z oblasti „Dítě a jeho tělo“ volila hry pohybové a činnosti zaměřené na správné držení těla a uvědomění si vlastního těla.

Z oblasti „Dítě a jeho psychika“ jsem nezaznamenala mnoho činnosti, ve kterých by učitelka děti dostatečně podporovala. Nepodporovala děti v komunikaci a jejich rozvoji v tvořivosti, představivosti a fantazii. Podporovala je v poznávání a pozorování okolí a přírody.

Z oblasti „Dítě a ten druhý“ učila děti pravidlům chování, ve vztahu k druhému. U učitelky jsem zaznamenala náznak zesměšňování dětí a postrádala jsem u ní empatii v případech, kdy mělo dítě problém.

Z oblasti „Dítě a společnost“ učila děti pravidlům chování, které vyžaduje společnost, ve které žijeme.

Z oblasti „Dítě a svět“ vzhledem k tomu, že se učitelka zajímá o environmentální výchovu, snažila se dětem často přibližovat problematiku životního prostředí a působení a vliv člověka na životní prostředí.

Volila hry citlivě: Učitelka volila hry podle své přípravy a tematicky zaměřené, ve kterých děti působily spokojeně. V některých případech docházelo k tomu, že byly děti přetížené, zejména z převahy řízených činností. Někdy byly děti z dlouhového vysvětlování učitelky znučené a neklidné.

Shrnutí – srovnání přístupů obou učitelek k volné a řízené činnosti a hře v kategorii, učitelka v roli herního partnera:

V kategorii – učitelka jako herní partner jsem vypožadovala tyto rozdíly mezi jednotlivými přístupy učitelek.

Učitelka č. 1 působila při volné hře dětí, zejména jako pozorovatel, kdy její pozornost byla orientována na všechny děti ve třídě a sledovala projevy a dovednosti dětí při hře. Orientovala a zaměřovala se na děti jednotlivě i ve skupině. Učitelka podporovala a respektovala, že jde o hru dětí a do hry dětem nestupovala. Do hry vstupovala pouze v případech, kdy byla dětmi požádána, aby jejich hru sdílela s nimi. Přijímala pravidla hry dětí. Snažila se nebýt v roli dominantního hráče a nepřijímat roli dominantního hráče. Vždy se snažila podpořit v dominantní roli děti. Dále vstupovala do hry, když šlo o narušení bezpečnosti při hrách dětí a její vstup do hry byl nutný. Učitelka měla velmi citlivý přístup k dětem, vždy se dětem snažila pomoci, když to situace a děti vyžadovaly. Pomáhala dětem se začleněním do hry. Vysvětlovala dětem případný význam daných her a jejich cíl.

V řízených činnostech a hrách působila učitelka příjemně a přirozeně, dětem se snažila dané hry a úkoly vysvětlit tak, aby byly jasné, srozumitelné a pochopitelné všem dětem. Hry a činnosti volila tematicky a snažila se volit hry úměrné věku a možnostem dětí tak, aby naplňovaly cíle jednotlivých oblastí.

Učitelka č. 2 nepůsobila ve volných hrách dětí jako pozorovatel, spíše využívala volnou hru pro komunikaci s rodiči a přípravě pomůcek na další činnosti. Do hry dětem vstupovala na jejich přání, když se právě nevěnovala jiným činnostem. Na požádání dětí vstupovala do hry a ve hře dětí měla náznaky dominantního chování. Dále vstupovala dětem do volné hry z důvodu hlučnosti a běhání dětí po třídě, a když byla ohrožena bezpečnost dětí při hrách. Pravidla hry dětí respektovala, pouze když nedocházelo k ohrožení nebo omezení dětí. Učitelka k volným hrám dětí výrazně nemotivovala, spíše jim nabízela činnosti, kterým se děti mohly věnovat.

V řízených činnostech a hrách působila učitelka příjemně, ne vždy přirozeně. Zadané úkoly a hry dětem vysvětlovala velmi podrobně, často docházelo k tomu, že některé děti působily znuděně a byly neklidné, z důvodu zdlouhavého vysvětlování učitelkou. Řízené činnosti a hry měla učitelka vždy připravené, zaměřené tematicky tak, aby naplňovaly cíle jednotlivých oblastí.

3. Respektování dětí učitelkou a její přístup k dětem

Kategorie pozorovacího archu s kritérii zaměřenými na respektování dětí učitelkou a její přístup k dětem s vypořizovanými výsledky:

Učitelka č. 1:

Podporovala ve volné hře všechny děti bez předsudku: Během mého pozorování nedošlo k tomu, že by učitelka omezovala nějakým výrazným způsobem děti při volné hře. Pouze nepodporovala hry, které byly pro děti nebezpečné, proti pravidlům nebo omezovaly volnou hru ostatních hrajících dětí.

Oceňovala volnou hru dětí: Učitelka uměla ocenit hru dětí. Při hře pozorovala všechny děti, jejich chování, úspěchy a pokroky, následně hru dětí dostatečně oceňovala a děti chválila.

Přijímala volbu hry dítěte: Pokud se nejednalo o hru, která byla proti pravidlům a neubližovala a neomezovala ostatní děti, volbu hry dítěte přijímala.

Chápala potřebu dítěte hrát si samo: Respektovala potřebu dětí, když si chtěly hrát samy.

Respektovala rozhodnutí dítěte odmítnout hru: Učitelka respektovala, když se nechtěly děti zúčastnit řízené činnosti a hry, na jejich účastni je nenutila, pouze když šlo o důvod, který byl podstatný a odůvodněný. Zejména když byly děti unavené a vyžadovaly odpočinek. Dále z důvodu vzniklé situace (např. v předešlé hře se při běhu po herně dívka srazila s chlapcem), v dalších hrách zatím pokračovat nechtěla.

Jednala s dětmi citlivě: Učitelka jednala s dětmi velmi klidně, citlivě a bez impulsu. Byla k dětem milá a pozorná.

Sledovala dodržování pravidel: Učitelka sledovala a dbala na dodržování pravidel. Vysvětlovala dětem, že dodržování pravidel je důležité z hlediska bezpečnosti.

Respektovala potřeby dětí: Učitelka dětem naslouchala a respektovala jejich základní potřeby. Respektovala reálné potřeby dětí při pobytu v mateřské škole, pokud nedocházelo k porušování zásad, které byly v mateřské škole dané.

Učitelka č. 2:

Podporovala ve volné hře všechny děti bez předsudku: Učitelka podporovala ve volné hře zejména děvčata, která si vybírala především klidové hry a chlapce pouze

když se věnovali klidné hře (např. hře se stavebnicí). Chlapci, kteří se věnovali aktivním hrám, učitelka často napomínala. Zejména u aktivního chlapce s OŠD bylo patrné, že nepatřil mezi její oblíbené děti. Tohoto chlapce učitelka ve volných hrách nepodporovala. Když se chtěl nějaké činnosti chlapec věnovat, učitelka mu sdělila, že by danou činnost určitě pokazil. Učitelka dávala své city k němu výrazně najevo tím, že mu často nevhodně říkala, že už měl být chlapec ve škole. Z jejího chování a komunikace jsem vypožorovala, že kritizovala přístupy některých rodičů, i matku chlapce s OŠD. K tomuto chlapci a nejen k němu se chovala odměřeněji a s předsudky. K rodičům, které učitelka často kritizovala, se učitelka snažila chovat velmi mile, až nepřirozeně a dítě před nimi jen chválila, nezaslechla jsem po dobu mého pozorování, že by rodičům něco negativního o jejich dítěti řekla. Svě připomínky říkala pouze dětem a některým kolegyním.

Oceňovala volnou hru dětí: Učitelka oceňovala volnou hru dětí, pouze když se jednalo o klidovější hry (např. hry se stavebnicí). Aktivní hry, které vyžadovaly běhání po třídě, učitelka neoceňovala, spíše zakazovala. Učitelka oceňovala volnou hru dětí v případě, že šlo o klidové činnosti, kterými se děti nerušily a neomezovaly navzájem.

Přijímala volbu hry dítěte: Přijímala volbu hry dítěte v případě, že šlo o hry klidové, které nikoho neobtěžovaly nadměrným hlukem a nevhodným zasahováním do hry navzájem.

Chápala potřebu dítěte, hrát si samo: Když si dítě hrálo samo a učitelka tuto situaci zaznamenala, snažila se mu nabídnout možnosti o zapojení do hry s ostatními dětmi. Zajímala se o to, proč si dítě hraje samo.

Respektovala rozhodnutí dítěte odmítnout hru: Respektovala odmítnutí hry dítěte pouze, když nebylo dítěti dobře, když ho něco bolelo, ale ne když nechtěly hrát hru z jiného důvodu.

Jednala s dětmi citlivě: Učitelka se snažila jednat s dětmi citlivě, ale citlivě to v některých případech pouze vypadalo (spíše učitelka nechtěla vypadat, že jedná s dětmi necitlivě – mé dojmy z pozorování). Její jednání bylo někdy nepřirozené a z mého pohledu necitlivé (např. chlapec, který svou nepozorností při svačině převrhl hrnek s pitím, protože se dostatečně nesoustředil, neseděl a nejedl v klidu a stále si hrál s rukama, až vrazil do hrnečku s pitím, který se vylil. Tento případ u chlapce nebyl ojedinělý). Reakce učitelky byla následující – učitelka měla sice úsměv na tváři, ale

bylo vidět, že je na chlapce rozzlobená. Když šla učitelka k chlapci, říkala dětem, že se to může stát každému, ale nezapomněla dodat, že je chlapec nešikovný a že z něho musí mít maminka doma radost (tj. ironie).

Sledovala dodržování pravidel: Učitelka trvala na dodržování pravidel, a pokud docházelo k jejich porušování, učitelka vždy zasahovala ve chvíli, kdy porušování pravidel zaznamenala. Zejména při běhání dětí po třídě, které měly děti učitelkou zakázané. Nejdříve učitelka děti porušující pravidla napomenula a vysvětlovala, proč trvala na dodržování pravidel nebo zákazu. V případě, že děti opětovně učitelku neuposlechly, jejich hru ukončila a vyzvala je k sednutí ke stolečku, kde dětem nabídla nějakou činnost, nejčastěji vybarvování obrázků.

Respektovala potřeby dětí: Učitelka se snažila respektovat potřeby dětí, spíše se snažila nabízet dětem náhradní možnosti.

Shrnutí – srovnání přístupů obou učitelek k volné a řízené činnosti a hře v kategorii, respektování dětí učitelkou a její jednání v přístupu k dětem:

V kategorii, respektování dětí učitelkou a její jednání v přístupu k dětem, jsem vyzorovala následující rozdíly mezi jednotlivými přístupy učitelek.

Učitelka č. 1, se snažila vcítit do hry a potřeb dětí, pokud hra dětí nebyla proti pravidlům a neohrožovala děti, při jejich hře, tak jejich hru oceňovala a respektovala potřeby a přání dětí. Do her děti nenutila a vždy se snažila k dětem přistupovat citlivě, s pochopením, individuálně a bez předsudků.

Učitelka č. 2, se snažila respektovat potřeby dětí, ale zejména u „vybraných“ dětí, u děvčat a chlapců, kteří volili klidnější hry. V případě chlapců, kteří vyhledávali aktivnější činnosti a byli více hluční, s těmi učitelka jednala odlišně a jejich potřebám a přáním spíše nevyhovovala. Hru dětí oceňovala, zejména když šlo o hru klidovou. Chlapce, kteří se věnovali aktivní a hlučné hře, s těmi učitelka nejednala citlivě, spíše bylo její chování vůči chlapcům, zejména k chlapci s OŠD direktivní a negativní. Při dalších činnostech promítala zpětné chování dětí, zejména chlapců a nejednala s nimi bez předsudků.

4. Komunikace učitelky s dětmi a její působení v procesu hry

Kategorie pozorovacího archu s kritérii zaměřenými na komunikaci učitelky s dětmi a její působení v procesu hry s vyzorovanými výsledky:

Učitelka č. 1:

Do hry dětí zasahovala nepřímo: Do hry učitelka zasahovala jen, když viděla případné neshody mezi dětmi, které nebyly děti schopné vyřešit samy. Problémy dětí se nesnažila za děti vyřešit sama, pokoušela se za spoluúčasti dětí vyřešit problém s nimi. Dětem poskytla pouze návrh řešení dané situace, aby se mohly děti dále věnovat hře bez neshod. Učitelka dětem neposkytovala konečné řešení, snažila se jim navrhnout, jak by mohly daný problém a neshody případně vyřešit (např. děti měly mezi sebou při hře neshody – když si hrály na lékaře, všechny děti chtěly být lékařem a nikdo nechtěl být ošetřovaným. Tento problém vedl k hádkám mezi dětmi a vzájemné výměně slovních názorů. Byl zde náznak počínající agrese chlapce, který strčil do dívky, a ta upadla). V této chvíli učitelka do hry, kterou celou dobu pozorovala, zasáhla a snažila se dětem vysvětlit a naznačit, jak bylo možné daný problém vyřešit a zabránit případné zbytečné agresi mezi dětmi. Děti se po vstupu učitelky zklidnily a domluvily se, že se budou v jednotlivých rolích střídat, aby každý byl lékařem i ošetřovaným. Každý si vymyslel své zranění, které měl doktor následně léčit.

Do hry dětem zasahovala ve vhodnou chvíli (když byla její pomoc potřeba):

Učitelka zasahovala do hry zejména, když byl ve hře dětí náznak nesnášenlivosti, neshod a případné agrese. V té chvíli učitelka do hry zasahovala, snažila se zabránit případnému ohrožení dětí.

Vedla děti k tomu, aby vzniklou situaci nejprve zkusily vyřešit samy: Když byla situace mezi dětmi na bázi neshod, nezasahovala okamžitě. Snažila se dětem vysvětlit důležitost řešení neshod nejprve mezi sebou.

Zasahovala v situaci, kterou děti nedokázaly vyřešit samy: Zejména v situacích, kdy děti neodhadly své dovednosti, přecenily své síly a vyskytla se překážka (např. chlapec vylezl při pobytu venku na vysokou hromadu sněhu a nemohl se dostat dolů, chlapec dostal strach a rozbrečel se, učitelka okamžitě zasáhla a chlapci pomohla se dolů dostat).

Zasahovala při projevech, nesnášenlivosti, naschválů, při fyzickém ohrožení: Tyto projevy řešila učitelka důkladně a snažila se o to, aby dítě, které se těmito příznaky projevovalo, bylo potrestáno (např. v kolektivu byl chlapec, který jevil známky agrese a ubližoval velmi často dětem, neovládal své chování a měl časté návaly vzteku, chlapec byl celkově od dětí svého věku odlišný, měl problém řeči i po intelektové stránce byl

velmi pozadu a byl zde viditelný problém ze zázemí rodiny). Učitelka ve vzniklé situaci komunikovala s chlapcem a snažila se mu vysvětlit, že není správné dětem ubližovat.

Dávala dětem vysvětlení, proč trvá na zákazech nevhodného chování: Učitelka dětem opakovala každý den a zejména při situacích, které si vyžadovaly připomenutí, proč trvá na zákazech nevhodného chování. Poukazovala na možná nebezpečí, která by mohla hrozit při jejich nedodržení.

Mluvila s dětmi o emocích, které provázely konflikt mezi dětmi: Učitelka se zajímala o to, proč daný konflikt vznikl a co děti ke konfliktu vedlo.

Mluvila s dětmi o emocích, které provázely hru: Zejména mluvila s dětmi o emocích, které hru provázely, když viděla, že bylo dítě při hře nejisté a rozrušené a zjevně promítalo do hry své zažité situace (např. dívka si hrála se třemi panenkami, jednalo se o maminku a dvě děti, panenka v roli maminky jedno dítě slovně napadala, „nezlob mě, běž do svého pokoje, ať už tě nevidím“ a věnovala se druhému dítěti). Dívka byla u hry rozrušená. Učitelka s ní začala po chvíli pozorování mluvit o situaci, kterou promítla do hry. Dívka jí sdělila, že se k ní takhle maminka včera doma chovala. Učitelka se snažila dívku uklidnit a situaci objasnit. Snažila se přijít k jádru problému, kterým tato situace mohla vzniknout.

Mluvila o pozitivěch, které ve hře vypořizovala: Učitelka užívala obecných pochval. V situacích, které si vyžadovaly významnou a pro děti rozvíjející pozornost, o těch mluvila učitelka především, aby si ostatní děti vzaly případné ponaučení.

Aktivně dětem naslouchala: Učitelka měla velmi pozitivní přístup k dětem a snažila se dětem aktivně naslouchat.

Užívala časté otázky: Užívala časté otázky a podporovala děti, aby se dokázaly samy vyjádřit, mluvit o svých zážitcích, přáních a potřebách i případných problémech.

Učitelka č. 2:

Do hry dětí zasahovala nepřímo: Do hry zasahovala spíše přímo neúčastněně. Učitelka zprostředkovávala hru a seznámila děti s pravidly hry a sledovala jejich dodržování, ale hry se sama neúčastnila, jen děti pozorovala.

Do hry zasahovala ve vhodnou chvíli (když byla její pomoc potřeba): Když měla učitelka přehled o činnostech dětí, zasáhla (např. když se jednalo o porušování stanovených pravidel, nebo hrozilo případné ubližování mezi dětmi).

Vedla děti k tomu, aby vzniklou situaci nejprve zkusily vyřešit samy: Učitelka vždy dětem vysvětlovala zadání daných činností (např. chlapec, kterému nešly vyhotovit správně pracovní listy, jednalo o obtahování, doplňování nebo čárkování. Chlapec měl problém s držetím tužky, intelektuálně byl výrazně pozadu, než ostatní děti ve třídě, učitelka mu pomáhala, s držetím tužky a jeho ruky, společně s ním pracovní list vyhotovila). V jiných případech, kdy měly (např. děti konflikt mezi sebou, učitelka neváhala a do konfliktu hned vstupovala, nenechala děti, aby si problém řešily samy. Její role v této situaci byla, že se snažila zjistit stanovisko obou stran, co se stalo a co je k tomuto chování vedlo, situaci vyhodnotila a uzavřela).

Zasahovala v situaci, kterou děti nedokázaly vyřešit samy: V případě, že se jednalo o konflikt mezi dětmi, zasahovala většinou okamžitě, pokud konflikt zaznamenala. Když se jednalo o situace, že děti potřebovaly pomoci (např. podat věci z míst, kam nedosáhly, učitelka jim pomohla, ale až se jí děti zeptaly, zda jim pomůže). V případě, že docházelo k situacím (např. když se snažil chlapec venku vylézt na hromadu sněhu a stále mu to klouzalo. Chlapec prosil učitelku o pomoc, ale učitelka ho od činnosti odrazovala, s důvodem, že když to nezvládne sám, ať tam neleze).

Zasahovala při projevech, nesnášenlivosti, naschválů, při fyzickém ohrožení: Učitelka při těchto projevech zasahovala vždy a hned, když tyto projevy zaznamenala.

Dávala dětem vysvětlení, proč trvá na zákazech nevhodného chování: Učitelka opakovala dětem základy bezpečného a správného chování v mateřské škole a proč je důležité tyto zákazy dodržovat.

Mluvila s dětmi o emocích, které provázely konflikt mezi dětmi: Záleželo, o jaké děti se jednalo, zaznamenán byl rozdíl v přístupu učitelky k jednotlivým dětem – s některými o emocích mluvila více, s některými vůbec. Zejména chlapci, kteří se věnují převážně aktivní hře, nebo se zabývali narušováním hry ostatním dětem, s těmi učitelka emoce neřešila, spíše se na ně ještě zlobila a používala slovní narážky: „*neumíš nic jiného, než zlobit ostatní hodné děti, které si hezky hrají*“, nezeptala se chlapce, proč děti zlobí, proč a z jakého důvodu na sebe chce upozornit.

Mluvila s dětmi o emocích, které hru provázely: Během pozorování jsem zaznamenala, že o emocích s dětmi mluvila, zejména když zpozorovala, že je dítě více rozrušené při hře.

Mluvila o pozitivěch, které ve hře vypořovalala: Učitelka chválila děti, které si zaujatě a klidně hrály, které něco postavily nebo něco při hře dokázaly. Uváděla tyto děti, jako příklad pro děti, které si takhle nehrály.

Aktivně dětem naslouchala: Učitelka dětem aktivně naslouchala, zejména děvčata, která pozornost učitelky vyhledávala (např. při procházkách venku učitelce ráda něco sdělovala, učitelka naslouchala i aktivně komunikovala).

Užívala časté otázky: Učitelka se často dětí ptala, zejména na otázky z jejich rodinného prostředí.

Shrnutí – srovnání přístupů obou učitelek k volné a řízené hře a činností v kategorii, komunikace učitelky s dětmi a její role v procesu hry dětí:

V kategorii – komunikace učitelky s dětmi a její role v procesu hry dětí, jsem vypořovalala rozdíly mezi jednotlivými přístupy učitelek. Zejména se učitelky lišily v řešení případných konfliktů mezi dětmi.

Učitelka č. 1 se snažila podporovat děti, nejprve řešit případné neshody a konflikty mezi sebou samy. Zejména při neshodách, kdy si děti braly navzájem hračky nebo se nemohly na daných situacích mezi sebou dohodnout. Následně si chodily stěžovat učitelce. V tomto případě se učitelka snažila děti vést k tomu, zkusit řešit vzniklou situaci nejprve mezi sebou. Pokud děti danou situaci nebyly schopné vyřešit samy, jednalo se zejména o projevy nesnášenlivosti, agrese, a fyzického ohrožení dětí nebo docházelo k ničení věcí, učitelka zasahovala vždy. Vždy se snažila zjistit důvod k vzniklým konfliktním situacím a vysvětlit dětem, proč trvá na zákazech nevhodného chování. Děti se snažila vždy vyslechnout a situaci spravedlivě vyřešit.

Dále se snažila vést děti k tomu, nepřeceňovat své síly, možnosti a dovednosti a vykonávat spíše činnosti, na které samy stačí. V případě, že se dítě dostalo do problému, který přesahoval jeho možnosti, zasahovala vždy a dětem se snažila pomoci.

Učitelka č. 2 nedávala dětem příliš prostoru a času, aby vzniklou situaci mohly řešit samy. Pokud se jednalo o konflikty mezi dětmi a vzniklé situace si učitelka všimla, zasahovala okamžitě. Zejména při projevech nesnášenlivosti, agrese, a když hrozilo fyzické ohrožení dětí, snažila se řešit dané situace za děti. Učitelka většinou vyslechla obě strany, které se na konfliktu podílely. Když se problém vyskytl u dítěte, které jindy konflikty vyvolává, automaticky se učitelka přiklonila na stranu ostatních zúčastněných

dětí. Dále řešila učitelka situace dětí, ve kterých si nedokázaly poradit samy (např. s vyhotovením pracovního listu, který následně učitelka z větší části vypracovala za dítě). V případě, že se dítě dostalo do situace, kdy přecenilo své možnosti a dovednosti, učitelka zasáhla, ale nejdříve měla tendence dítě zesměšňovat, proč danou činnost dělá, když na to nestačí.

V tomto případě se přístup učitelek lišil, zejména v přístupu k dětem, kdy bylo vidět, že učitelka č. 1 byla ochotná dětem více citlivě pomoci a jednat spravedlivě a bez předsudků, než učitelka č. 2.

5. Interakce mezi učitelkou a dětmi

Kategorie pozorovacího archu s kritérii zaměřenými na interakci mezi učitelkou a dětmi s vypořizovanými výsledky:

Učitelka č. 1:

Vystupovala učitelka příjemně a mile: Učitelka působila příjemně a mile a její vystupování k dětem bylo velmi pozitivní.

Komunikovala s dětmi aktivně: Učitelka s dětmi komunikovala během dne a zejména když děti komunikaci vyžadovaly. Vždy si našla čas a prostor pro komunikaci s dětmi.

Komunikovala s dětmi jen, když to bylo nezbytně nutné: Učitelka komunikovala s dětmi nejen, když to bylo nezbytně nutné, ale i v jiných situacích. Někdy komunikovala s dětmi i ze své iniciativy, zejména když bylo ve třídě méně dětí a na komunikaci byla vhodná příležitost a čas.

Používala gesta a mimiku: Děti na mimiku a gesta učitelky reagovaly. Učitelka používala gesta, zejména když chtěla, aby se děti v dané situaci ztišily. Například u komunikační hry, kdy děti jednotlivě odpovídaly na zadané otázky, a bylo nevhodné, aby některé děti hru narušovaly.

Oslovovala děti křestním jménem: Učitelka oslovovala děti pouze křestním jménem a oslovovala děti jménem často zdobně.

Oslovovala děti příjmením: Nezaznamenala jsem, že by učitelka oslovovala děti příjmením, když se děti na něco tázala, nebo dětem něco vytýkala. Příjmení používala jen v situaci, ve které šlo o rozlišení dětí se stejným křestním jménem.

Vytvářela příjemnou atmosféru ve třídě: Ve třídě mezi dětmi vytvářela učitelka příjemnou atmosféru, snažila se, aby se děti cítily v mateřské škole příjemně a spokojeně.

Chovala se přátelsky: Učitelka působila v interakci s dětmi velmi přátelsky.

Měla smysl pro humor a usmívala se: Učitelka měla smysl pro humor, při komunikaci s dětmi se dokázala přirozeně smát a rozveselit i děti. Byla veselá a usmívala se na děti v mateřské škole během celého dne.

Chovala se vážně a odměřeně: Učitelka nepůsobila vážně a odměřeně, při běžných situacích. V situacích kdy děti porušovaly pravidla chování nebo pravidla hry, tak působila vážně, ale jen proto, aby děti braly napomenutí vážně.

Byla v situaci přísná na děti: Učitelka působila svou přirozenou autoritou, kterou děti většinou respektovaly. Nezaznamenala jsem, že by byla v některých situacích přísná. Děti napomínala při porušení pravidel, spíše se snažila dětem klidněji vysvětlit, že nebylo správné, když něco udělaly špatně. Pokud šlo o bezpečnost dětí a byl zde náznak jisté agrese, působila chvíli přísně.

Chovala se lhostejně: Nezaznamenala jsem, že by se učitelka v nějaké situaci chovala lhostejně.

Učitelka č. 2:

Vystupovala učitelka příjemně a mile: Učitelka se snažila vystupovat příjemně a mile, její chování nepůsobilo přirozeně.

Komunikovala s dětmi aktivně: Zejména při řízených činnostech a hrách byla učitelka komunikativní.

Komunikovala s dětmi jen, když to bylo nezbytně nutné: Učitelka komunikovala s dětmi v situacích, kdy to nebylo jen nezbytně nutné, její komunikace byla řízena danou situací a dětmi.

Používala gesta a mimiku: V přímém spojení s dětmi jsem gesta a mimiku zaznamenala zřídka. Když učitelka děti pozorovala nebo se věnovala jiným činnostem, kde nikdo nebyl, tvářila se odměřeně. Výraz jejího obličeje se v daných situacích výrazně měnil.

Oslovovala děti křestním jménem: Děti oslovovala křestním jménem, některé děti oslovovala zdrobněle.

Oslovovala děti příjmením: V některých situacích příjmení používala, zejména když dítě opakovaně vyrušovalo, nebo když potřebovala rozlišit děti se stejným jménem.

Vytvářela příjemnou atmosféru ve třídě: Mezi dětmi byla atmosféra příjemná, zejména při volných hrách. V ostatních situacích na mě atmosféra ve třídě působila spíše chaoticky. Děti působily spokojeným dojmem, ale mnohdy situace ve třídě vypadala, jakoby učitelka ve třídě nebyla. Mnohdy byl ve třídě hluk, děti běhaly, nevěděly k jaké činnosti se přiklonit.

Chovala se přátelsky: K dětem se snažila chovat přátelsky, ne vždy to vypadalo přirozeně. Její chování na mě působilo uměle a neupřímně, důležité bylo, že děti působily spokojeným dojmem.

Měla smysl pro humor a usmívala se: Přirozený úsměv a smysl pro humor jsem u učitelky postrádala. Úsměv, který učitelka používala, nepůsobil vůbec přirozeně, spíše profesně a nuceně.

Chovala se vážně a odměřeně: Záleželo na situaci a na dětech. Učitelka měla náznaky odměřeného chování.

Byla v některých situacích přísná na děti: Jen když si to situace vyžadovala (např. když došlo k porušení pravidel chování a pravidel bezpečnosti).

Chovala se lhostejně: V některých případech se učitelka chovala lhostejně, zejména k dětem, které opakovaně vyrušovaly a porušovaly zásady a pravidla chování.

Shrnutí – srovnání přístupů obou učitelek k volné a řízené hře a činností v kategorii, interakce mezi učitelkou a dětmi:

V kategorii – interakce mezi učitelkou a dětmi, jsem vyzorovala následné rozdíly mezi jednotlivými přístupy učitelek. Učitelky se lišily zejména v komunikaci s dětmi.

Učitelka č. 1 vždy komunikovala s dětmi příjemně a mile, při případných konfliktech se snažila být klidná a vyrovnaná, naopak učitelka č. 2 byla spíše komunikativní s dětmi při řízených činnostech a hrách. Při komunikaci s dětmi působila učitelka č. 2 v některých situacích odměřeně. Záleželo, se kterými dětmi komunikovala, přičemž někdy měla učitelka náznaky lhostejného chování. Učitelka č. 1 působila přirozeně a mile, měla smysl pro humor a dokázala s dětmi sdílet jejich radost. Učitelka č. 2

v některých situacích působila nepřírozeně, zejména při projevech radosti, kdy její úsměv vypadal spíše nucený a nepřírozený.

6. Přístup učitelky k dětem a její působení z pedagogického hlediska:

Kategorie pozorovacího archu s kritérii zaměřenými na přístup učitelky k dětem a její působení z pedagogického hlediska s vypořizovanými výsledky:

Učitelka č. 1:

Působila učitelka přirozeným vzorem chování a modelem: Učitelka působila přirozeně bez přetvářky. Bylo znatelné, že chování učitelky není naučené, nucené, ale přirozené.

V případě, že dítěti daná činnost dělala problém, motivovala děti k činnosti nápodobou: Učitelka se snažila dětem názorně ukázat jak postupovat, když dětem daná činnost nešla. Snažila se děti odkázat na děti, kterým daná činnost šla (např. stříhání a skládání sněhových vloček, tato činnost šla zejména děvčatům a chlapci měli v této oblasti menší problém).

V případě, že dítěti daná činnost nešla, zesměšňovala ho: Učitelka děti nezesměšňovala, naopak se snažila děti motivovat k lepším výkonům v daných činnostech (např. při překážkové dráze, většina dětí uměla kotrmelec, dva chlapci a jedno děvče kotrmelec neuměly). Ostatní děti se chlapcům a dívce posmívaly, učitelka děti nezesměšnila. Snažila se vysvětlit posmívajícím se dětem, že děti třeba neumí děti kotrmelec, ale zase umí něco jiného, co neumí třeba zrovna ti, co se posmívaly.

V případě, že mělo dítě z něčeho strach, snažila se jeho strach učitelka citlivě překonat: Učitelka nenutila děti do činností, ze kterých mohly mít nebo měly děti strach. Snažila se, aby děti danou činnost alespoň zkusily, s tím, že jim pomůže (např. při překážkové dráze, kdy měly děti vylézt na žebřinu a ze žebřiny sjet dolů po klouzačce). Vzhledem k tomu, že byla klouzačka ve vyšší poloze, měly některé děti strach sjet dolů. Učitelka se snažila dětem ochotně pomoci strach ze sjezdu překonat.

Podněcovala dětskou aktivitu při hrách: Učitelka se snažila navodit příjemnou atmosféru ve třídě, děti motivovala k co nejlepším výsledkům. Nechtěla podporovat soutěživost mezi dětmi, jen podnítit jejich aktivitu (např. hra se sněhovými koulemi z papíru). Učitelka potřebovala co nejvíce koulí z papíru, aby mohly děti hrát

koulovanou. Pobídla děti, kdo udělá nejvíc koulí z papíru. Děti se pro aktivitu nadchly a s radostí a zájmem se do výroby koulí zaujaly.

Nechávala děti při hře samostatně přemýšlet: Snažila se, aby děti přišly samy na danou činnost, která vyžadovala zamyšlení. Například u chlapce, o kterém jsem se zmínila již výše bylo vidět, že si neví vůbec rady a nemá zájem o daném úkolu přemýšlet.

V tomto případě se učitelka snažila dítě navést a poradit mu, jak na daný úkol přijít.

Vedla děti k samostatnosti: Učitelka se snažila vést děti k samostatnosti ve všech směrech. Při sebeobsluze, stolování, oblékání i v komunikaci. Úkolovala děti jednoduchými úkoly, kde měly děti zodpovědnost (např. dvojice dětí měla dojít do nižší třídy a donést barvu, děti byly rády za svěřený úkol a také ho bez chyby splnily).

Snažila se, aby měly děti radost ze hry: Učitelka volila hry, které se dětem líbily a děti projevovaly při hrách radost, spokojenost a nadšení.

Projevovala učitelka radost ze hry: Vzhledem k tomu, že byla učitelka veselá a bylo vidět, že hry s dětmi ji baví, radost ze hry často projevovala.

Hry a činnosti zaměřovala na dané téma: Učitelka volila hry tematicky, v tomto období volila hry zaměřené na zimu (např. „Sněhuláci“, „Dva mrazíci“, „Koulování“ nebo nápodoba zimních sportů). Děti měly oblíbené i další hry, o které při pohybových hrách projevily svůj zájem (např. „Na domečky“, „Na auta“ nebo „Na pejsky“).

Učitelka č. 2

Působila učitelka přirozeným vzorem chování a modelem: Učitelka se snažila jít dětem příkladem, dětem se věnovala. Její chování na mě nepůsobilo přirozeně. Na jejím chování, v daných situacích byl náznak přetvářky.

V případě, že se dítěti daná činnost nedařila, motivovala děti k činnosti nápodobou: Učitelka se snažila dítě motivovat k činnosti nápodobou, spíše se snažila vyhotovit nevydařenou činnost za ně. Děti za pomoci nůžek vystříhovaly vločku z papíru. Nejdříve učitelka dětem ukázala správný postup při výrobě vločky a konečnou podobu vločky. Když se daná činnost dítěti opětovně nedařila, vzala učitelka práci do svých rukou a práci vyhotovila za dítě nebo mu ve většině úkolu výrazně pomohla.

V případě, že se dítěti daná činnost nedařila, zesměšňovala ho: Záleželo na situaci a dítěti, kterému se daná činnost nedařila. Na chlapce s problémovým chováním, který nebyl ani dostatečně zručný, měla učitelka náznaky zesměšňování. Zesměšňování znělo: „*ty jsi nešika*“, „*co tě maminka doma učí*“, „*podívej se, jak to Honzíkovi jde a tobě ne*“, „*ty nebudeš moc jít do školy*“, „*musíš se snažit*“.

V případě, že mělo dítě z něčeho strach, snažila se jeho strach učitelka citlivě překonat: Učitelka situacím, ze kterých by mohly mít děti strach, raději předcházela. Činnosti, ve kterých mohly děti poměřit své síly a dovednosti byly dětem učitelkou rozmlouvány. Zejména v případech, kdy učitelka vyzorovala, že mělo dítě strach.

Podněcovala dětskou aktivitu při hrách: Podporovala aktivitu dětí tím, že radila dětem, kterým se při hře nedařilo, nebo nebyly tak pohotové, jako ostatní děti.

Nechávala děti při hře samostatně přemýšlet: Učitelka nedávala moc prostoru pro samostatné dětské myšlení, většinou se snažila odpovídat za děti, zejména když děti potřebovaly více času na přemýšlení.

Vedla děti k samostatnosti: Učitelka nenechala děti, aby se snažily být samostatné, nebyl vidět náznak snahy děti v samostatnosti podpořit (např. při oblékání a stolování). Při výtvarných činnostech, dohotovovala obrázky dětí, když se jí zdálo, že obrázek není domalovaný. Při otázkách, na které chtěla učitelka slyšet odpověď, a dítě si hned na odpověď nevzpomnělo, odpovídala za něj.

Snažila se, aby měly děti radost ze hry: Záleželo zejména na daných situacích a dětech, učitelka volila různorodé hry, ze kterých měly děti radost. V některých případech děti radost ze hry neměly, zejména jednalo-li se o dva chlapce (jeden s OŠD a druhý s problémy chování), když je učitelka napomenula a případně zesměšňovala, kvůli předešlé vzniklé situaci.

Projevovala učitelka radost ze hry: Učitelka projevovala radost ze hry spíše, když byla na učitelku dětmi směřovaná pozornost. Během pozorování jsem nezaznamenala, že by se učitelka, jen tak přirozeně a spokojeně smála a radovala nebo se usmívala. Když nebyla na učitelku směřovaná pozornost, působila na mě velmi odtahitě, nepřirozeně a někdy i stále rozzlobeně.

Hry a činnosti zaměřovala na dané téma: Hry zaměřovala většinou na dané téma, kterému se právě s dětmi věnovala a které bylo tematicky zaměřené podle plánu.

Shrnutí – srovnání přístupů obou učitelek k volné a řízené hře a činnostem v kategorii, přístupu učitelky k dětem a její působení z pedagogického hlediska:

V kategorii – přístupu učitelky k dětem a její působení z pedagogického hlediska jsem zaznamenala rozdíly mezi jednotlivými přístupy učitelek, zejména v chování a přístupu k dětem.

Učitelka č. 1 působila více přirozeně a více se snažila podpořit děti v samostatnosti. Když se dětem dané činnosti nedařily, vždy se jim snažila vhodně, ochotně a mile pomoci si v dané situaci poradit, aniž by je nějakým způsobem znevýhodňovala nebo zesměšňovala. Vždy se snažila poskytovat dětem pomoc a dát jim dostatek času k přemýšlení, aby měly děti šanci přijít na řešení daného úkolu samy. Učitelka se snažila jít dětem sama příkladem, jak v řešení různých problémů, tak v chování a přístupu k ostatním. Také se snažila děti podpořit v situacích, ve kterých si děti nebyly tolik jisté. Svým přístupem se snažila dětem být oporou, aby se nebály zvládnout situace, ve kterých pociťovaly strach. Učitelka děti do situací, ze kterých měly obavy, zda je zvládnou, nenutila, snažila se je podpořit, aby danou situaci zkusily, s tím, že dětem případně pomůže.

Učitelka č. 2 nepůsobila v chování a přístupu k dětem a daným situacím tolik přirozeně a ochotně. V jejím přístupu nebyla vidět snaha dětem pomoci překonat případné překážky nebo nezdary. Učitelka dětem situace, které nemusely samy zvládnout, nebo měly z daných situací obavy, spíše rozmlouvala, než vhodně podporovala k jejich případnému zvládnutí. Činnosti, kde měly děti problém s vyhotovením (např. pracovních listů a zejména činností manuálně zaměřených, spíše dohotovovala za ně). V daných situacích neposkytovala dětem potřebný prostor a čas samostatně přemýšlet a být samostatné, ve většině případů odpovídala a konala učitelka za děti. Učitelka v přístupu k dětem používala slovní zesměšňování dětí, zejména při činnostech, které se některým dětem nedařily.

7. Chování a reakce z hlediska dětí při volných a řízených činnostech a hrách s učitelkami

Kategorie pozorovacího archu s kritérii zaměřenými z hlediska dětí na jejich chování a reakce při volných a řízených činnostech a hrách s učitelkami s vypořizovanými výsledky:

Komunikovaly děti bez ostychu s učitelkami: Děti komunikovaly s učitelkou č. 1 bez ostychu, komunikace dětí byla spontánní a děti komunikovaly s učitelkou bez zjevných potíží. S učitelkou č. 2 komunikovaly děti méně spontánně. Komunikaci s učitelkou č. 2 vyhledávala více děvčata, než chlapci. Chlapec s OŠD se komunikaci s učitelkou v některých situacích vyhýbal, zejména tehdy, když ho učitelka zesměšňovala a ponižovala. Nejen chlapec s OŠD, ale i ostatní chlapci, vyhledávali komunikaci spíše s učitelkou č. 1.

Komunikovaly děti s učitelkami příjemně: S učitelkou č. 1 komunikovaly děti vždy příjemně. S učitelkou č. 2 komunikovaly některé děti, v daných situacích odměřeně. Zejména pokud děti cítily např. krivdu z předešlého konfliktu mezi dětmi, kdy učitelka nesouhlasila s projevy nevhodného chování dětí a vyhodnotila situaci ve prospěch dítěte, které za konflikt mohlo. Tento problém s krivdou se vyskytoval u učitelky č. 2 často. Učitelka řešila konflikty jako soudce i když nevěděla přesný průběh a podnět konfliktu. Následně se přiklonila na stranu dítěte, které měla více oblíbené, hlavně se jednalo o chlapce s OŠD, který měl časté problémy s chováním.

Zahrnovaly děti učitelky do svých her: Děti si hrály spíše samy nebo s kamarády. Někdy děti zahrnovaly učitelky do své hry.

Působily děti při volné hře spokojeně: Pokud dětem hru někdo zbytečně nenarušoval, byly při volné hře spokojené. U učitelky č. 1 jsem pozorovala větší radost dětí z volné hry, protože jim učitelka poskytovala více prostoru i času pro volnou hru.

Měly děti dostatek prostoru pro volnou hru: Učitelka č. 1 nechávala dětem větší prostor pro hru než učitelka č. 2. Učitelka č. 2 vymezovala dětem prostor pro hru. Nenechávala děti hrát si volně po celé třídě a herně.

Měly děti dostatek času pro volnou hru: Učitelka č. 1 nechávala děti, zejména ty, které byly hrou zaujaté, hrát si nejdelší možnou dobu. Učitelka č. 1 využívala volnou hru i během dopoledne, mezi řízenými činnostmi a hrami. Dále umožňovala dětem, se případně k volné hře později vrátit, když měly postavenou stavbu, kterou chtěly děti zachovat. Učitelka č. 2 nenechávala děti hrát déle, pouze po nejnutnější možnou dobu, zejména v ranních hodinách, do doby než byly ve školce přítomny všechny děti. Mezi řízenými činnostmi a hrami se volná hra během působení učitelky č. 2 vyskytovala pouze výjimečně. Při pobytu venku měly děti čas věnovat se volné hře při působení obou učitelek, více s učitelkou č. 1.

Měly děti dostatek hraček, materiálu pro volnou hru: Učitelka č. 1 poskytovala dětem hračky podle jejich přání. Učitelka č. 2 také poskytovala hračky a materiály, ale ne v takové míře jako učitelka č. 1.

Přijímaly děti ukončení volné hry na pokyn učitelky smířlivě: Děti byly při volné hře spokojené, někdy nechtěly volnou hru ukončit. Učitelka č. 1 jim většinou ponechala potřebný čas hru dokončit, nebo možnost, se ke hře později vrátit. Učitelka č. 2 ukončovala volnou hru okamžitě, což v tomto momentu některé děti nepřijímaly smířlivě. Učitelka je motivovala na další řízené činnosti, na které se děti těšily.

Uklízely děti hračky na svá místa, na pokyn učitelky: Děvčata uklízela hračky na místa, kam patří. Chlapce uklízení nebavilo a úklidu hraček, až na pár výjimek, se vyhýbali. Učitelka č. 1 motivovala děti k úklidu a pozorovala děti, jak uklízejí. Když viděla, že zejména chlapci uklízeli hračky ledabyle, řekla jim, zda nebyly hračky náhodou na jiném místě. Učitelka č. 2 se zapojovala přímo do úklidu hraček s dětmi. Po dětech hračky a věci dorovnávala a přemísťovala na správná místa, což některé děti, zejména chlapci „zneužívali“ a když viděli, že učitelka hračky uklízí, věnovali se jiné činnosti, která se samozřejmě neobešla bez napomínání učitelky č. 2.

Měly děti radost z pohybu: Ve třídě byla většina dětí, které se rády pohybovaly a aktivní činnosti vyhledávaly. Našly se zde děti, kterým pohyb dělal problémy, hlavně u dětí s nadváhou, jednalo se o chlapce a dívku. Oba se do aktivních her zapojovali, ale neměli dostatečnou výdrž a museli častěji odpočívat, zejména dívka. Ta zjevně na pohyb nebyla vůbec zaměřená a vedená, z pohybu radost neprojevovala, spíše naopak. Pohybové aktivity jí, podle jejích slov nudily, a kdyby záleželo pouze na ní, pohybových aktivit by se neúčastnila.

Byly v kolektivu děti, které se nechtěly do řízených her aktivně zapojit: Většina dětí se zapojovala aktivně, některé méně aktivně, ale když se do hry zapojily, hra je bavila (např. dívka, která aktivní hry sama nevyhledává, se zapojila do hry na domečky a byla při hře aktivní a hru dokonce vyhrála). Učitelka č. 1 nenutila děti do řízených her, snažila se děti ke hře motivovat, alespoň jí vyzkoušet. Učitelka č. 2 vyžadovala zapojení všech dětí, bez ohledu na to, zda se samy děti chtěly zapojit.

Komunikovaly děti mezi sebou příjemně: Záleželo na daných situacích. Děti mezi sebou komunikovaly příjemně, jen v situacích, kdy nastaly případné neshody nebo docházelo k menším, někdy i větším výměnám názorů. K výměnám názorů docházelo

především, když se sešlo více dominantních dětí (např. ve hře, které chtěly hru vést – být kapitán, nebo při soutěžní hře ve skupinkách), kde u dětí převládaly emoce ze hry a chtěly vyhrát (např. hra s barevnými víčky od plastových lahví, byly 3 skupinky po 6 dětech a každé družstvo mělo přemístit víčka v dané barvě z jednoho místa na jiné místo, děti běhaly jednotlivě, a když se některému dítěti nedařilo, komunikace se mezi dětmi přiostrhovala).

Byly děti aktivní při řízených hrách s učitelkou: Třidu tvořily děti aktivní, ale vyskytly se zde i děti, které nebyly přirozeně aktivní, a aktivní činnosti samostatně nevyhledávaly (např. dívka s nadváhou, které pohyb celkově dělal problém a dívka, která je spíše založená intelektově, než pohybově, aktivní hry sama nevyhledávala). Při řízených hrách s učitelkou dokázala dívka (založená spíše intelektově) v aktivní pohybové hře (např. na domečky) vyhrát. Ostatní děti mají aktivní hry rády, a čím více mohou svou aktivitu ve hře vybit, tím lépe. Naopak tyto aktivní děti, nevydrží u klidových her.

Byly děti pozorné, když jim učitelka něco sdělovala a vysvětlovala: Děti byly pozorné, vždy se našel někdo, kdo byl nepozorný a snažil se strhávat k nepozornosti i další děti (např. chlapec, který má tento rok OŠD, byl velmi aktivní a hyperaktivní, měl problém chvíli jen tak sedět a věnovat pozornost učitelce).

Byly ve skupině děti temperamentní: Ve třídě se vyskytovaly děti temperamentní, které chtěly být středem pozornosti a chtěly v mnohých věcech a hrách rozhodovat.

Byly ve skupině děti, které vypadaly zakřiknutě: Ve třídě byly děti, které vypadaly zakřiknutě. Zejména jeden chlapec, který působil zakřiknutě do doby, než se začlenil s dětmi do hry, nebo navázal komunikaci s učitelkou. Ve hře s dětmi působil více spokojeně.

Spolupracovaly děti ve skupině navzájem: Záleželo na motivaci učitelkou. Učitelka č. 1 podporovala děti ke spolupráci více než učitelka č. 2.

Pomáhaly si děti ve skupině navzájem: Učitelka č. 1 se snažila děti motivovat, aby si mezi sebou pomáhaly, učitelka č. 2 spíše pomáhala dětem v situacích sama.

Byly ve skupině děti, které ubližovaly druhým dětem: Ve třídě se vyskytovaly děti, které měly sklony k ubližování druhým. Zejména chlapeček s OŠD a chlapec, o kterém jsem se již zmínila, že měl zjevně snížený intelekt a zjevné potíže ze strany

rodiny. Chlapec měl sklony k agresi a své neúspěchy řešil tím, že ubližoval druhým dětem.

Dávaly děti přednost volné hře před řízenou: Děti působily spokojeně při volných hrách, radost a spokojenost přetrvávala i v řízených činnostech. Záleželo zejména na daných situacích a náladě dětí.

Při volné hře si hráli více chlapci spolu: Při volných hrách si hráli většinou chlapci spolu, vyskytovaly se situace, kdy si chlapci hráli i s děvčaty. Zejména stydlivější a klidnější chlapec vyhledával spíše hry s děvčaty.

Při volné hře si hrála více děvčata spolu: Při volných hrách si hrála většinou děvčata spolu. Někdy se vyskytovaly situace, že si hrála děvčata s chlapci zejména, když se jednalo o hry aktivizující (např. cukr, káva, limonáda).

Při volné hře si hráli chlapci s děvčaty: Hru s děvčaty vyhledával zejména stydlivý chlapec, který se neuměl nebo nechtěl zapojovat do aktivních her s chlapci. Byl spokojený ve hře s děvčaty. Nebo když se jednalo o kolektivní soutěžní hry, do kterých se zapojovaly chlapci i děvčata společně.

Volili chlapci odlišné hry než děvčata: Chlapci volili hry spíše aktivní a hry, kde se věnovali zejména stavbám a jejím demolicím a často využívali aktivní hry, kdy běhali v herně.

Volila děvčata odlišné hry než chlapci: Děvčata volila hry klidovější, ale někdy i děvčata využívala aktivnější hry, kdy byla potřeba rychlost a běh po herně.

Volili chlapci při volné hře klidnější aktivity: Záleželo na sestavě dětí ve třídě. Někteří chlapci volili hry klidnější, např. stavby z kostek a dalších materiálů a hry se stavebnicemi. Někteří chlapci klidnější aktivity nevyhledávali, zejména chlapec s OŠD.

Volili chlapci při volné hře aktivní činnosti: Chlapci volili aktivní činnosti, ale byly i chlapci, kteří aktivní činnosti při volné hře nevyhledávali.

Volila děvčata při volné hře klidnější aktivity: Děvčata volila spíše klidovější aktivity, jako hry v pokojíčku, obchůdku, hry s panenkami a zvířátky nebo se věnovala činností u stolu, zejména malování.

Volila děvčata při volné hře aktivní činnosti: Děvčata aktivní činnosti spíše nevyhledávala, ale v jejich hrách se aktivní činnosti a hry vyskytovaly.

Volili chlapci hry, které jsou spíše připisovány děvčatům: Chlapci se věnovali spíše hrám a aktivitám, které jsou připisovány chlapcům, hry se stavebnicí, s auty, aktivní hry pronásledovací. Velmi často se chlapci věnovali prostorovým stavbám.

Volila děvčata hry, které jsou spíše připisovány chlapcům: Děvčata vyhledávala spíše hry a činnosti připisované děvčatům, zejména hry s panenkami, více se u děvčat vyskytovalo malování.

Shrnutí – Chování a reakce z hlediska dětí při volných a řízených činnostech a hrách s učitelkami:

V kategorii – chování a reakce dětí při volných a řízených činnostech a hrách s učitelkami z hlediska dětí, jsem zaznamenala rozdíly v chování a reakcích dětí v působení jednotlivých učitelek. Děti byly celkově v prostředí mateřské školy při působení jednotlivých učitelek spokojené, zejména z hlediska her a činností volných i řízených. Jevilo se mi, že při působení učitelky č. 1 ve třídě byly děti více spontánní, uvolněné a spokojené než při působení učitelky č. 2. V řízených činnostech a hrách se děti při působení obou učitelek cítily spokojeně a s učitelkami aktivně spolupracovaly. Následkem převahy her a činností řízených při působení učitelky č. 2 se děti v některých případech jevily více unavené a nesoustředěné. Dále jsem zaznamenala změny reakcí dětí na přístup a chování učitelky č. 2. Zejména v situacích kdy jednala, z mého pohledu, s dětmi nevhodným způsobem a byla více ironická. Následkem jejich nepřiměřených reakcí, směřovaných k dětem, docházelo k narušování příjemné atmosféry ve třídě. Učitelka č. 1 více přihlížela přáním a potřebám dětí a více se uměla do dětských přání a potřeb vcítit. Jejím vlídným přístupem panovala ve třídě vždy příjemná atmosféra.

6.7 Zhodnocení výzkumných otázek

Na základě pozorování volné a řízené hry a činností v mateřské škole z hlediska učitelek jsem provedla následnou analýzu jednotlivých činností a zajímalo mne, jak učitelky jednaly v daných situacích. Zda se shodovaly ve svých přístupech k volné a řízené hře a činnostem, k dětem a v čem byly jejich přístupy odlišné. Věnovala jsem se zhodnocení následujících otázek zaměřených na volnou a řízenou hru a činnosti dětí z hlediska

učitelek a následnému srovnání shod a rozdílů přístupu učitelek v jednotlivých kategoriích.

6.7.1 Zhodnocení výzkumných otázek přes učitelky

1. Jakou roli učitelky mateřské školy zaujímaly ve volné hře a řízených činnostech a hrách dětí?

Učitelka č. 1:

Ve volné hře dětí zaujímala učitelka nejčastěji roli aktivního pozorovatele. Do hry dětem sama nezasahovala, pouze když dětem hrozilo případné nebezpečí úrazu nebo byl ve hrách dětí náznak agrese, nebo šikany ze strany spoluhráčích dětí. Dále učitelka vstupovala do hry pouze na žádost dětí. Přijímala role, které jí děti přisoudily, roli dominantního hráče odmítala. Vhodným způsobem motivovala do role dominantního hráče jiné dítě, aniž by děti poznaly, že učitelka roli nechce přijmout. Učitelka byla při hrách příjemná a milá, snažila se vžít do hry s dětmi a přitom sledovat ostatní dění ve třídě. Volnou hru dětí oceňovala, respektovala a podporovala. Hru ukončovala citlivě a s předstihem a umožňovala dětem později ve volné hře pokračovat. Nechávala možnost uchovat produkty ze hry dětí, buďto na výstavce (na skříňkách pod okny) nebo na zemi, když byly produkty na místě, kde neomezovaly řízené činnosti a hry. Při konfliktech dětí nepovažovala za svoji povinnost okamžitého zásahu, spíše vyčkávala, jak se situace vyvine a jak se děti budou snažit problémy mezi sebou vyřešit samy. Okamžitě zasahovala, když se jednalo o konflikty, kdy hrozilo nebezpečí nebo fyzické ohrožení některých dětí a při náznacích případné agrese dětí. Vždy podala dětem informaci, proč do konfliktu zasáhla a co se mohlo stát. Učitelka se zajímala o emoce a chování dětí, které se do konfliktu dostaly, a snažila se najít odpovědi, jaké emoce aktéři pociťovali, a co je ke konfliktu vedlo. Učitelka se nesnažila být v procesu řešení konfliktu soudcem, ale spíše se snažila situaci uklidnit a snažila se upozornit na různá nebezpečí, která se mohla stát.

V řízených činnostech a hrách působila učitelka příjemně, požadavky a úkoly dětem zadávala srozumitelně, výstižně a logicky. V průběhu hry děti učitelka nejen vedla a příjemně svým hlasem podporovala děti, aby měly dobrou náladu a radost z pohybu, ale také děti pozorovala při jednotlivých výkonech. Učitelka volila hry tak,

aby byly zapojené všechny děti. Zapojovala také hry soutěživé, kde docházelo k tomu, že postupně hru jednotlivé děti opouštěly, ale svůj čas mimo hru využily k podpoře ostatních dětí, které ve hře ještě pokračovaly. Učitelka volila hry, do kterých se s dětmi aktivně zapojila, když to situace vyžadovala, většinu her volila tak, aby její působení v řízených pohybových hrách bylo přímé nezúčastněné. Hry byly tematicky zaměřené, vyskytovaly se i hry, podle přání dětí, které vždy tematicky zaměřené nebyly. Učitelka respektovala přání a potřeby dětí, když jí to situace a čas umožňovala, snažila se dětem a jejich přáním vyhovět. Učitelka byla v hrách aktivním spoluhráčem, vůdcem a pozorovatelem.

Učitelka č. 2:

Ve volné hře dětí zaujímal učitelka roli pozorovatele, ale ne v takové míře jako učitelka č. 1. Učitelka č. 2 využívala volné hry dětí pro přípravu pomůcek na řízenou činnost nebo často komunikovala s rodiči dětí ve vstupních dveřích do třídy. Do volných her učitelka dětem vstupovala, když byli děti více hlučné, běhaly po třídě nebo si děti působení učitelky ve volných hrách přály. Přijímala i role dominantního hráče. Prostor, pomůcky i čas pro volnou hru měly děti omezenější. Učitelka vyžadovala při hrách dětí pořádek. Když si s hračkami nebo pomůckami děti dohrály, vyžadovala jejich uklizení na svá místa.

V řízených činnostech a hrách působila učitelka více autoritativně. Její chování bylo příjemné do doby, než začal někdo s dětmi řízené činnosti a hry narušovat nadměrným hlukem a nepozorností. Zadané úkoly zadávala dětem srozumitelně, podrobně a v situacích, kdy některé z dětí zadaný úkol nepochopily, se spíše snažila dělat věci za děti. Učitelka nepodporovala dostatečně samostatnost a přirozený rozvoj dětí. Učitelka se více věnovala řízeným činnostem a hrám než volné hře, činnosti měla připravené důkladně, pečlivě a snažila se děti více zaměstnávat.

2. Měly děti dostatek času a prostoru pro volnou hru a jaký měla volná hra význam pro učitelku?

Učitelka č. 1.:

Učitelka poskytovala dětem dostatečný čas a prostor pro volnou hru, děti neomezovala a respektovala jejich rozhodnutí, jak bude jejich hra probíhat. Nevadilo učitelce, když děti používaly více hraček a pomůcek pro volnou hru, ale pod podmínkou, že až hru

dokončí, tak všechny hračky a pomůcky uklidí. Učitelka volnou hru dětí podporovala, respektovala a oceňovala. Do hry dětem zasahovala pouze při konfliktech. Dále do hry vstupovala pouze na přání dětí, aby se s nimi na hře podílela.

Volnou hru dětí učitelka považovala v mateřské škole za nepostradatelnou a pro dětský rozvoj velmi významnou. Učitelka se během volné hry zaměřovala na pozorování dětí, kdy sledovala formu dětské hry, chování dětí při hře, komunikaci dětí mezi sebou a snažila se dětské hře porozumět.

Učitelka č. 2.:

Učitelka využívala volnou hru dětí především pro přípravu pomůcek a materiálu na následnou řízenou činnost a hlavně učitelka využívala tento čas, ke komunikaci s rodiči ve vstupních dveřích do třídy. Učitelka neposkytovala dětem dostatečný prostor a čas pro volnou hru. Volnou hru učitelka nejvíce poskytovala v ranních hodinách, kdy se scházely děti do mateřské školy.

3. Jak učitelky ukončovaly volnou hru dětí a poskytovaly dětem dostatek času k ukončení hry, zejména když si dětí zaujatě hrály, nebo poskytovaly dětem možnost ve volné hře později pokračovat?

Učitelka č. 1.:

Učitelka ukončovala volnou hru dětí s předstihem a citlivě, vždy oznámila dětem ukončení hry včas, aby měly děti dostatek času volnou hru samy ukončit. Učitelka poskytovala dostatek času pro volnou hru dětí během celého dne, zejména v ranních hodinách a následně podle situace, která si volnou hru dětí žádala. Dále při pobytu venku, kde měly děti také možnost se volné hře věnovat a při přechodu mezi jednotlivými řízenými činnostmi. Hru učitelka ukončovala s předstihem a poskytovala dětem započatou hru dohrát, zejména v případech, kdy byly děti hrou zaujaté. Podle situace a možností učitelka poskytovala čas se k volné hře později vrátit a pokračovat v ní.

Učitelka č. 2.:

Učitelka ukončovala volnou hru dětí zazvoněním na zvoneček, což byl pro děti signál, že volná hra končí a následuje úklid hraček. Učitelka zvonění na zvoneček doprovázela slovním připomenutím, že mají děti ukončit hru a uklízet hračky na svá místa. S úklidem hraček dětem učitelka pomáhala a dohlížela, aby byly hračky uklizené na svá

místa. Učitelka dostatek času k ukončení hry neposkytovala a to ani v situacích, kdy si děti zaujatě hrály. Učitelka využívala volnou hru zejména v ranních hodinách a pouze jako vyplnění času, kdy se děti scházely do mateřské školy. Možnost k pozdějšímu návratu k volné hře poskytovala pouze ve výjimečných situacích (např. postavená stavba v části herny, kde nenarušovala následné řízené hry a jen některým dětem).

4. Jak učitelky po ukončení volné hry přecházely k řízeným činnostem a hrám řízeným? Jaký měla řízená činnost a hra význam pro učitelku?

Učitelka č. 1.:

Následně přecházela k činnostem a hrám řízeným, kdy vyzvala děti hrou na klavír jejich oblíbené písničky, k přemístění do herny, kde započala činnost s dětmi vsedě na koberci. Nejprve si s dětmi povídala a ptala se jich, na zážitky z volné hry, které se děti věnovaly. Učitelku zajímalo, co se dětem na hře líbilo, jaké činnosti se jim povedly, jaké hrály role a jestli byly při volné hře spokojené. Dále si s dětmi připomněla pravidla bezpečného chování, při pobytu v mateřské škole. Následovalo věnování se danému tématu, se kterým děti seznámila a s činnostmi, kterým se bude s dětmi věnovat. Učitelka si s dětmi připomněla charakteristické znaky zimního období a činnosti se zimou spojené a následovaly řízené pohybové hry, později didaktické řízené hry se zimním zaměřením. Řízené činnosti a hry byly pro učitelku významné z hlediska jejího působení, organizaci a motivaci v daných činnostech a hrách. Hry a činnosti se snažila volit přiměřené věku a možnostem dětí, aby docházelo k naplnění cílů v jednotlivých oblastech vzdělávání.

Učitelka č. 2.:

Po úklidu hraček vyzvala učitelka děti do herny na koberec. Řízené činnosti započala prací na interaktivní tabuli, která je umístěná na stěně v herně. Věnovala se s dětmi programům, které se týkaly daného zimního tématu. S tabulí pracovala učitelka a děti postupně vyzývala ke splnění jednotlivých úkolů. Dále se během řízených her věnovala hrám pohybovým, dramatickým, kontaktním a didaktickým. Řízené činnosti a hry měly pro učitelku význam zejména z hlediska organizace, její připravenosti a snažení se o profesionální zprostředkování předávání informací dětem.

5. Byla volná hra a řízené činnosti a hry vzájemně provázané a vyvážené, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem dětí předškolního věku?

Učitelka č. 1.:

Během pozorování volné a řízené hry a činností bylo vidět, že činnosti jsou vyvážené. Učitelka se řídila především potřebami a přáními dětí. Vzhledem k tomu, že volné hry nechávala učitelka zásadně na volbě dětí, tak provázané spíše nebyly, protože se učitelka snažila dát dětem volný prostor k jejich nápadům, činnostem, hrám, tvořivosti, představám a fantazii. Řízené činnosti a hry volila odpovídajícím potřebám a možnostem dětí předškolního věku.

Učitelka č. 2.:

Během pozorování volné a řízené hry a činností byl znatelný nepoměr těchto činností. Převažovala více hra a činnosti řízené a volná hra byla učitelkou nedostatečně podporována. Volnou hru učitelka dětem umožňovala převážně v ranních hodinách, kdy volnou hru dětí používala pouze jako vyplnění času, než se sejdou všechny děti ve třídě. Řízené činnosti a hry měla učitelka připravené předem a z větší části odpovídaly možnostem dětí předškolního věku. Podle mého názoru děti nedostatek volné hry postrádaly, zejména mezi řízenými činnostmi, které děti někdy unavovaly a potřebovaly si odpočinout.

6.7.2 Shody a rozdíly v přístupu učitelek ve výzkumných otázkách

Během pozorování a následné analýzy výzkumných otázek, jsem poznala dva odlišné přístupy učitelek, kterým se věnuji podrobněji v dalších podkapitolách, kde se zaměřím na shody a rozdíly obou učitelek v jednotlivých výzkumných otázkách a v čem učitelky vynikaly a byly jedinečné.

Během mého pozorování učitelek v mateřské škole jsem vypožorovala následující rozdíly a shody v následujících otázkách.

6.7.2.1 Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 1

Jakou roli učitelky mateřské školy zaujímaly ve volné hře a řízených činnostech a hrách dětí?

Rozdíly v přístupu učitelek při volné a řízené hře a činnosti dětí:

- **Role aktivního pozorovatele**

Učitelka č. 1 zaujímal roli aktivního pozorovatele při volných hrách dětí a svou pozornost orientovala na všechny děti, sledovala jejich dovednosti, projevy chování a vztahy mezi dětmi.

Učitelka č. 2 nezaujímal roli aktivního pozorovatele při volných hrách dětí, svou pozornost věnovala komunikaci s rodiči, ve vstupních dveřích třídy, nebo přípravě pomůcek na nadcházející řízené činnosti.

- **Orientace na všechny děti**

Učitelka č. 1 orientovala svou pozornost při pozorování na všechny děti, bez rozdílu.

Učitelka č. 2 neorientovala svou pozornost na všechny děti, neorientovala při volných hrách pozornost spíše na žádné děti. Pouze při porušování pravidel chování upozorněla.

- **Řešení konfliktů mezi dětmi**

Učitelka č. 1 řešila konflikty dětí v případě náznaků nesnášenlivosti, agrese, a když hrozilo dětem fyzické ohrožení. V ostatních případech se snažila, aby si děti konflikty řešily nejdříve samy mezi sebou.

Učitelka č. 2 řešila konflikty dětí hned, když si případného konfliktu všimla. Nedávala dětem prostor pro řešení konfliktů mezi sebou. V některých případech řešila konflikty nespravedlivě, ve prospěch dětí, které měla více v oblibě. Jednala s předsudky, když šlo při konfliktu o dítě, které často konflikty vyvolávalo, tak v každé situaci přisuzovala vinu právě tomuto dítěti.

- **Přístup učitelky k dětem při volných hrách**

Učitelka č. 1 přistupovala k volné hře dětí citlivě a respektovala, že jde o hru dětí, ve hře děti podporovala, tím podporovala i jejich tvořivost, představivost a fantazii. Do volných her dětem nevstupovala, pouze v případech na přání dětí, nebo z důvodu konfliktů, které si vyžadovaly učitelky vstup. Učitelka ponechávala dětem dostatečný čas pro volnou hru. Hru ukončovala citlivě a s předstihem, a pokud byly děti do hry zaujaté, ponechala jim dostatečný čas pro dokončení hry, nebo možnost se ke hře později vrátit. Učitelka poskytovala dětem dostatek prostoru, materiálu, pomůcek a hraček pro volnou hru.

Učitelka č. 2 poskytovala méně prostoru i času pro volnou hru dětí. Hru dětí se snažila vymezovat a omezovat, jak prostorem, pomůckami, tak i činnostmi dětí. Učitelka upřednostňovala při volné hře dětí, klidové činnosti. Když byly děti aktivní a hlučné, tak

jejich hru ukončila a nabídla dětem klidové hry u stolečku. Volnou hru využívala zejména v ranních hodinách a během dopoledne jen výjimečně.

- **Vedení dětí k samostatnosti**

Učitelka č. 1 se snažila vést děti k samostatnosti, nechávala děti vykonávat činnosti, které vyžadovaly samostatnou práci, snažila se o to, aby se děti mezi sebou naučily pomáhat si navzájem. Snažila se je vést k zodpovědnosti a podporovala jejich přirozený rozvoj.

Učitelka č. 2 dostatečně děti v samostatnosti nepodporovala, činnosti vykonávala za děti, když dětem něco nešlo, nesnažila se dát dětem prostor pro jejich snažení.

- **Přístup k řízeným činnostem a hrám dětí**

Učitelka č. 1 přistupovala k řízeným činnostem a hrám citlivě, činnosti volila přiměřené věku a možnostem dětí. V řízených činnostech působila učitelka příjemně a přirozeně. Dětem zadané úkoly vysvětlovala výstižně. Vysvětlování zbytečně neprotahovala. Do řízených činností a her učitelka děti nenutila, vždy se řídila podle individuálních potřeb jednotlivých dětí. Vždy byla ochotná dětem pomoci, když měly problém v nějaké činnosti, ale nikdy nekonala a nerozhodovala za děti.

Učitelka č. 2 přistupovala k řízeným činnostem a hrám méně citlivě, činnosti volila přiměřené věku a možnostem většině dětí. Trvala na účasti při řízených hrách a činnostech všech dětí. Činnosti učitelka volila tematicky, ale tím že upřednostňovala spíše činnosti a hry řízené před činnostmi a hrami volnými, docházelo k přetěžování některých dětí.

- **Zesměšňování dětí učitelkou**

Učitelka č. 1 děti nezesměšňovala a neponižovala, i když dětem něco nešlo, tak se je snažila spíše motivovat k lepším výsledkům než je k činnostem demotivovat.

Učitelka č. 2 děti často používala ironii pro dosažení svých cílů, zejména když děti „zlobily“ nebo jim nešly nějaké činnosti. Zesměšňování používala zejména u aktivnějších chlapců.

- **Upřednostňování řízených činností a her před hrami a činnostmi volnými**

Učitelka č. 1 řízené hry neupřednostňovala, mezi volnými a řízenými činnostmi a hrami byl vyvážený poměr.

Učitelka č. 2 více upřednostňovala řízené hry před hrami a činnostmi volnými. Poměr zde byl velmi nevyvážený.

Shody v přístupu učitelek při volné a řízené hře a činnosti dětí:

- **Zasahování do volné hry dětem**

Obě učitelky zasahovaly většinou dětem do hry z důvodu konfliktu, který nebyly děti schopné vyřešit mezi sebou samy. Učitelka č. 2 zasahovala do volné hry dětem více, nejen z důvodu konfliktu, ale i z důvodu více aktivní a hlučné hry dětí.

- **Řešení projevů nesnášenlivosti, agrese, ohrožení dětí**

Obě učitelky nepodporovaly projevy nesnášenlivosti, agrese a ohrožování dětí mezi sebou. Vždy se snažily dětem vysvětlit, proč je důležité dodržovat pravidla chování a bezpečnosti v mateřské škole.

6.7.2.2 Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 2

Měly děti dostatek času a prostoru pro volnou hru a jaký měla volná hra význam pro učitelku?

Rozdíly v přístupu učitelek při volné a řízené hře a činnosti dětí, z hlediska prostoru, času a významu:

- **Prostor pro volnou hru dětí**

Učitelka č. 1 poskytovala dostatek prostoru pro volnou hru dětí, děti si mohly hrát jak v herně, tak i ve třídě, kde si děti samy zvolily. Prostor dětem nevymezovala a děti v jejich hrách neomezovala.

Učitelka č. 2 poskytovala méně prostoru pro volnou hru dětí, děti si mohly hrát v herně i ve třídě, ale spíše dětem prostor vymezovala, pro jejich hru. Učitelka nechtěla, aby si děti hrály např. v zadní části herny nebo rozmísťovaly pomůcky a hračky ve třídě.

- **Čas pro volnou a řízenou hru dětí**

Učitelka č. 1 poskytovala dostatek času pro volnou hru dětí, spontánně si mohly děti hrát zejména v ranních hodinách, během dne, mezi jednotlivými řízenými činnostmi, při pobytu venku, někdy v době odpočinku a v odpoledních hodinách. Řízené činnosti a hry využívala učitelka zejména v dopoledních hodinách, kdy se děti mohly dostatečně soustředit. Dále využívala řízené činnosti a hry podle situace a zájmu dětí.

Učitelka č. 2 poskytovala čas pro volnou hru zejména v ranních hodinách, z části i při pobytu venku a v odpoledních hodinách. Řízeným činností a hrám se učitelka s dětmi věnovala po většinu dne. Učitelka využívala více řízené činnosti a hry než volnou hru a činnosti dětí.

- **Význam volné a řízené hry pro učitelku**

Působení učitelky č. 1 ve volných hrách dětí spočívalo zejména v pozorování dětí, kdy sledovala projevy chování dětí, jejich dovednosti, manipulaci s předměty a komunikaci mezi sebou. Dětské hře se snažila porozumět, volnou hru dětí podporovala, volné hře dětí přikládala velký význam. Řízeným hrám a činností přikládala učitelka také velký význam, proto se snažila o vyvážený poměr mezi volnou a řízenou hrou a činností.

Učitelka č. 2 volnou hru dětí využívala zejména ke komunikaci s rodiči a přípravě pomůcek na nadcházející činnosti. Větší význam pro učitelku měly hry a činnosti řízené, kterým se s dětmi věnovala z větší části než hrám a činností volným. Řízené činnosti a hry učitelka č. 2 upřednostňovala před volnými činností a hrami z hlediska svého působení, organizování a vedení v daných řízených činnostech. V řízených činnostech a hrách mohla být více vyzdvížena práce učitelky s dětmi.

Shody v přístupu učitelek při volné a řízené hře a činnosti dětí, z hlediska prostoru, času a významu:

- **Volná hra dětí v ranních hodinách**

Obě učitelky se shodovaly ve využívání volné hry zejména v ranních hodinách, dále při pobytu venku a v odpoledních hodinách.

6.7.2.3 Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 3

Jak učitelky ukončovaly volnou hru dětí a poskytovaly dětem dostatek času k dokončení hry, když si děti zaujatě hrály a poskytovaly učitelky dětem možnost, ve volné hře později pokračovat?

Rozdíly v ukončování volné hry dětí:

- **Ukončování volné hry dětí**

Učitelka č. 1 ukončovala volnou hru citlivě a s předstihem. Dětem, které byly do hry zaujaté, ponechala dostatek času k dokončení jejich hry nebo poskytovala možnost ve volné hře později pokračovat.

Učitelka č. 2 ukončovala volnou hru ve chvíli, kdy byly již všechny děti přítomny ve třídě. Trvala na ukončení volné hry všech dětí, volnou hru dětí ukončovala smluveným signálem, který značil konec volných her. Pouze někdy ve výjimečných případech poskytla dětem dokončení volné hry. Ve velmi málo případech poskytovala možnost ve volné hře později pokračovat.

Shody v ukončování volné hry dětí:

V ukončování volné hry jednaly učitelky odlišně. Pouze ve výjimečných případech a jen některým dětem povolila učitelka č. 2 více času pro ukončení hry.

6.7.2.4 Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 4

Jak učitelky po ukončení volné hry přecházely k řízeným činnostem a hrám a jaký význam měla řízená činnost a hra pro učitelku?

Rozdíly přístupu učitelek v přecházení do řízených činností:

- **Citlivé přecházení z volné hry k řízené**

Učitelka č. 1 přecházela k řízeným činnostem citlivě a nenásilně.

Učitelka č. 2 přecházela k řízeným činnostem co nejdříve po ukončení volných her. Tím, že ukončovala volnou hru dětí ne zcela vhodným přístupem, nebyl přechod z volných činností a her k řízeným činnostem a hrám citlivý.

- **Význam řízených činností pro učitelku**

Význam řízených činností pro učitelku č. 1 byl zejména v tom, že se snažila děti podporovat v samostatnosti a rozvíjet přirozenou cestou jejich osobnost.

Význam řízených činností pro učitelku č. 2 spočíval zejména v tom, aby předvedla své schopnosti se věnovat dětem a nepůsobila jako „hlídačka“ dětí.

Shody přístupu učitelek v přecházení do řízených činností:

- **Význam řízených činností pro učitelku**

Pro obě učitelky byl význam řízených činností z hlediska vzdělávání dětí a jejich rozvíjení jejich osobnosti.

6.7.2.5 Shody a rozdíly ve výzkumné otázce č. 5

Byla volná hra a řízené činnosti a hry vzájemně provázané a vyvážené, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem dětí předškolního věku?

Rozdíly mezi vyvážeností volné a řízené hry a činností:

- **Vyvážený poměr mezi volnou a řízenou hrou a činnostmi**

Učitelka č. 1 se snažila o vyvážený poměr mezi volnou a řízenou hrou a činnostmi, řídila se zejména individuálními potřebami dětí.

Učitelka č. 2 upřednostňovala více řízené činnosti a hry, před činnostmi a hrami volnými.

- **Činnosti odpovídající potřebám dětí**

Učitelka č. 1 volila činnosti odpovídající potřebám dětí, zaměřovala se na jejich individuální potřeby.

Učitelka č. 2 volila činnosti spíše podle svého uvážení a splnění daných naplánovaných úkolů, na individuální potřeby dětí nebrala tolik ohled.

Shody mezi vyvážeností volné a řízené hry a činností:

- **Činnosti odpovídající možnostem dětí**

Obě učitelky volily činnosti odpovídající možnostem dětí, v případech, kdy měly jen některé děti problém s nějakou činností, tak učitelka č. 2 konala činnosti za děti.

- **Činnosti odpovídající věku dětí**

Obě učitelky volily činnosti odpovídající věku předškolních dětí.

6.8 Diskuse

Během mého pozorování v mateřské škole a následné analýze, při které jsem zhodnotila a porovnála výsledky z pozorování, jsem poznala dva odlišné přístupy dvou učitelek, z hlediska přístupu k volné a řízené hře a činnostem a v přístupu k dětem. Hodnotit

práci a přístup učitelek není věc jednoduchá, vzhledem k náročnosti jejich práce, kde jsou na učitelky kladeny vysoké nároky z hlediska výchovy a vzdělávání dětí předškolního věku.

Učitelka zprostředkovává dětem informace a nové poznatky, má sledovat naplňování rámcových cílů předškolního vzdělávání, ve kterých má rozvíjet učení a poznání dítěte, vést dítě k osvojení základních hodnot, na nichž je založena naše společnost, vést dítě k samostatnosti a schopnosti projevovat se jako samostatná osobnost působící na své okolí (RVP PV, 2005).

K tomu, aby se dítě rozvíjelo podle svých možností, potřebuje důvěryhodné vedení s vhodnými pravidly, dostatkem podnětů pro svou hru i aktivity a záměrně připravenou nabídku činností, která povede ke komplexnímu rozvoji celé jeho osobnosti (Koťátková, 2014, s. 158).

Pozorovala jsem dvě učitelky, které měly přístup k dětem odlišný, každá upřednostňovala jiné metody ve výchově, vzdělávání a především ve volných a řízených hrách a činnostech, kterým se především v mé práci věnuji. Jak děti, tak i učitelky jsou svým způsobem jedinečné a každá učitelka má své přístupy k dětem, své představy o tom, jak se dětem nejlépe věnovat a co je pro děti dobré z hlediska učitelky. Nemohu opomenout případný tlak, který může být na učitelku vyvíjen z hlediska požadavků na její práci a případnému tlaku veřejnosti. Proto jsem se snažila odlišné přístupy učitelek pochopit a vcítit se do jejich jednání a rozhodně nechci jednotlivé přístupy nějak kritizovat, což mi ani nepřísluší a hlavně si uvědomuji, že jsme všichni jen lidé, kteří mohou chybovat, ale v případě, že se jedná o výchovu a vzdělávání předškolních dětí, by k případným pochybením docházet nemělo. Práce učitelky není nezodpovědná, právě naopak, učitelka má velkou zodpovědnost za to, že se bude dětem věnovat co nejlépe.

V dalších podkapitolách se budu věnovat otázkám volné a řízené hry a činností, chování a přístupu učitelek k dětem.

6.8.1 Role učitelky ve volných hrách a činnostech dětí

Zajímalo mne, jakou roli učitelky mateřské školy zaujímaly ve volné hře a činnostech dětí při pobytu v mateřské škole. Již u této otázky jsem se setkala s odlišnými přístupy obou učitelek. Nemohu a nechci práci učitelek hodnotit z hlediska správnosti, ale mohu ji hodnotit z mého pohledu.

Z mého pohledu upřednostňuji spíše roli učitelky č. 1, která v době volných dětských her projevila a uplatnila celé spektrum osobnostních vlastností učitelky (Kořátková, 2005). Učitelka působila ve volných hrách dětí především jako pozorovatel a facilitátor. Učitelka volnou hru dětí podporovala, do hry dětem nezasahovala, pouze v případech, kdy si to situace vyžadovala nebo si to děti přály. Volnou hru dětí ukončovala s předstihem a citlivě. Podle situace ponechala dětem dostatek času pro dokončení hry nebo jim umožnila ve volné hře později pokračovat. Řídila se potřebami a přáními dětí. Volnou hru dětí oceňovala, podporovala a respektovala, že jde o hru dětí. Usuzuji ze svého pozorování a následného rozhovoru s učitelkou. Její přístup k dětem byl vždy příjemný, citlivý, měla pro děti pochopení, dokázala děti vyslechnout i jim pomoci. Ke všem dětem se chovala stejně a nedělala mezi dětmi rozdíly, všechny děti se snažila přijímat i s jejich případnými specifickými projevy chování. Učitelka nepůsobila přísně, na děti nekřičela. Nezaznamenala jsem v jejím chování, že by některé děti zvýhodňovala, a k některým se chovala chladně či lhostejně. Učitelka na mne působila velmi vyrovnaně a její přístup k dětem byl optimální. Atmosféra ve třídě byla i pro mne velmi příjemná. Na dětech jsem vypožadovala, při působení učitelky č. 1 spokojenost, radost ze hry a hlavně se mohly chovat ve svých hrách spontánně.

Děti se chtějí přizpůsobit okolnímu světu, ale také chtějí svůj život prožít podle vlastních představ, život radostný, pozitivní, neomezovaný zbytečnými strachy, tlaky a manipulací. Učitelky si jistě přejí totéž, ale představy o tom, co, kdy a jak dělat, jsou často velmi odlišné od představ dětí. (Suchánková, 2014, s. 104).

Učitelka č. 2 při volné hře nevyužívala tolik roli pozorovatele dětí, ale využívala čas pro přípravu pomůcek k dalším nadcházejícím činnostem, nebo komunikaci s rodiči ve vstupních dveřích do třídy, když přiváděli své děti do mateřské školy. Volné hry dětí podporovala zejména, když se jednalo o klidové hry a činnosti. Pokud si zejména chlapci hráli aktivně a hlučně, běhali po třídě a nevěnovali se podle názoru učitelky nějaké „normální“ činnosti, tak je usměrňovala a prostor pro volnou hru dětem omezovala tím, že je (např. posadila ke stolečku a vyžadovala po nich, aby se věnovaly aktivitě vybarvování, kreslení nebo hráli stolní hry). Dětem mnohdy nabízela činnosti, kterým se mohou věnovat ve volné hře, ale to již nebyla volná hra dětí.

Děti by si měly samy materiál, pomůcky a hračky ke hře vyhledávat, není třeba jim jej neustále předkládat. Učitelé se často snaží prostřednictvím nabízených různorodých

hraček a materiálu působit na rozvoj dítěte, snaží se co nejlépe obohatit hru, čímž ale mnohdy dosahují právě opaku – omezují vlastní volbu dětí, jejich samostatnost a tvořivost při nalézání vlastních způsobů hry (Suchánková, 2014, s. 113). Toto sice není příklad učitelky č. 2, ta se snažila dětem nabízet jiné činnosti spíše z důvodu, aby byly děti v klidu a aby neudělaly v herně nepořádek. Učitelka č. 2 si na pořádku ve třídě velmi zakládala, což mi přišlo vůči dětem dost omezující, z hlediska rozvoje jejich spontánnosti, představivosti, tvořivosti a fantazie.

Volnou hru dětí ukončovala vždy, když byly již všechny děti přítomny ve třídě a mohla se s nimi začít věnovat řízeným hrám a činnostem. Dokončení volné hry nebo následné pozdější pokračování ve hře dovolila pouze výjimečně a zejména dětem, které nebyly „problémové“, tudíž poskytovala volnou z mého pohledu dětem za odměnu. Snažila jsem se do jejího chování a přístupu k dětem vžít a pochopit proč právě takhle s dětmi jedná. Musím konstatovat, že to pro mě bylo pochopitelné pouze z důvodu (i na základě následného rozhovoru s učitelkou), že učitelka nechce být ve své práci považována pouze za „hlídačku“ jak říkala a jak je tato profese učitelky mateřské školy mnohými považována, ale chce být považována především za učitelku, která děti vzdělává. Proto zřejmě upřednostňovala hry a činnosti řízené před hrami a činnostmi volnými. Podle jejího názoru není volná hra dětí tolik důležitá, jako právě řízené činnosti a hry, ve kterých se učitelka snaží děti něčemu naučit.

Přitom zejména při pozorování dětí ve volné hře může učitelka odhadovat stav jeho zájmů, schopností, dovedností, může porovnávat jeho úspěchy či neúspěchy. Vědomě může zaznamenávat, jak dítě zpracovává informace a má prostor pro to, aby si uvědomila, že chyby, které u něho vnímá jako dosti problematické, mohou být ve skutečnosti jen dokladem toho, jak se dítě snaží věci porozumět, a že tak činí na úrovni svých současných možností. Může pozorovat zkušenosti dětí ze svého života, co dítě považuje za podstatné a do jakých souvislostí je ve hře zakomponuje, jak řeší souhru s partnery ve hře, jaké komunikační dovednosti využívá, jak prosazuje své potřeby, zájmy a mnoho dalšího (Kotátková, 2005, s. 66).

6.8.2 Role učitelky v řízených hrách a činnostech dětí

Dítě předškolního věku se rozvíjí prostřednictvím hry. Přístup učitelky k rozvoji dětí a její postoj ke hře vychází z jejího postoje k výchově a vzdělávání vůbec. Setkáváme se

s rozdílnými přístupy k výchově dětí mezi rodiči i učiteli (hovoříme o tzv. výchovných stylech, rolích, direktivních a nedirektivních přístupech). Tyto přístupy se pak odrážejí v odborných činnostech, které každá učitelka v mateřské škole každodenně vykonává (Suchánková, 2014, s. 105).

Role učitelky č. 1 v řízených činnostech a hrách spočívala nejen v organizátorské a vůdčí roli, ale zejména v roli dětského herního partnera, kdy dokázala učitelka svou roli proměnit, aby byla blíže dětským potřebám. Učitelka nabízela dětem činnosti a hry přiměřené jejich věku a dovednostem, v případech, kdy se dětem nějaká činnost nedařila, se snažila jim být pomocníkem a snažila se je podpořit k tomu, aby činnosti vyhotovily a dokončily samy. Podporovala děti v jejich tvořivosti a práci nedělala za ně. Vedla je k samostatnosti tak, aby výsledky dětské práce byly výsledky dětí a ne učitelky. Nechávala děti např. stříhat šablony, i když to znamenalo, že práce nebude v některých případech až tak dokonalá, ale bude výtvor jejich konání. Výtvory a výrobky dětí byly tedy mezi dětmi odlišné, ale dokazovalo to právě dětské dovednosti, a aby i rodiče viděli a mohli porovnat úspěchy i neúspěchy dětí a jejich pokroky a zdokonalování. Na tuto činnost jsem se více zaměřila i z důvodu své zkušenosti před lety v jedné mateřské škole, kdy jsem s dětmi vyráběla přáníčka ke svátku matek. Děti si samy stříhaly šablony srdíčka a samy lepily podle svého uvážení srolované papírky, které značily růžičky. Měla jsem z práce dětí velkou radost, i když některé děti neměly svá srdíčka rovná a nalepené růžičky jednu vedle druhé, ale byl to jejich výtvor, ze kterého měly radost. O to více mě mrzela reakce maminky dívky, která byla moje kolegyně z vedlejší třídy. Když jí dívka s radostí srdíčko nesla, maminka místo radostné reakce řekla dívce: „*No je vidět, že jsi to dělala sama*“. Tato reakce mě velmi mrzela, protože i já jako matka jsem vždy měla radost, když mi mé děti donesly výtvory, které byly jejich prací, nikoliv prací učitelky. Z prací učitelky jsem zase neměla radost já, protože mi práce nic neřekla o mém dítěti. Proto se mi velmi líbil přístup učitelky č. 1, která nechala děti v činnostech samovolně tvořit.

Dále učitelka dětem nabízela různorodé činnosti, které byly tematicky zaměřené a byly přiměřené věku a možnostem dětí. Činnosti a hry naplňovaly klíčové kompetence dětí. Vhodnou motivací a dostatečnou podporou a uznáním se snažila podporovat děti v učení, snažila se o to, aby si děti samy v rámci svých možností řešily své problémy. Snažila se připravovat děti na školu, do výuky zahrnovala základní předmatematické

dovednosti, dohlížela na vyjadřování dětí a správné formulace, podporovala děti v mluvení a rozšíření jejich slovní zásoby. Snažila se učit děti citlivosti, ohleduplnosti a pomoci druhým, zahrnovala děti do spolupráce s ostatními a s učitelkou samotnou, učila děti zodpovědnosti (RVP PV, 2004).

Učitelka č. 2 dávala více přednost řízeným činnostem a hrám, před hrami a činnostmi volnými. Dětem se snažila zprostředkovávat různorodé činnosti přiměřené věku a možnostem dětí, někdy volila činnosti, které některé děti nemohly vyhotovit nebo dokončit. V těchto situacích konala učitelka za děti, nejdříve se jim snažila činnost vysvětlit, i když její vysvětlování bylo mnohdy velmi zdlouhavé a pro děti výrazně únavné. Děti mnohdy při jejím vysvětlování začaly být neklidné a nesoustředěné.

Mnohdy se snažila dětem v průběhu řízených činností a her předávat hotové informace a poznatky a nenechala děti rozvinout svou přirozenou tvořivost, představivost a samostatnost. Neptala se dětí, jak by to asi mohlo být, ale říkala je to takhle. Např. Při didaktických činnostech nenechala děti přemýšlet a pracovat dostatečně dlouho, raději odpovídala a konala v situacích za děti, když bylo vidět, že děti dlouho neodpovídají. Nenechala se děti rozvíjet v souladu se svými schopnostmi a možnostmi, tudíž nepodněcovala jejich harmonický rozvoj (RVP PV, 2004, s. 45).

Když srovnám práci obou učitelek např. při vyrábění dětských výtvarů a obrázků, učitelka č. 2 chtěla, aby výtvary dětí byly dokonalé, dětem předem vystříhovala šablony, a když neměly děti výtvar nebo obrázek podle jejích představ neváhala obrázek nebo výtvar dětem dokončit. Rozdíly byly vidět i na nástěnkách, každá učitelka měla k dispozici svou nástěnku a nástěnka dětí a učitelky č. 1 byla rozmanitá a každý obrázek byl originál, kdežto u výtvarů dětí s učitelkou č. 2 si byly všechny obrázky a výtvary velmi podobné. Uznávám, byly svým způsobem dokonalé, ale nebyly to úplné samostatné výtvary dětí.

Řízené činnosti a hry u učitelky č. 2 převládaly nad hrami a činnostmi volnými. Hry a činnosti byly různorodé a tematicky zaměřené. Učitelka se snažila naplňovat vzdělávací oblasti, ale ne vždy je naplňovala. Zejména vzdělávací oblast „Dítě a jeho psychika“, nesnažila se děti opravovat ve výslovnosti a vyjadřování, nenechala dětem dostatečný prostor pro jejich slovní projev, nedostatečně podporovala jejich tvořivost, představivost a fantazii, neprožívala s dětmi dostatečně jejich radost při hrách

a činnostech a v neposlední řadě děti zesměšňovala, ponižovala a porovnávala úspěšnost dětí mezi sebou (RVP PV, 2004).

Každá učitelka si jistě prošla během své praxe nějakými překážkami ve své práci, s dětmi se specifickým chováním, nebo měla problémy např. v osobním životě, nebo problémy v práci s kolegy, vedením, apod., ale učitelka by si měla v první řadě uvědomit, podle mého názoru, že pokud si tuto profesi sama zvolila, měla by k ní přistupovat zodpovědně a profesionálně a nepromítat do výchovy a vzdělávání dětí své problémy, za které děti nemohou a pokud jde o specifické chování jednotlivých dětí, je zde nabídka různých vzdělávacích kurzů, které by měla učitelka během své praxe a působení v této profesi absolvovat, nebo se věnovat dalšímu vzdělávání v tomto oboru, či se vzdělávat formou samostudia. Odborné literatury na tuto problematiku je nepřehledné množství a věřím, že každá učitelka by zde našla případná východiska z daných situací. Otázkou je, zda je v zájmu učitelky spokojenost dětí a zájem na dalším osobnostním pedagogickém vzdělávání.

Do řízených her a zejména činností nutila všechny děti, bez ohledu na jejich tempo, možnosti a potřeby. Nepřistupovala k dětem s ohledem na jejich individuální potřeby, řídila se spíše dětmi, které její tempo zvládaly, zejména děvčata, která byla ráda, za každé nové zaměstnání učitelkou. Ale ze strany chlapců docházelo k výraznému přetěžování činnostmi ze strany učitelky, navíc učitelka neposkytovala dětem možnost odpočinku mezi jednotlivými činnostmi, ve třídě tedy mnohdy docházelo k „chaosu“, kdy děti nebyly soustředěné, byly unavené a učitelku neposlouchaly. Učitelka si v těchto situacích mnohdy nevěděla rady a svým autoritativním přístupem, dávala dětem najevo, že jsou zlobivé a že se nic nenaučí.

6.8.3 Chování a přístup učitelek k dětem

Učitelka č. 1 se snažila s dětmi komunikovat, podle jejich možností přiměřeným věku, mnohdy s dětmi mluvila jako se sobě rovnými, což se dětem líbilo. Většina dětí tento přístup uvítala, protože v dětech učitelka podporovala jejich samostatnost a důležitost, při které se děti cítily velmi spokojeně. Učitelka svým nedirektivním přístupem, kdy na děti nekřičela a vždy jednala s dětmi citlivě, příjemně a hlavně přirozeně, vyslyšela jejich přání a hlavně je neponižovala, vzbuzovala v dětech zájem, snahu o činnosti, které učitelka připravila o nové poznatky, které se snažila dětem prostřednictvím

činností a her předat bylo vidět, že děti jsou s učitelkou velmi spokojené i já jsem se při pozorování dětí s učitelkou č. 1 cítila velmi dobře, nepocítovala jsem stres, nátlak, přetvařování, nejistotu, právě naopak, v tu chvíli jsem si přála být dítětem a přidat se do her s učitelkou a dětmi. Z jejího přístupu a chování jsem odcházela ze třídy naplněná pozitivními dojmy a byla jsem ráda, že vidím učitelku, která vykonává svoji práci s láskou.

Z celkového přístupu učitelky č. 2 k dětem, jsem měla velmi smíšené pocity. Popravdě jsem se v její společnosti necítila vůbec dobře, z důvodu jejího chování a přístupu k dětem. Učitelka sice působila příjemně a děti byly spokojené, ale její chování mi nepřipadalo přirozené, rozhodně ne jako chování učitelky č. 1. Dětem se učitelka č. 2 věnovala a věřím, že výchovu a vzdělávání předškolních dětí brala zodpovědně, ale cítila jsem z jejího chování a jednání v přístupu k dětem, že jí nejspíš nejde o to, aby se cítily děti spokojeně a šťastně, ale spíše aby bylo vidět, že ona je výborná učitelka, která se dětem plně věnuje. Rozhodně nechci tvrdit, že učitelka dělala svojí práci špatně a nechci hodnotit a soudit její jednání. Toto jsou pouze mé poznatky z pozorování a můj dojem z přístupu a chování učitelky k dětem. Neznamená to, že by učitelka vykonávala svoji práci špatně, ale někdy zvolila podle mě nevhodné metody v přístupu k dětem. Zejména se mi nelíbilo, že děti zesměšňovala a kritizovala a před rodiči následně vystupovala tak, že je vše v pořádku a děti jen chválila. V odborné literatuře jsem se dočetla v kapitole „komunikace s rodiči“ o tom, že rodiče neradi slyší případná negativa na své děti, to je samozřejmě pochopitelné. Většina rodičů chce slyšet a ráda poslouchá to, jak jsou jejich děti hodné a šikovné, ale podle mého názoru když učitelka vědomě děti zesměšňuje a ponižuje, není zde něco v pořádku a přijde mi nevhodné, když rodiče s případnými problémy neseznámí a vlastně rodičům podává milné informace o působení a chování dětí v mateřské škole.

Pro rodiče jsou velmi důležité především informace pozitivní, které ho informují o tom, co jeho dítěti dělá dobře, co ho těší a baví. Pozitivní informace utužuje citové pouto mezi rodičem a dítětem, dodává vztahu pocit uspokojení a naplněného očekávání. Radost z úspěchu spojuje i oba vychovatele – rodiče a učitelky. To ovšem neznamená, že bychom neměli rodičům dávat informace negativní, ale měli bychom se snažit, aby i ty informovaly o vztahu mezi učitelkou a dítětem a aby jich nebylo více než těch pozitivních (Svobodová a kol., 2010, s. 65).

Učitelka děti před rodiči velmi chválila a to i děti, které učitelka podle mého názoru moc ráda neměla. K tomuto názoru jsem došla na základě mého pozorování chování a přístupu učitelky č. 2 k dětem. Učitelka upřednostňovala děti, které byly klidnějších povah a naopak děti aktivní, hluché a nesoustředěné znevýhodňovala a nevhodnými komentáři děti ponižovala. Označovala děti za nešikovné, hloupé, zlobivé a nevhodně reagovala na výchovu rodičů. V některých situacích se chovala k dětem lhostejně a přísně. Snažila se jednat klidně, ale z intonace jejího hlasu bylo znát rozzlobení, ale své emoce se snažila ovládat. Všimla jsem si u učitelky i výrazu obličeje, který se velmi často měnil. Když s nikým nekomunikovala, nepůsobila vůbec pozitivně, vyrovnaně a spokojeně, spíše působila zamračeně a nepříjemně. Když jí děti nebo někdo dospělý oslovil, její výraz se okamžitě změnil, na tváři měla sice úsměv, ale nepůsobil vůbec přirozeně. V přítomnosti rodičů ve třídě přistupovala učitelka k dětem velmi příjemně, z mého hlediska nepřirozeně. Děti v přítomnosti rodičů pouze chválila a neseznámila rodiče s případnými situacemi, které nastaly během dne.

7. ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo identifikovat a popsat volnou a řízenou hru a činnosti dětí předškolního věku z hlediska učitelek. Poukázat na významnou roli volné a řízené hry v životě dítěte předškolního věku.

V teoretické části jsem se zaměřila na vymezení pojmu hra, podstatě hry, druhům a znakům hry, neboť hra je činnost, která je s životem člověka spojená odnepaměti a prostřednictvím hry dochází k tělesnému, rozumovému, emočnímu a sociálnímu vývoji dítěte. Zejména pro děti předškolního věku je hra nepostradatelná, významná, nenahraditelná a v životě dítěte patří hra k převládající činnosti během každého dne.

Dále se v teoretické části věnuji hrám a významu hry dítěte předškolního věku, hrám dětí v mateřské škole, se kterými souvisí volná a řízená hra a činnosti, poměr volné a řízené hry a činností a hra z hlediska učitelek.

Stěžejním významem v mé praktické části bylo zaměření se na roli učitelky mateřské školy a jejího přístupu ve volné a řízené hře a činnostech dětí, neboť právě učitelka má ve zmíněném procesu klíčový význam. Její význam je nejen ve smyslu přípravy podmínek a prostředí podněcující děti ke hře, ale i z hlediska v její roli herního partnera, její komunikace a interakce s dětmi, její chování a jednání a v neposlední řadě její metody pedagogického procesu.

Práce učitelek mateřské školy je velmi náročná a ze strany veřejnosti, zejména z pohledu rodičů bývá práce učitelky mateřské školy nedoceněná, proto mohou nastat situace, kdy si učitelky svou rolí ve volné hře dětí nemusí být příliš jisté a mohou upřednostňovat více hry a činnosti řízené, to zejména z důvodu, aby vyvrátili názor veřejnosti, zejména rodičů, že děti v mateřské škole pouze hlídají a nevzdělávají. Přitom význam volné hry je ve vzdělávání a celkovém vývoji předškolního dítěte velmi důležitý a neměl by být tento význam a role učitelky ve volných hrách zlehčován. Učitelka by se neměla těmito negativními názory nechat ovlivňovat a měla by se řídit především tím, co je pro děti z hlediska jejich přirozeného vývoje nejdůležitější. Tím je nejen věnování se řízeným hrám a činnostem, které mají nezanedbatelný význam ve výchově a vzdělávání předškolních dětí, ale umění poskytnout dětem prostor, čas, dostupné materiály, pomůcky a hračky pro volnou hru dětí, ve které budou děti podporovány v jejich tvořivosti, představivosti a samostatnosti, což je v jejich celkovém

rozvoji podstatné, významné a důležité. Podporovat dítě ve volné hře a povzbuzením probudit zájem o dokončení započaté hry je významné z hlediska naučení se započatou činností dokončit.

V mateřské škole děti tráví větší část dne, proto je nutné, aby jim byl poskytnutý dostatečný prostor a čas pro volnou hru nejen z hlediska relaxace a odpočinku, ale zejména pro dosažení naplnění potřeb dětí a rozvinutí jejich samostatné tvořivosti. Řízené činnosti a hry jsou bezesporu pro děti také velmi přínosné, ale poměr mezi volnou a řízenou hrou a činnostmi by měl být vyvážený, řídit by se učitelka měla zejména podle potřeb dětí a nemyslet na to, jak je volná hra a role učitelky chápána veřejností, zejména rodiči. Učitelka by si měla uvědomit, že na prvním místě jsou vždy děti, kterým by se měl režim a činnosti v mateřské škole přizpůsobit.

Učitelka by měla zejména děti v mateřské škole vzdělávat tak, aby schopnosti, dovednosti a vědomosti dětí byly rozvíjeny v širokém rozsahu jejich možností. Od učitelky se očekává, dostatek vědomostí o předškolním dítěti a vytvoření vhodných podmínek pro pedagogickou práci. Pro úspěšnou práci by měla k dětem přistupovat přirozeně, citlivě a s respektem a hlavně by měla učitelka svou práci dělat ráda a neohlížet se na to, co si veřejnost, zejména rodiče o její práci myslí. Podle mého názoru je práce učitelky mateřské školy velmi náročná a zodpovědná a podněcovat význam této profese, podle mého názoru není správné. Práci učitelek z hlediska náročnosti a zodpovědnosti velmi oceňuji a doufám, že prostřednictvím dalšího vzdělávání a citlivého přístupu budou tuto profesi vykonávat učitelky, které se budou snažit v první řadě o spokojenost dětí, jejich nerušený rozvoj celé jejich osobnosti, prostřednictvím vyváženého poměru volných a řízených činností a her.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. Diagnostika dítěte předškolního věku. Brno: Computer Press, 2011, ISBN: 978-80-251-1829-0.

CAIATIOVÁ, M., DELAČOVÁ, S., MULLEROVÁ, A. Volná hra. Praha: Portál, 1995, ISBN: 80-7178-011-1.

ČÁP, J. Psychologie pro učitele. Praha: SPN, 1980, ISBN: 46-00-13/2.

DVOŘÁKOVÁ, H. Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte. Praha: Portál, 2002, ISBN: 80-7178-693-4.

FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E. Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí. Praha: Portál, 2007, ISBN: 978-80-7367-323-9.

FONTANA, D. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 1997, ISBN: 978-80-7367-725-1.

HELUS, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada, 2007, ISBN: 978-80-247-1168-3.

HELUS, Z. Dítě v osobnostním pojetí. Praha: Portál, 2004, ISBN: 80-7178-888-0.

KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. (eds.). Předškolní a primární pedagogika. Praha: Portál, 2001 ISBN: 978-80-7367-828-9.

KOŤÁTKOVÁ, S. Dítě a mateřská škola. Praha: Grada, 2014, ISBN: 978-80-247-4435-3

KOŤÁTKOVÁ, S. Hry v mateřské škole v teorii a praxi. Praha: Grada, 2005, ISBN: 80-247-0852-3.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006, ISBN: 80-247-1284-9

MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986, ISBN: 08-056-89.

MATĚJČEK, Z. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Grada, 2005, ISBN: 978-80-247-0870-6.

MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. (eds.) Psychologie pro učitelky mateřské školy. Praha: Portál, 2003, ISBN: 80-7178-799-X.

MILLAROVÁ, S. Psychologie hry. Praha: Panorama, 1978, ISBN: 11-039-78.

MIŠURCOVÁ, V. Hra a hračka v životě dítěte. Praha: SPN, 1980, ISBN: 14-731-80.

PRŮCHA, J., KOŤÁTKOVÁ, S. Předškolní pedagogika. Praha: Portál, 2013, ISBN: 978-80-262-0495-4.

NAKONEČNÝ, M. Psychologie osobnosti. Praha: Academia, 1995, ISBN: 80-200-0525-0.

OPRAVILOVÁ, E. Rok v mateřské škole. Praha: Portál, 2003, ISBN: 80-7178-847-3.

OPRAVILOVÁ, E. Dítě si hraje a poznává svět. Praha: SPN, 1988, ISBN: 14-209-88.

PRCHAL, J. Vychováváme děti. Praha: SPN, 1970, ISBN: 14-520-88.

ŘÍČAN, P. Cesta životem. Praha: Panorama, 1989, ISBN: 80-7038-078-0.

SUCHÁNKOVÁ, E. Hra a její využití. Praha: Portál, 2014, ISBN: 978-80-262-0698-9.

SVOBODOVÁ, E. a kol. Vzdělávání v mateřské škole. Praha: Portál, 2010, ISBN: 978-80-7367-774-9.

SYSLOVÁ, Z. Profesní kompetence učitelky mateřské školy. Praha: Grada, 2013, ISBN: 978-80-247-4309-7.

ŠIMANOVSKÝ, Z., MERTIN, V. Hry pomáhající s problémy. Praha: Portál, 1996, ISBN: 80-7178-408-7.

TATROVÁ, H. Pohybové hry v mateřské škole. Praha: SPN, 1979, ISBN: 14-660-79

VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie I. Praha: Karolinum, 2005, ISBN: 80-246-0956-8.

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha, 2004, ISBN: 80-87000-00-5

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Průběh činností v mateřské škole – interpretace dat

Příloha č. 1 - Průběh činností v mateřské škole – interpretace dat

1. DEN – Pondělí 12. 1. (učitelka č. 1)

7. 10 hod.: Učitelka č. 1 je v předškolní třídě a ve třídě je zatím 5 dětí (3 chlapci a 2 děvčata). Učitelka dovolila dětem věnovat se volné hře, k dispozici měly děti celou třídu a hernu. Děti si mohly vybrat s čím, a jak si budou hrát. Děvčata zvolila hru v dětské kuchyňce a obýváku, kde si hrála s panenkami. Hrála si na dvě kamarádky, maminky, které se navštívily se svými dětmi. Každá měla jednu panenku, jako jedno dítě. Děvčata si uvařila kávu a čaj, pro děti připravily limonádu.

V té době 3 chlapci zvolili hru v herně, ke hře použili žebřiny a molitanové kostky. Chlapci stavěli kolem žebřin připevněných na zdi opevnění z molitanových kostek. Hra probíhala v klidu a chlapci si spolu rozuměli a navzájem pomáhali, jak s vymyšlením stavby, tak při stavbě samotné.

Činnosti učitelky: Učitelka pozorovala hru dětí, působila mile a na děti se usmívala a dávala jim najevo, že jejich hru podporuje.

7. 30 hod.: V tuto chvíli je ve třídě přítomno již 11 dětí (7 chlapců a 4 děvčata). S každým příchozím dítětem se učitelka přivítala pozdravením a podáním ruky. Děti se postupně začleňovaly do volných her, nebo volily hry podle svého přání a potřeb. Dva nově příchozí chlapci si zvolili hru v zadní části herny, kde si stavěli z kostek různé stavby a ke hře použili auta a figurky ze stavebnice. Dvě děvčata se přivítala s kamarádkami, které si hrály v kuchyňce a obýváku na maminky s dětmi a přidaly se do hry. Děvčata, která již hru započala dříve, přijala kamarádky do hry mile. Jedna dívka si také vzala panenku a zaujala roli maminky. Druhá dívka, která vstoupila do hry, se rozhodla mít roli kadeřnice, kterou děvčata postupně navštívila a nechala se od holčičky česat. Děvčata mezi sebou komunikovala příjemně, při hře si rozuměla a hra je bavila. Jeden s chlapců se přidal do hry s kamarády, kteří stavěli z molitanových kostek, chlapci ho přijali, ale po chvíli začalo docházet k výměně názorů. Příchozí chlapec zaujal roli dominantního spoluhráče a začal ve hře velet, což se nelíbilo již hrajícím chlapcům. Snažili se chlapce vyřadit ze hry, chlapec nechtěl hru opustit. Učitelka celou situaci pozorovala a do hry chlapcům zatím nevstupovala, vyčkávala, jak se situace chlapců vyvine. Chlapci se ještě chvíli slovně dohadovali, ale nakonec našli společné řešení a na pravidlech a průběhu hry se domluvili. Po chvíli, se chlapec, zřejmě nenaplněn touto hrou odebral s poněkud pochmurnou náladou k jiné činnosti. Sedl si

opodál na koberec a hrál si s dřívkem a pukem, stále sledoval hrající chlapce a své hře se plně nevěnoval. Učitelka chlapce pozorovala, a když viděla, že je chlapec smutný, tak se mu snažila pomoci. Přistoupila k němu a začala s chlapcem komunikovat. Ptala se chlapce, proč tu sedí sám a nezapojuje se do hry a jestli ho něco trápí. Chlapec učitelce vše řekl, o průběhu předešlé hry s chlapci a jejím konci. Učitelka se snažila vžít do jeho emocí a snažila se mu vysvětlit, proč asi chlapci tak reagovali a jestli by se to chlapci líbilo, kdyby byl v jejich pozici. Chlapec řekl, že by se mu to nelíbilo a že ho mrzí, že si nemůže s chlapci hrát. Zeptal se učitelky, jestli si s ním nechce hrát ona. Učitelka říkala, že si s ním ráda něco zahraje. Chlapec chtěl hrát s dřívky a puky hokej. Učitelka zaujmula pozici na koberci proti chlapci a chlapec začal hrát. Hra spočívala v tom, trefit se dřívkem do puku a odrazit jej ke spoluhráči. Hra vypadala velmi zábavně a učitelka hru ocenila. Chlapec vypadal šťastně, že s ním učitelka hraje a do hry se zaujal. Po chvíli se u hry učitelky s chlapcem objevil chlapec, který si předtím hrál s molitanovými kostkami, i jemu se hra zřejmě natolik zalíbila, že projevil zájem se na hře také podílet. Učitelka se souhlasem chlapce přenechala hru druhému chlapci a hru chlapců podpořila. Učitelka se opět stala pouze pozorovatelem dětí při volné hře.

Činnosti učitelky: Učitelka působila jako pozorovatel a facilitátor. Vyjadřovala pochopení a podporu odmítanému chlapci ze společné hry. Poskytovala dětem podnětné prostředí a prostor pro volnou hru.

8. 00 hod.: Přítomno je 16 dětí ve třídě (10 chlapců a 6 dívek). Děti využívaly pro volnou hru celý prostor třídy a herny. Ve třídě se některé děti věnovaly práci u stolečku, tři děvčata si malovala obrázky podle své volby a vesele při malování spolu komunikovala. Dvě děvčata si hrála v herně, ke hře využívala převleky, které jsou ve třídě k dispozici, pro dětskou hru. Jedna dívka a chlapec si hráli v koutku objevů, kde pozorovali vodní šneky a koupali v misce s vodou šneka afrického. Ostatní chlapci si nadále hráli v herně, tři se věnovali své stavbě, kterou započali již po příchodu do školky, dva chlapci si hráli s legem, tři chlapci pobíhali po herně a po třídě, hráli si na policisty. Všechny hry dětí probíhaly v příjemné atmosféře a bylo vidět, že jsou děti spokojené.

Činnosti učitelky: Učitelka během této doby stále pozorovala děti při volné hře a občas si zapisovala poznámky z dětské hry do sešitu. Stále byla dětem k dispozici, když jí

potřebovaly. Pomohla na žádost dětí naplnit lavůrek s vodou a otevřít akvárium, kde je šnek africký umístěný.

8. 30 hod.: V tuto chvíli byly ve třídě již všechny děti. V tento den bylo přítomno 17 dětí (11 chlapců a 6 dívek). Většina dětí se věnovala nadále volné hře, děvčata u stolu již měla práci dokončenou a již bylo vidět, že čekala, co bude následovat. Chlapci v herně už také běhali a učitelka vyhodnotila situaci, že je zřejmě na čase volnou hru pomalu ukončit. Ptala se postupně dětí, zda už si dostatečně pohrály. Děvčata u stolečku říkala, že chtějí jít něco hrát s paní učitelkou, běžající chlapci v herně také, pouze chlapci u stavebnice vypadali, že nechtějí hru zatím ukončit. Učitelka se ptala hrajících chlapců, jestli se chtějí také připojit k ostatním dětem a jít hrát společné hry a cvičit nebo jestli chtějí ještě pokračovat ve volné hře. Poskytla jim možnost ve hře nadále pokračovat nebo se ke hře později vrátit. Chlapce informovala o nadcházejících činnostech s tím, že když budou chlapci chtít, mohli se ke skupině přidat. Chlapci si ještě chvíli hráli, ale po chvíli hru ukončili a zapojili se do řízených her s učitelkou a ostatními dětmi.

Činnosti učitelky: Učitelka poskytla dětem možnost výběru, zda pokračovat ve volné hře nebo se přidat k ostatním dětem a podílet se na hrách řízených. Respektovala potřeby a přání dětí a poskytla jim možnosti.

8. 40 – 9. 25 hod.: Řízené činnosti a hry

Učitelka s dětmi začala řízené činnosti a hry, především na podnět a přání dětí, které se již chtěly věnovat hrám s učitelkou. Děti se nejprve posadily s učitelkou na koberec a povídaly si o tom, jak se měly, co prožily, co se jim líbilo, učitelka navodila příjemnou atmosféru. Děti se aktivně do komunikace zapojily a sdělovaly své dojmy a poznatky, které zažily. Nejvíce děti povídaly o tom, že byly lyžovat s rodiči, že si hrály ve sněhu, stavěly sněhuláky a užívaly si zimních radovánek. Učitelka se aktivně zapojovala do rozhovoru a také sdělila své zážitky o tom, co prožila a co se jí líbilo. Plynule přešla k povídání o zimě a seznámila děti s daným tématem, „Zima a zimní radovánky“ Ptala se dětí na charakteristické znaky zimy, čím se zimní období vyznačuje, k výuce použila interaktivní tabuli se zimním programem.

Chlapci začali vyrušovat, učitelka přešla k aktivní části řízené činnosti. Nejdříve se věnovala rozcvičce s dětmi, kde si děti protáhly končetiny a dále se věnovaly hře: „Dva mrazíci“ - pohybová hra na slovní reakci, rychlý běh s vyhýbáním a výdrž v postoji.

Učitelka popsala a připomněla dětem pravidla hry, vybrala dvě děti, které představovaly dva mrazíky, kteří měly zmrazit ostatní zbývající děti. Úkol ostatních dětí byl, vyhýbat se mrazíkům, když mrazíci nějaké dítě zmrazily, dítě muselo zůstat nehnutě stát v pozici, ve které bylo zmrazeno. U této hry byl slovní doprovod, který děti říkaly. Nejdříve říkaly mrazíci: „My zmrzlí bratři, hrozí jak se patří. Já mám nos červený, já do modra zbarvený. Kdo z vás se nás nebojí, jen ať chvíli postojí.“ Ostatní děti odpovídaly: „My se mrazu nebojíme, běháme a dovádíme“

Po těchto slovech se děti rozeběhly po celé ploše herny a přitom se snažily mrazíkům vyhnout. Na koho mrazík sáhnul, ten zůstal stát v pozici, ve které ho mrazík zmrazil. Děti v rolích mrazíků se střídaly.

Další činností byla hra, kde byla potřeba mít sněhové koule. Učitelka přinesla noviny a nepotřebné popsané papíry a děti měly za úkol tvořit sněhové koule z papíru. Děti činnost velmi bavila a děti se snažily zmačkat co nejvíce koulí. Když měly děti koule hotové, učitelka rozdělila hernu na dvě poloviny, děti se rozdělily do dvou skupin a se stejným počtem sněhových koulí se odebraly na svou polovinu. Hra s názvem „Koulovaná“ spočívala v tom, že se měly děti na daný čas koulovat, po celou dobu vymezeného času, kdy hrála učitelka na klavír. Děti se měly snažit co nejvíce koulí naházet k protivníkům. Když učitelka dohrála na klavír, děti měly přestat házet. Měly spočítat, kolik koulí dané skupině zbylo v hracím poli. Vítězem byl ten, kdo měl méně koulí ve svém poli. Děti byly hrou nadšené a do hry velmi zaujaté. Hra byla velmi zábavná a bylo vidět, že jsou děti šťastné. Předposlední dopolední hrou v herně zvolila učitelka hru „Foukání do papírových koulí“ Hra spočívala v tom, dofoukat svou papírovou kouli do cíle. Děti soutěžily po třech a měly vymezený prostor pro tuto aktivitu. Děti foukaly a snažily se dostat kouli do cíle co nejdříve.

Poslední hru zvolila klidovější, kde použila tematicky zaměřenou písničku s pohybem:

Píseň: „Tanec vloček“

Vločky tiše padají, ručičkama mávají. Padáme, padáme, ručičkama máváme.

Vločky tiše padají, nožičkama třepají. Padáme, padáme, nožičkama třepáme.

Vločky tiše padají, dokola se motají. Padáme, padáme, dokola se motáme.

Vločky tiše padají, býlí polštář utkají.

Celá zem, teď bude spát, copak se jí bude zdát?

Učitelka hrála písničku na klavír a společně s dětmi písničku zpívala, děti navíc prováděly pohyby, které v písni zpívaly. V poslední sloce si lehaly na zem a zůstaly ležet. Učitelka využila této situace a provedla s dětmi relaxaci. Řekla dětem, aby zavřely oči a povídala jim zimní příběh, který si měly představit ve své mysli. Děti ležely, odpočívaly a soustředily se na příběh, který jim učitelka vyprávěla. Po uvolnění a odpočinku děti vyskočily a byl zde čas na dopolední občerstvení.

9. 50 – 10.40 hod.: Didakticky zaměřené činnosti

Děti byly nasvačené a učitelka pomalu začala didakticky zaměřené řízené činnosti ve třídě, které spočívaly zejména v práci dětí u stolečku. Děti si rozdaly pracovní listy, kde měly za úkol dokreslit vločky, šlo o překřížené čáry, obrázek mohly děti vybarvit. Učitelka dětem činnost vysvětlila a nechala děti pracovat, ona sama děti pozorovala a zaznamenávala si do sešitu poznatky o dětech a připravovala pomůcky na následnou výtvarnou činnost. Při výtvarné činnosti dostaly děti světle modré papíry a bílou barvu, do které si měly namočit bříško prstu a obtiskávat prst na papír tak, aby vznikl sněhulák, takto měly pokračovat několikrát po sobě, aby na papíru bylo znázorněno více sněhuláků. Děti měly k dispozici předlohu, aby měly představu o tom, jak má výtvarník vypadat. Když měly sněhuláky znázorněné, tak měly pomocí černé tuše a špejle namalovat sněhulákům obličej a knoflíky. Naposledy měly přimalovat červené hrnce na hlavu a mrkev jako nos.

10.40 – 11.45 hod.: Pobyt venku

Byl čas jít ven, děti se oblékaly v šatně, kde je učitelka motivovala k tomu, aby si při oblékání navzájem pomáhaly. Při pobytu venku se děti po řízeném dopoledni věnovaly volné hře v přilehlém parčíku s lesíkem. Učitelka děti při hře pozorovala a do her s dětmi se aktivně zapojovala. Skupina chlapců se snažila postavit sněhuláka. Chlapci poprosili učitelku, zda by jim pomohla. Společnými silami sněhuláka postavili a děvčata mezi tím, donesly kamínky na dozdobení sněhuláka. Následně učitelka navrhla hru, kdo dohodí nejdál sněhovou koulí. Děti se na hře aktivně podílely.

2. DEN – Úterý 13. 1. (učitelka č. 2)

7.10 hod.: Učitelka č. 2 je ve třídě a přítomno je 7 dětí (4 chlapci a 3 děvčata). Děti se postupně ptaly učitelky, jestli si mohou hrát v herně. Učitelka se zajímala kde a s čím si chtějí hrát. Chlapci řekli učitelce, že si chtějí hrát s molitanovými kostkami a děvčata

v pokojíčku. Učitelka dětem hru dovolila, ale chtěla, aby si děti hrály klidně a nedělaly zbytečný nepořádek. Po dokončení her chtěla, aby si děti hračky po sobě uklidily.

Činnosti dětí: Chlapci započali hru s molitanovými kostkami, věnovali se stavbě pevnosti. Chlapci u stavby spolupracovali a do hry byli zaujatí. Děvčata se věnovala hře v pokojíčku, kde si hrála s panenkami barbie. Panenky děvčata pojmenovala a oblékala, představovala si, že jdou panenky lyžovat.

Činnosti učitelky: Učitelka se věnovala práci u svého stolu, kde neměla přehled o činnosti dětí.

7.30 hod.: Ve třídě je přítomno 11 dětí (7 chlapců a 4 děvčata).

Činnosti dětí: Příchozí chlapci započali hru v zadní části herny se svolením učitelky a věnovali se stavbě z kostek. Děvčata pokračovala ve hře s panenkami, příchozí dívka se k jejich hře přidala. Děvčata představovala hru s panenkami na sněhu, jak panenky lyžují, bruslí a věnují se hrám ve sněhu. Děvčata působila ve hře spokojeně a hra je bavila. Ostatní chlapci se nadále věnovali stavbě pevnosti z molitanových kostek a následné demolici stavby. U demolice stavby působili chlapci radostně a do hry byli velmi zaujatí. Demolice probíhala formou kopání do kostek a následné jejich pády do kostek, které ještě nebyly zbourané. Jejich hra byla hlučná a učitelka jim do hry vstoupila.

Činnosti učitelky: Učitelka vstoupila chlapcům do hry, která byla hlučná. Učitelka chlapce začala usměrňovat a zklidňovat. Nelíbilo se jí, že jsou chlapci hluční a že si mohou při hře ublížit. Řekla chlapcům, aby si jen stavěli a jestli budou opět u hry hluční, že si půjdou sednout ke stolu, (dala jim příklad ostatních chlapců, kteří si klidně hráli ve druhé části herny). Dále se učitelka věnovala přivítání se s příchozími dětmi a komunikaci s rodiči ve vstupních dveřích ze šatny do třídy.

7.45 hod.: Chlapci hrající si s molitanovými kostkami byli při hře opět velmi hluční a házeli molitanové kostky po sobě. Učitelka opět vstoupila do hry chlapců a velmi důrazně jim přikázala ukončení hry a úklid kostek. Na úklid kostek dohlížela a chlapcům říkala, že si měli hrát klidně a neměli rušit ostatní děti, které se také věnovaly volným hrám. Po úklidu poslala chlapce sednout si ke stolečku a řekla jim, aby si malovali, chlapci nesměli sedět u sebe, aby nevyrušovali.

8.00 hod.: Ve třídě je přítomno 17 dětí (10 chlapců a 7 děvčat).

Činnosti dětí: Chlapci si hráli v zadní části herny, stavbu měli postavenou, kostky znázorňovaly silnici, ve které jezdili s auty, kolem silnice měli postavené domečky a do hry přidali panáčky. Chlapci si hráli klidně a zaujatě, působili spokojeně. Děvčata si již nehrála s panenkami, věnovala se hře u toaletky a navzájem se česala. Tři děvčata seděla u stolečku a malovala si obrázky podle své fantazie, navzájem si povídala a jejich komunikace byla příjemná, navzájem si popisovala, co malovala a co jim obrázky připomínaly. Chlapci, kteří seděli u stolu na pokyn učitelky, se nudili a navzájem se provokovali, volali na sebe, ale jen když je učitelka neviděla. Jeden chlapec házel kolem sebe pastelky a předváděl se před ostatními.

Činnosti učitelky: Učitelka se věnovala zřejmě přípravě pomůcek na další činnosti, poté se vítala s přichozími dětmi a komunikovala s rodiči ve vstupních dveřích. Při komunikaci s rodiči si všimla, že chlapci u stolu nemalují a že vyrušují. Chlapce, který házel pastelkami kolem sebe, učitelka od dveří jemně napomenula. Snažila se být příjemná a chlapci jen řekla, že to pastelky bolí, budou zlámané a nebudou mít děti s čím malovat. Po té se otočila opět k rodičům a komunikovala dál s nimi. Před rodiči vystupovala příjemně a stále s úsměvem. Když rodiče odešli, učitelka šla k chlapci, který házel s pastelkami, a zvýšila na něho hlas. Učitelka působila rozlobeně a chtěla po chlapci, aby okamžitě pastelky posbíral, sdělila mu, že se jí nelíbí, když ničí věci ve školce, ať si prý ničí věci doma, jestli se to bude jeho mamince líbit. Když chlapec pastelky posbíral, učitelka ho postavila na „hanbu“ a řekla mu, že tam bude stát celou dobu, než si děti dohrají.

8.20 – 8.30 hod.: Ve třídě je přítomno 20 dětí (12 chlapců a 8 děvčat).

Činnosti dětí: Chlapci, kteří si hráli v herně se stavbou a auty, pokračovali ve hře, přidali se k nim další chlapci, kteří přišli později do třídy. Hra probíhala klidně a chlapci působili spokojeně, komunikovali mezi sebou a rozuměli si. Chlapci, kteří seděli u stolečků, na pokyn učitelky se věnovali vybarvování obrázků s auty. Děvčata, která se česala u zrcadla, již hru dokončila a započala hru v dětském obchůdku. Další děvčata si dále malovala u stolečku a ostatní děvčata si hrála v herně s plastovými zvířátky. Jeden chlapec, který působil stydlivě, se nezačlenil do hry s ostatními dětmi, stál u učitelky a snažil se s ní komunikovat.

Činnosti učitelky: Učitelka seděla u svého stolu a zapisovala docházku dětí, ptala se dětí, kdo jde po obědě a kdo spí. Když dopsala docházku, chvíli se věnovala chlapci,

který stál u ní a pozoroval její činnost. Chvíli s ním komunikovala, spíše poslouchala, co se jí chlapec snaží vyprávět. Za chvíli začala zvonit na zvoneček a informovala děti o ukončení her. Chtěla, aby děti začaly uklízet. Při úklidu děti kontrolovala a věci, které nebyly uklizené na svém místě, přerovnávala.

8.35 – 9.20 hod.: Řízené činnosti a hry

Učitelka svolala všechny děti do herny na koberec, kde se měly posadit do kruhu. Děti si mohly sednout vedle sebe, jak chtěly, až na chlapce, který byl do této doby na hanbě. Chlapce si posadila učitelka vedle sebe. Učitelka následně započala komunikaci s dětmi, nejdříve se vrátila k problému s chlapci a jejich předešlé hře v herně. Říkala dětem, co se jí nelíbilo. Probírala s dětmi bezpečnost ve třídě, aby byly děti opatrné a ohleduplné k ostatním dětem ve třídě. Vysvětlovala dětem, že si mají vážit věcí, které jsou ve třídě a že by je neměly děti ničit. Dále začala s dětmi mluvit o tématu, který spočíval v charakteristikách zimního období. Snažila se, aby se postupně mohlo vyjádřit každé dítě k tématu zimy. Když dítě neodpovídalo, nebo mu nešlo se vyjádřit, učitelka odpověděla za něho. Např. ptala se dětí, co dělají nejraději v zimě, každé dítě něco povědělo, co dělalo, co má rádo, některé děti chtěly povídat více, ale učitelka je nechala odpovídat chvíli, aby se dostalo na každého, když došla řada na chlapce, který působil stydlivě, přemýšlel, co asi má říct. Učitelka se ho zeptala, co rád dělá v zimě a ve sněhu, ale chlapec neodpovídal hned, tak učitelka řekla větu za něj: „*ty určitě rád bobuješ a stavíš třeba sněhuláka, že?*“ chlapec jen přikývl a učitelka se ptala dalších dětí.

Dále učitelka zopakovala všechny zimní činnosti, které jí děti řekly, a začala dětem pomocí interaktivní tabule ukazovat zimní program, kde byly zimní obrázky přírody, zvířátek v zimě a obrázky zimních sportů.

Povídala si s dětmi o změnách počasí, a jaké charakteristické znaky zima má. Dále se věnovala s dětmi tématu oblékání v zimním počasí.

Dále děti seznámila s básní, kterou je chtěla naučit. Báseň „Leden“ a „Chumelenice“.

Následovala ranní rozcvička, učitelka se zaměřila na protažení celého těla a končetin a aktivnímu pohybu dětí, jako byl běh, skoky, poskoky a následné uvolňovací cviky, cviky s papírovou koulí, kde se učitelka zaměřila na motoriku dětí a orientaci v prostoru. Po té učitelka začala s dětmi pohybové hry. „Hra na dva mrazíky“, „Hod sněhovou koulí“, na přání dětí zahrnula hru „Na domečky“.

Po pohybových hrách se věnovala relaxaci, kdy dětem četla příběh o padající vložce, kdy děti měly představovat vločky, které letí a padají, až si děti lehly na zem a učitelka se zaměřila na úplné uvolnění těla. Děti působily při hrách s učitelkou radostně, pouze na dívku, která se nechtěla pohybových her zúčastnit, učitelka na její účasti trvala. Vysvětlovala dívce, že pohyb je důležitý, zejména pro ní, když není na pohyb zvyklá. (pozn. autorky – dívka trpí nadváhou a pohybové činnosti nevyhledává). Tímto hrou v herně zakončila a vyzvala děti k hygieně a svačině, po které následovaly didakticky zaměřené řízené činnosti.

Činnosti učitelky: Učitelka se snažila, aby se na pohybových hrách aktivně podílely všechny děti. Dětem nedala na výběr, zda se chtějí na hrách podílet, trvala na účasti všech dětí. V případě, že se vyskytl problém a dítě se z nějakého důvodu podílet nechtělo, učitelka se nesnažila najít pravý důvod. Pokládala dětem otázky, na které za ně odpovídala sama a ještě daným dětem nevhodně naznačila, že jsou líné a nejsou zvyklé se hýbat. To dávala nejvíce za vinu rodičům, což zmínila slovy: „rodiče Vás nechají doma dělat co chcete a k ničemu Vás nevedou, ale tady se hýbat budete“.

Činnosti dětí: Většina dětí byla aktivní a byly při hrách organizovaných učitelkou spokojené. Pouze dívka velmi často odpočívala a stěžovala si, že už nemůže.

9.50 – 10.40 hod.: Didakticky zaměřené činnosti:

Učitelka rozdala dětem pracovní list, kde byly předtištěné vločky v každém řádku jiný počet, za úkol měly děti do druhé poloviny vyznačit méně vloček, než bylo předtištěno. Úkol učitelka dětem vysvětlila velmi podrobně, ukázala dětem, jak mají úkol přesně udělat. U každého řádku řekla kolik je zobrazených vloček. Některé děti počet vykřikovaly samy. Řekla dětem, kolik vloček mají na daný řádek zobrazit. Většina dětí vypracovala pracovní list bez chyby, tři chlapci měly i tak s úkolem problém. Učitelka se věnovala každému chlapci zvlášť a úkol mu pomohla vypracovat, nenechala děti přijít na řešení, nenechala jim ani potřebný čas úkol pochopit. Po dokončení pracovního listu přešla k další činnosti. Další činnost byla výtvarně zaměřená, děti měly vytvořit na papír sněhuláka, pomocí lepidla a krupice, následně temperami obrázek domalovat. Učitelka opět pomáhala pomalejším dětem s dohotovením obrázku.

10.40 – 11.45 hod.: Pobyť venku

Děti ukončily výtvarnou činnost a připravovaly se na pobyt venku. V šatně pomáhala učitelka dětem s oblékáním, až byly všechny děti oblečené, šla se obléknout učitelka

a šla s dětmi ven, kde se děti s učitelkou prošly, učitelka ukazovala dětem změny v přírodě, donesly krmení ptáčkům do krmítka a ke konci procházky nechala děti chvíli proběhnout a zadovášet ve sněhu.

11.45 hod.: Děti byly již ve třídě z procházky a čekaly na oběd, chvíli čekání jim učitelka vyplnila hrou: „Poznej, kdo chybí“ a opakováním básniček, které se tento den děti začaly učit.

3. DEN – Středa 14. 1. (učitelka č. 1)

7.10 – 8.45 hod.: Volná hra dětí

Děti měly k dispozici celou třídu a hernu, kde se mohly plně věnovat volným hrám. Volné hry: Stavba ze stavebnice lego (chlapci), hra s panenkami (děvčata), deskové hry u stolu (děvčata + učitelka), stavba domečku z molitanových kostek (chlapci), hra s převleky (děvčata), hra s kuličkovou dráhou (chlapci), malování u stolu (děvčata), prohlížení obrázkových knížek (chlapec a dívka), hra na policisty a zloděje (chlapci).

Činnosti učitelky: Učitelka poskytla dětem prostor pro volnou hru, v případě pomoci něco podat, byla na blízku, pozorovala volnou hru dětí, podle přání dětí se aktivně zapojovala do hry. Učitelka působila příjemně, klidně a byla ochotná. Volnou hru ukončovala s předstihem a poskytovala dostatek času k dokončení hry. Postupně přecházela na hry organizované.

Činnosti dětí: Děti působily spokojeně a hrou byly zaujaté. Mezi dětmi panovala dobrá nálada, nedocházelo k žádným vážným konfliktům. Chlapci občas běhali po třídě a herně, učitelka je pouze upozornila, aby dodržovali bezpečnost.

8.50 – 9.25 hod.: Řízené činnosti a hry

Ve třídě je přítomno 18 dětí (11 chlapců a 7 děvčat).

Komunikační kruh – učitelka opakovala s dětmi charakteristické znaky zimy, zimní sporty a radovánky a komunikovala s dětmi na téma „Zima“, nechala dětem prostor pro jejich vyjádření pocitů a zážitků.

Pohybové hry – rozcvička, protažení těla, uvolňovací cviky, přechod na pohybovou hru „Honička na vločky“, následovala hra „Přemístění koulí“ - hra ve třech družstvech, kde měly děti přemístit papírové koule, z jednoho místa na druhé. Každé družstvo mělo 20 koulí, v každém družstvu bylo 6 dětí. Každé dítě ze svého družstva mělo přemístit jednu

kouli a zpět se zařadit ke svému družstvu, děti se střídaly do doby, než měly všechny své koule přemístěné.

Následovala hudebně zaměřená činnost, kdy učitelka hrála na klavír píseň „Sněhulák“ a učila píseň děti. Píseň doprovázel i pohyb, který učitelka s dětmi slovně probrala a nechala děti, aby píseň zpívaly a znázorňovaly.

Činnosti učitelky: Učitelka působila při činnostech klidně, příjemně a vesele. Motivovala děti k řízeným činnostem citlivě a každou činnost dětem srozumitelně a dostatečně vysvětlila. Když byly děti nejisté, zejména u pohybové hry „Přemísťování koulí“, byla ochotná dětem pomoci a děti ve hře povzbuzovala. S dětmi komunikovala příjemně a nebyl zde náznak ponižování ani posměchu. Učitelka vytvářela příjemné klima ve třídě.

Činnosti dětí: Děti se aktivně podílely na organizovaných hrách učitelkou, byly spokojené a veselé. Chlapeček, kterému se v pohybové hře nedařilo, byl mrzutý, ale citlivým přístupem učitelky a její pomoci, chlapeček hru pochopil a dokončil.

9.50 – 11.15 hod.: Didakticky zaměřené činnosti:

Učitelka poprosila děti, aby si rozdaly pracovní listy, které měla učitelka připravené. Pracovní list „Brusle“, kde měly děti znázornit ke každé brusli vlnky s očkem a následně obrázek vybarvit. Učitelka dětem vysvětlila, co mají dělat a činnost dětí pozorovala, vzhledem náročnosti, byla dětem nápomocná a snažila se dětem poradit, jak mají vlnku s očkem dělat. Děti, které měly pracovní list již vypracovaný, mohly se věnovat volné hře, po dobu než ostatní děti také svůj list dokončí, nebo mohly učitelce pomoci s přípravou pomůcek na další činnost. Další činností byl společný výtvarný prostorového sněhuláka z papírových koulí, děti vytvářely z papíru koule a postupně je lepily k sobě. Děti se rozdělily do čtyř skupinek, kde měla každá skupinka za úkol vytvořit velkou papírovou kouli a hrnec, potom měly děti tvořit sněhulákovi ruce a barevnými papíry sněhuláka dotvořit. Do práce byly zapojené všechny děti a navzájem si pomáhaly, aktivně se zapojila i učitelka, ale pouze pomáhala dětem, když ony samy chtěly. Vzhledem k nevlídnému počasí, zůstaly dnes děti ve třídě a věnovaly se činnostem a hram s učitelkou a volné hře.

11.15 – 11.55 hod.: Volná hra dětí:

Děti si mohly volně hrát, k dispozici měly celý prostor třídy a pouze část herny, z důvodu přípravy lehátek na odpolední odpočinek.

Činnosti učitelky: Učitelka se věnovala úklidu a umístění sněhuláka s pomocí děvčat, které ji samy chtěly pomoci.

Činnosti dětí: Děti pomáhaly s přípravou lehátek ze svého rozhodnutí /5 chlapců/, hra v pokojíčku /6 děvčat/, hry se stavebnicí /3 chlapci/, ostatní děvčata pomáhala učitelce s úklidem a umístěním sněhuláka na vybrané místo. Ostatní chlapci si hráli s autíčky v prostoru třídy.

12.30 – 14.30 hod.: Polední odpočinek

Při odpočinku ležely děti na lehátkách a odpočívaly, učitelka č. 2 dětem četla pohádku „O 12 měsíčkách“, po přečtení pohádky měly děti tiše odpočívat a navzájem se nerušit. Kdo vyrušoval, toho učitelka přemístila s lehátkem do prostoru třídy, aby rušit nemohl.

Činnosti učitelky: Učitelka četla dětem pohádku, dohlížela na děti, aby odpočívaly a navzájem se nerušily. Seděla v pokojíčku, aby viděla na děti a věnovala se administrativní práci.

Činnosti dětí: Děti odpočívaly na lehátkách, poslouchaly učitelku, jak čte pohádku. Po dočtení, některé děti usnuly, některé děti, zejména chlapci odpočívat nechtěli a povídali si mezi sebou. Když byli moc hluční, učitelka je rozdělila a přemístila je i s lehátkou do prostoru třídy, kde byl každý sám a chlapci následně usnuli.

14.30 – 16.00 hod.: Odpolední zájmové činnosti

Po odpočinku se děti nasvačily a následovaly zájmové činnosti, tento den byl kroužek angličtiny a flétny. Většina dětí z nejstarší třídy byla na zájmové činnosti přihlášená, zájmové činnosti probíhaly kromě pátku, každý den. Zbylé děti byly převedeny do nižší třídy, kde se věnovaly volné hře s ostatními dětmi a čekaly na odchod domů.

4. DEN – Čtvrtek 15. 1. (učitelka č. 2)

7.00 – 8.30 hod.: Volná hra dětí

Děti si mohly se svolením učitelky hrát v prostoru třídy a herny. Pouze chlapci, kteří si v úterý hráli s molitanovými kostkami u žebřin a z pohledu učitelky se nevhodně chovali, měli tento den hry u žebřin s kostkami zakázaný. Učitelka chtěla mít přehled o jejich činnostech a chlapce směřovala ke klidovým hrám.

Volné hry: hra s farmou a zvířátky (děvčata a chlapci), hra v pokojíčku (děvčata), malování na interaktivní tabuli (děvčata a chlapec), hry v obchůdku (chlapci a děvčata),

deskové hry (chlapci), hra cukr, káva, limonáda (děvčata a chlapci), prohlížení časopisů s obrázky (chlapci).

Činnosti učitelky: Učitelka poskytla dětem prostor v herně a ve třídě, omezila volný prostor chlapcům, kteří se minule nechovali podle jejích slov, klidně. Učitelka dnes děti chvílemi pozorovala a snažila se s dětmi komunikovat a vstupovala dětem do jejich her. Zejména děvčatům při malování na interaktivní tabuli, ukazovala dívkám, co vše mohou na tabuli dělat. Ptala se dalších dětí, jestli také nechtějí na tabuli malovat. Dále se učitelka věnovala komunikaci s rodiči.

Činnosti dětí: Děti si hrály podle své volby, pouze při malování na interaktivní tabuli neměla děvčata dostatečný prostor, pro spontánní činnost a svoji tvořivost. Neustálou asistencí učitelky si odešla děvčata malovat ke stolu na papír. Chlapci se chvílemi nudili a chtěli si hrát s molitanovými kostkami, učitelka jim tuto činnost nedovolila. Děti jinak působily spokojeně a zaujatě a volné hry je bavily. Učitelka ukončovala volné hry obvyklým způsobem, zvoněním na zvoneček a slovním doprovodem o konci volných her a úklidu.

8.30 – 9.20 hod.: Řízené činnosti a hry

Ve třídě je přítomno 19 dětí, (12 chlapců a 7 děvčat).

Komunikační kruh – děti seděly na koberci a učitelka opakovala s dětmi téma, kterému se společně s učitelkou věnovaly již předešlé dny. Zkoušela děti, zda si pamatují charakteristické znaky zimy a vše co se zimou souvisí a opakovala s dětmi básničky, které se s nimi učila. Dva chlapci neustále vyrušovali a nevěnovali tolik pozornost probíranému tématu. Učitelka chlapce opakovaně napomínala a žádala je, aby nevyrušovali. Posadila chlapce tak, aby neseděli vedle sebe, ale jeden chlapec s (OŠD) vyrušoval dál, tentokrát začal rušit dívku, která seděla vedle něho. Učitelka chlapce opět napomenula a k jeho vyvolání použila chlapcovo příjmení. Chtěla, aby se postavil a přednesl básničky, které je učitelka učila. Zdůvodnila to větou: „když tady vyrušuješ neustále, tak zřejmě všechno už umíš, tak nám to předveď. Posloucháme děti, jak nám tady pan (přidala příjmení chlapce) řekne básničku“. Chlapec básničku neuměl, děti se mu snažily poradit, ale on stál a nic neříkal. Učitelka ho začala před dětmi zesměšňovat tak, že říkala: „Nic neumíš a jen nás tady rušíš, takhle se nic nenaučíš a budeš pořád hloupý“. Chlapce posadila a ještě dodala: „už jsi měl být ve škole, ale maminka si chtěla asi ještě odpočinout od školních povinností s tebou“. Chlapec se posadil a nepůsobil

vůbec spokojeně, stále se díval po dětech kolem sebe a zřejmě na jejich reakce. Chlapec již seděl klidně, ale do činností se moc nezapojoval, bylo vidět, že není soustředěný.

Pohybové hry – rozcvička s papírovými koulemi, učitelka se zaměřila na správné držení těla, házení papírovými koulemi, protažení těla, uvolňovací cviky. Pohybové hry na „Dva mrazíky“, „Meluzína“, „Tanec vloček“.

Činnosti učitelky: Učitelka se zaměřila při rozcvičce na správné držení těla, pozorovala děti při činnostech, a kde viděla, že děti nestojí rovně, nebo dělají pohyby špatně, tam pomáhala se správným držením těla a pomáhala dětem se správným propínáním a pohybováním. Při pohybových hrách učitelka popsala dětem danou aktivitu, připomněla pravidla hry a bezpečné chování.

Činnosti dětí: Děti se snažily s učitelkou spolupracovat a poslouchat co mají dělat. Některé děti měly tendence, zejména u rozcvičky vyrušovat a na cvicích si nedaly tolik záležet. Některé děti měly problémy s propínáním nohou a držením těla. Při pohybových hrách působily děti spokojeně, až na holčičku, která nechtěla běhat.

9.50 – 11.15 hod.: Didakticky zaměřené činnosti

Učitelka rozdala dětem pracovní listy, kde měly děti dokreslit stejný počet předmětů, jako je na obrázku teček a druhý pracovní list byl strom, který měly děti obtáhnout jedním tahem.

Činnosti učitelky: Učitelka dětem zadané úkoly postupně vysvětlila a dětem, kterým zadaný úkol dělal problém, těm pomohla. Nejdříve se snažila dětem pomoci slovně, když ani potom, dětem úkol vyhotovit nešel, pomohla jim učitelka zadaný úkol vyplnit. U pracovního listu, kde měly děti dokreslit stejný počet předmětů, měl jeden chlapec problém s jeho splněním, i přes slovní a názornou pomoc učitelky měl chlapec problémy. Podle slovní reakce učitelky, už nevěděla jak chlapci poradit, aby úkol splnil a začala do problému vtahovat ostatní děti: „podívejte se děti, jak to /avedla jméno chlapce/ nejde, vždyť to není těžké“. Chlapci řekli: „podívej se, jak to dětem jde a tobě ne, to nebudeš moc jít do školy, musíš se snažit“. Učitelka připomněla činnost rodičů a jejich zřejmě nedostatečnou péči a nazvala chlapce hloupým. Děti, které vypracovaly pracovní list bez chyby, pochválila.

Činnosti dětí: Děti si na vypracování pracovních listů, zejména děvčata, nechávali záležet a své výsledky hned ukazovali učitelce. Problémy s vypracováním měly čtyři

chlapci, tři zvládli úkol vypracovat za pomoci učitelky, jeden chlapec pracovní list nevypracoval celý.

Vystřihování vločky z papíru, bylo další činností, kterou učitelka zadala dětem.

Činnosti učitelky: Učitelka nechala děvčata na jejich žádost, rozdat papíry a učitelka rozdávala dětem nůžky, zajímala se, kdo z dětí chce nůžky pro leváky. Učitelka ukázala dětem vystřiženou vločku, aby děti viděly, jak má výtvar vypadat, slovně popsala a následně ukázala postup práce s nůžkami. Dohlížela na děti, zda drží nůžky správně a zda dětem stříhání nedělá problémy. Děvčata a většina chlapců vystřihlo vločku podle svých schopností a možností. Ostatním chlapcům učitelka pomáhala.

Činnosti dětí: Děti se stříhání soustředily, zejména děvčata. Mezi chlapci se našla většina, koho stříhání nebavilo a chtěli si spíše hrát.

Po dostřihání se věnuje učitelka čtení veršované pohádky „O dvanácti měsíčkách“ a následně s dětmi báseň rozebírá. Ptá se na poznatky dětí z básně, kdo byl v básni hodný, kdo zlý, opakovala s dětmi názvy měsíců, a čím se daný měsíc vyznačuje. Snažila se o to, aby se děti vcítily do situace Marušky a jak by dětem v dané situaci bylo.

Činnosti učitelky: Učitelka se bez přestání věnovala s dětmi řízené činnosti, nenechala děti mezi jednotlivými činnostmi odpočinout. Pouze když viděla, že jsou děti nesoustředěné, vyzvala je k tomu, aby se postavily a udělaly 10 dřepů a 10 poskoků na místě. Dále je vyzvala k sednutí na svá místa a pokračování v práci.

Činnosti dětí: Některé děti seděly již neklidně a bylo vidět, že jsou unavené a nudí se. Zejména chlapci si chtěli jít hrát do herny, ale učitelka to nedovolila, z důvodu, že mají hodně práce, kterou musí s dětmi stihnout.

11.25 hod.: Vzhledem k počasí, které nebylo vhodné na dlouhý pobyt dětí venku, se učitelka rozhodla pro krátkou procházku v okolí mateřské školy.

11.50 hod.: Po příchodu do třídy si chtěly děti před obědem chvíli hrát, ale učitelka nechtěla, aby udělaly děti ve třídě nepořádek, proto vyzvala děti k posazení na zem, kde si společně opakovali básničky „Leden“ a „Chumelenice“.

12.30 – 14.30 hod.: Děti se připravovaly na odpočinek a ležely na lehátkách, učitelka četla dětem pohádky z knížek, které si děti donesly. Některé děti během odpočinku ležely, některé usnuly. Děti, které spát nechtěly, poprosily učitelku č. 1, která byla s dětmi ve třídě odpoledne, jestli si mohou hrát, chlapci si vzali knížky a časopisy

a věnovali se prohlížení, některá děvčata šla česat učitelku a některá děvčata ležela na lehátku a hrála si s hračkami. Učitelka nenutila děti ke spánku, ale trvala na tom, že musel být klid, protože některé děti chtěly odpočívat a hlavně v dalších nižších třídách děti spaly. Učitelka se řídila potřebami a přáními dětí, ale pod podmínkou, že nesmí být děti hlučné.

14.30 – 16.00: Odpolední zájmové činnosti

Po svačině se děti věnovaly volné hře ve třídě, v herně již učitelka hry nedovolovala z důvodu brzkého odchodu dětí na zájmové činnosti a do nižší třídy, kde se děti věnovaly volné hře po dobu, než odešly domů.

5. DEN – Pátek 16. 1. (učitelka č. 1)

Učitelka č. 1 je v předškolní třídě, děti se postupně scházejí do třídy mateřské školy (vítají se s učitelkou, podáním ruky) a věnují se volné hře a činností. Učitelka poskytla dětem pro volné hry celý prostor třídy a herny. Děti si mohly samy vybrat, jakým činností se budou věnovat a jaké pomůcky, hračky a materiály ve své hře použijí.

7.00 – 8.45 hod.: Volná hra a činnosti dětí

Činnosti dětí: Děvčata zvolila hru v dětské kuchyňce a obývací, kde si hrála s panenkami. Hra děvčat vypadala názorně: děvčata si hrála na kamarádky (maminky), které se navšívily se svými dětmi. Každá dívka měla jednu panenku (dítě). Děvčata si uvařila kávu a čaj, pro děti připravila limonádu. Hra se vyvíjela spontánně, podle představivosti děvčat. Ve hře děvčata mezi sebou komunikovala spolu navzájem i s dětmi, šlo tedy o hru sdružující. Příchozí děvčata se začlenila do hry s děvčaty, která si hrála s panenkami, jejich hra se rozvíjela klidně. Děvčata spolu aktivně komunikovala, jejich komunikace byla příjemná, při hře si děvčata rozuměla, jejich hra vypadala spokojeně. Jedna dívka představovala roli kadeřnice, která děvčata postupně česala.

Chlapci zvolili hru v herně, prostřednictvím molitanových kostek se věnovali stavbě, která byla umístěná u žebřin, připevněných na zdi herny. Hra chlapců probíhala klidně, chlapci si spolu rozuměli a navzájem si pomáhali s vymýšlením stavby i při stavbě samotné. Chlapci se dále věnovali sdružující hře a tím, že se domlouvali, jak by měla stavba vypadat, jednalo se i o hru kooperativní. Jejich hru narušil příchozí chlapec, který

se zřejmě chtěl podílet s chlapci na stavbě, ale s chlapci nekomunikoval, pouze chlapce pozoroval. Chlapci svým zaujetím do hry si chlapce nevšíмали. Pozorující chlapec začal stavbu narušovat a bourat. V té chvíli nastala konfliktní situace, kdy chlapci nechtěli, aby jim pozorující chlapec stavbu ničil a začali chlapce od jejich stavby odhánět. Pozorovaný chlapec jakoby se snažil zapojit do hry druhých, avšak způsobem, který se ostatním chlapcům nelíbil. Pozorovaný chlapec nechtěl od stavby chlapců odejít, spíše se konflikt stupňoval. Pozorovaný chlapec začal být agresivní a snažil se nejen poškodit stavbu, ale i fyzicky napadat jednoho z chlapců. Chlapec se bránil, ale pozorovaný chlapec byl velmi rozzlobený a nedokázal ovládat své emoce. Hlasitě na chlapce křičel a pevně mu stiskl ruku a snažil se chlapce kousnout. Situace byla velmi rychlá a učitelka v tomto případě zasahovala ihned a chlapce od fyzického napadení zastavila. Následně se snažila chlapce uklidnit, ale ten byl ještě více rozzlobený. Situaci učitelka v danou chvíli s chlapcem řešit nemohla, neboť chlapec si nepřipouštěl žádné své pochybení. Učitelka odvedla chlapce ke stolečku a čekala, až se chlapec zklidní. Jeho zklidnění trvalo asi dvacet minut, následně začala učitelka s chlapcem komunikovat a vysvětlovat mu, že jeho chování nebylo správné. Snažila se mu vysvětlit, že když si chtěl s ostatními chlapci hrát, měl se jich zeptat a komunikovat s nimi. Snažila se o jeho vcítění do problému. S chlapcem komunikovala klidně a vyrovnaně. Chlapec chování učitelky a její domluvu přijal. Chlapce mrzelo, že si s ním nechce nikdo hrát a stěžoval si na situaci i z rodinného prostředí, kde se k chlapci zjevně nechovají příjemně a mile. Chlapec se v komunikaci s učitelkou snažil vyjádřit své pocity z přehlížení svou matkou. Učitelka se zájmem chlapci naslouchala a chlapce se ptala na chování matky k němu. Chlapec říkal, že na něj matka nebyla hodná, jako teď právě učitelka. S chlapcem matka nekomunikuje, jen ho okřikuje. Neříká mu jménem, nazývá ho prý nevhodnými výrazy. Tyto pocity chlapec bez emocí popsal učitelce. Učitelka se snažila chlapci věnovat a poskytnout mu alespoň v mateřské škole vřelý přístup. Chování chlapce se změnilo a projevoval následně učitelce náklonost za její ochotu se mu věnovat.

Další volné hry dětí probíhaly v zadní části herny, kde se chlapci věnovali hře s dřevěnými kostkami. Stavěli stavby a následně při hře použili auta a figurky ze stavebnice. Hra chlapců probíhala klidně, chlapci spolu navzájem komunikovali a do hry se zaujali. Za použití své představivosti se hra vyvíjela radostně. Jednalo se o hru

interakční zaměřenou na spolupráci chlapců. Chlapci vymýšleli nápady, na které vzájemně reagovali a společnými silami své návrhy realizovali.

Další hrou děvčat byla hra aktivizující s názvem „Cukr, káva, limonáda, čaj, rum, bum“, ke které se přidali i chlapci. Hře se děti věnovaly v prostoru třídy, od vstupních dveří, po prostor herny k oknu. Hra spočívala ve střídání pohybové akce a nehybností, na pozornost a soustředění na sebe a na vyvolávače.

Činnosti učitelky: Učitelka zaujímala roli aktivního pozorovatele. Svoji pozornost soustředila na všechny děti, orientovala se na jednotlivce i skupiny. Učitelka působila příjemně a hru dětí podporovala. Sledovala situaci hrajících chlapců, kde započaly neshody mezi chlapci. Učitelka nezasahovala ihned, vyčkávala, jak se daná situace bude vyvíjet. Situace se vyvíjela slovním dohadováním, následně situace přešla k fyzickému napadání mezi chlapci a počínající agresi, v této chvíli učitelka do hry zasáhla (řešila konflikt mezi chlapci, který je popsán v činnostech dětí).

8.50 – 9.30 hod.: Řízené činnosti a hry

Ve třídě je přítomno 18 dětí (11 chlapců, 7 děvčat).

Poslední den v týdnu se učitelka s dětmi věnovala opakování činností, kterým se s dětmi učitelky věnovaly daný týden. Učitelka se věnovala činnostem podle přání dětí. Děti se chtěly věnovat pohybovým hrám.

Pohybové hry: „Dva mrazíci“ (hra kontaktní), „Koulovaná“ (hra aktivizující), „Tanec vloček“ (hra pohybová a relaxační), další pohybové hry děti zvolily hru „Na domečky“ (hra aktivizující a postřehová).

Činnosti dětí: Všechny děti se aktivně zapojovaly do pohybových her.

Činnosti učitelky: Učitelka sdílela s dětmi radost, kterou při pohybových hrách

9.50 – 10.50 hod.: Didakticky zaměřené činnosti

Učitelka se s dětmi věnovala opakování básniček, které se děti s učitelkami v daném týdnu učili „Leden“, „Chumelenice“, dále píseň „Sněhulák“, při které učitelka děti doprovázela na klavír.

Dále se učitelka věnovala s dětmi opakování zimního tématu, charakteristické znaky zimy, zimní sporty. Učitelka se chtěla ujistit, že si děti nové poznatky pamatují.

11.10 – 11.45 hod.: Pobyť venku

Učitelka nechala děti hrát venku v přilehlém lesíku a na zasněžené louce, kde se děti věnovaly hrám ve sněhu. Děti stavěly sněhuláky, učitelka dětem aktivně na jejich přání

pomáhala. Následně se děti za účasti učitelky ve hře začaly koulovat. Hra dětí působila radostně a působení učitelky ve hrách dětí bylo přirozené a příjemné.

6. DEN – Pondělí 19. 1. (učitelka č. 2)

Učitelka č. 2 je v předškolní třídě, děti se postupně scházejí do třídy mateřské školy (vítají se s učitelkou, podáním ruky). Učitelka poskytla dětem pro volné hry prostor ve třídě a v herně. Materiály, pomůcky a hračky uložené na nedostupných místech dětem učitelka neposkytovala. Nabízela dětem pomůcky, které byly dětem dostupné ve třídě a v herně.

7.00 – 8.20 hod.: Volné hry dětí

Činnosti dětí: Chlapci se věnovali aktivní hře „Na lupiče a zloděje“. Jednalo se o hru aktivizující a kooperativní. Chlapci byli při hře velmi hluční a jejich hra vyžadovala běhání po třídě. Učitelka se snažila o ztišení chlapců při hře a připoměla jim, že se po třídě neběhá. Chlapci zaujatí hrou učitelku neuposlechli a běhali dál. Učitelka opět do hry chlapcům zasahovala a snažila se je směřovat k jiné klidovější činnosti. Chlapci byli hrou nadšení, ale museli hru ukončit. Učitelka chlapce upozornila, jestli si nenajdou jinou klidovou činnost, budou sedět u stolečku. Chlapci nevěděli jakou činnost zvolit, chvíli do sebe v herně strkali, po chvíli se uchýlili ke hře s molitanovými kostkami. Chlapci po sobě začali kostky házet, což se opět učitelce nelíbilo a na chlapce se rozzlobila. Následně chlapci započali hru se stavebnicí.

Děvčata se věnovala hrám u stolečku ve třídě. Děvčata si malovala a své výtvary následně vystříhovala. S vystříhanými výtvary si děvčata u stolečku hrála. Následně si děvčata hrála v dětské kuchyňce a pokojíčku. Jejich hra spočívala ve vaření a uklízení domácnosti. Mezi sebou děvčata komunikovala příjemně a vzájemně si pomáhala.

Další chlapci se věnovali hře s dřevěnými kolejiemi, stavěli dráhu, po které následně jezdili s vlaky. Hra spočívala na vzájemné spolupráci chlapců. Během hry se chlapci mezi sebou domlouvali na vývoji stavby.

Činnosti učitelky: Během volných her dětí se učitelka věnovala komunikaci s rodiči ve vstupních dveřích třídy a přípravě pomůcek na následnou řízenou činnost. Učitelka nevěnovala hrám dětí pozornost. Pouze když byli děti hlučné, jejich hry omezovala a směřovala děti ke klidnějším aktivitám (reakce učitelky na hlučnou hru dětí a její přístup k dětem je popsát v činnostech dětí).

Učitelka ukončovala volné hry dětí v 8.25 hod., kdy byly již všechny děti přítomny ve třídě. Hru dětí ukončovala zazvoněním na zvoneček, kdy děti věděly, že mají volné hry ukončit a hračky uklízet. Chlapci ještě hru ukončit nechtěli, ale učitelka na jejich ukončení volné hry trvala. Důvod uvedla, že mají dnes mnoho práce a není čas si jen tak hrát. Chlapci hru ukončit nechtěli, ale museli.

8.30 – 9.20 hod.: Řízené činnosti a hry

Ve třídě je přítomno 20 dětí (12 chlapců, 8 děvčat).

Učitelka svolala děti do herny, kde si děti měly sednout na koberec. Učitelka děti seznamovala s daným tématem „Moje tělo a zdraví“. Sdělila dětem činnosti, kterým se budou společně věnovat. Zejména se zaměřila na oblékání v zimním období a zdůraznila význam a důležitost správného oblékání. Seznamovala děti s případnými riziky, které by mohly nastat důsledkem nedostatečného oblékání v zimním období. Povídala si s dětmi o nemocnici a doktorech, kteří se o nemocné v době nemoci starají. Učitelka pomocí programu na interaktivní tabuli ukazovala dětem obrázky oblečení, vhodné pro zimní období. Dětem ukazovala jednotlivé obrázky a děti je měly pojmenovat. Následně vybrala program na třídění oblečení, kde bylo znázorněné oblečení zimní i letní. Děti měly vybírat pouze zimní oblečení.

Když děti začali být neklidné a nesoustředěné, učitelka přistoupila na změnu činností. Zaměřila se na rozvíjení dětí a jejich uvolnění. Prováděla s dětmi protahovací a uvolňovací cviky. Následovaly pohybové hry „Na Mrazíky“. Učitelka hru dětí sledovala a dohlížela na bezpečnost dětí při hrách.

9.50 – 10.50 hod.: Didakticky zaměřené činnosti

Učitelka rozdala dětem pracovní listy „Co si obleču?“ úkolem dětí bylo pojmenovat a vybarvit jenom věci, které by si děti oblékli na sáňkování. Na obrázku bylo znázorněné zimní i letní oblečení a děti měly za úkol říct, kterou věc a proč si v zimě neoblečou.

Další pracovní list znázorňoval čepici a šálu, kde měly děti domalovat tužkou zbývající vlnky. Po vyhotovení pracovních listů měly děti za úkol provlékání papírové čepice, proužky papírků. Papírky si měly děti samy nastříhat a následně provlékat jeden vedle druhého.

Činnosti dětí: Děti postupně vyhotovovaly zadané úkoly, které jim učitelka postupně zadala. Při vyhotovování prvního pracovního listu, děti s učitelkou komunikovaly

a říkaly, jaké oblečení by si v zimě neoblékly a proč. Komunikovaly zejména děvčata, chlapci se věnovali vybarvování a do komunikace se moc nezapojovali.

Další pracovní list vyhotovovaly děti samostatně, ne všem dětem se zadaný úkol dařil. Zejména dva chlapci měli problém s vyhotovením vlnek. Chlapec s OŠD a chlapec, který měl problémy s vyhotovováním pracovních listů i v předchozích dnech. Těmto chlapcům učitelka pomáhala s vypracováním zadaného úkolu. Poslední úkol provlékání papírků do vystřižené papírové čepice byl zaměřen na jemnou motoriku dětí.

Činnosti učitelky: Učitelka vysvětlovala dětem zadání jednotlivých úkolů a jejich postup vyhotovení. Dětem, kterým se zadaný úkol nedařil, zejména dvěma chlapcům, učitelka pomohla. Její přístup ke dvěma chlapcům byl chladný a odměřený. Učitelka chválila děti, které zadané úkoly vyhotovily správně. Uváděla tyto děti jako příklad pro chlapce, kterým se činnosti nedařili.

11.00 – 11.45 hod.: Pobyť dětí venku

Při pobytu venku, šla učitelka s dětmi na procházku po vesnici. Při návratu k mateřské škole ponechala učitelka dětem chvíli čas na volné hry ve sněhu.

7. DEN – Úterý 20. 1. (učitelka č. 1)

7.00 – 8.30. hod.: Volná hra dětí

Učitelka č. 1 je v předškolní třídě, děti se postupně scházejí do třídy mateřské školy (vítají se s učitelkou, podáním ruky) a věnují se volné hře a činností. Učitelka poskytla dětem pro volné hry celý prostor třídy a herny. Děti si mohly samy vybrat, jakým činností se budou věnovat a jaké pomůcky, hračky a materiály ve své hře použijí.

Činnosti dětí: Děvčata se věnovala hře v dětském obchodě. Hrála si na prodavačku a nakupující. Děvčata se shodla na roli prodavačky i na roli nakupujících. Děvčata postupně chodila do obchodu a aktivně komunikovala s prodavačkou. Při hře použila fantazii a jejich hra se vyvíjela radostně.

Chlapci se věnovali hře se stavebnicí „lego“ v prostoru herny. Pro svoji hru zvolili prostor na zemi, kde měli dostatečný prostor pro rozmístění staveb a následnou hru s auty a postavami. Stavby se vyvíjely podle možností a představivosti chlapců. Jejich hra byla rozmanitá a radostná.

Další chlapci se věnovali hře „Na lupiče a zloděje“. Jednalo se o hru aktivizující a kooperativní. Chlapci byli při hře hluční a jejich hra vyžadovala běhání po třídě. Učitelka pouze chlapcům připoměla pravidla bezpečnosti, aby nedošlo k nějakému úrazu. Dále chlapce nechala se své hře věnovat.

Činnosti učitelky: Učitelka zaujímal roli aktivního pozorovatele. Svoji pozornost soustředila na všechny děti, orientovala se na jednotlivce i skupiny. Učitelka působila příjemně a hru dětí podporovala. Učitelka dohlížela na bezpečné chování dětí při volných hrách. Učitelka si zaznamenávala poznatky o dětech při volných hrách.

8.40 – 9.30 hod.: Řízené činnosti a hry

Ve třídě je přítomno 17 dětí (10 chlapců, 7 děvčat)

Děti se nejprve posadily s učitelkou na koberec a povídali si o tom, jak se děti měly, co prožily, co se jim líbilo, učitelka se snažila navodit příjemnou atmosféru ve třídě. Děti se aktivně do komunikace zapojily a sdělovaly své dojmy a poznatky, které zažily.

Dále se učitelka věnovala tématu: „Moje tělo a zdraví“. Povídala si s dětmi o jednotlivých částech lidského těla. Na interaktivní tabuli znázornila dětem obrázky lidského těla a děti se učily jednotlivé části popisovat. Dále se věnovala tématu „Zdraví“, připoměla důležitost prevence proti nemocem a jak si své zdraví chránit. Následně učitelka děti vyzvala k protažení. Při rozcvičování dětí se zaměřila na protažení celého těla. Následovalo běhání v herně dokola, skoky, poskoky, stoj na jedné noze. Učitelka zjišťovala, jestli umí děti udržet rovnováhu. Učitelka s dětmi vytvořila překážkovou dráhu, děti do rozmístování překážek aktivně zapojovala. Děti pomáhaly učitelce nejen s vymýšlením překážek, ale i s aplikací jednotlivých překážek.

Překážková dráha spočívala v přelézání, podlézání, přeskakování, vylézání na žebřiny, sjíždění po klouzačce, slalomem mezi kuželkami a házením papírových koulí do koše. Děti měly radost z pohybu, učitelka se zaměřila na obratnost jednotlivých dětí.

Pohybové hry: „Meluzína“ pedagogický záměr hry – lehký běh, reakce na signál.

Děti utvořily čtyři dvojice – komíny (brány). Ostatní děti běhaly volně po herně a podbíhají pod dětmi, které představují komíny. Přitom děti říkají říkanku: „*Hledá zmrzlá Meluzína, kde je díra do komína. Hledej, hledej Meluzínu, komínů tu máme plno. Až největším proletíš, teplem se hned rozpustíš!*“ Na poslední slovo se uzavře komín, zavře meluzínu. Chycené dítě představuje komín a jedno z dětí z dvojice se vystřídá v roli meluzíny. Hra se opakuje, až se všechny děti vystřídají v obou rolích.

Dále hráli děti hru „Na koulování“ pedagogický záměr hry – postřeh, rychlost.

Děti se rozdělily na dvě poloviny, učitelka rozdělila hernu také na dvě poloviny, pomocí barevné lepicí pásky. Obě poloviny měly na zemi stejný počet papírových koulí. Děti stály naproti sobě a čekaly na signál učitelky. Když zazněl domluvený signál, děti se snažily všechny papírové koule naházet na druhou polovinu k protihráčům. Papírové koule děti házely do doby, než opět zazněl signál, který značil konec koulování. Následně děti počítaly, kdo má na své polovině více koulí. Vyhrávaly děti, které měly méně koulí ve svém poli.

Činnosti dětí: Děti při činnostech s učitelkou působily spokojeně. Měly radost z pohybu. Učitelce se děti snažily ochotně pomáhat. Ve třídě panovala příjemná atmosféra.

Činnosti učitelky: Učitelka prožívala hry s dětmi (např. při koulování měla učitelka tendence se k dětem do hry připojit. Děti ve hře podporovala a dětem fandila.

9.50 – 10.45 hod.: Didakticky zaměřené činnosti

Učitelka požádala děti o rozdání pracovních listů. Pracovní list „Ruka“. Na pracovním listě je znázorněný obrys ruky, který mají děti několikrát, jedním tahem obtahovat. Touto činností se učitelka zaměřovala na uvolnění ruky.

Další pracovní list, který měly děti vyhotovit, byl zaměřený na předčíselné představy dětí. Na pracovním listě byly znázorněny předměty v rámečku, každý rámeček obsahoval odlišný počet předmětů. Úkolem dětí bylo spojit čarou všechny rámečky, ve kterých byl stejný počet předmětů.

Výtvarná činnost: Děti měly vystříhnout šablony čepice a rukavic a následně pomocí temperových barev šablony vybarvit.

Činnosti dětí: Děti se snažily vyhotovovat pracovní listy. Děti, které měly problém s vypracováním, požádaly učitelku o pomoc. Výtvarná činnost děti bavila, děti vybarvovaly obrázky podle své fantazie. Výtvary dětí byly rozmanité svou barevností.

Činnosti učitelky: Učitelka se snažila dětem poradit, když si samy nevěděly rady. Poskytla dětem potřebný čas na přemýšlení a zvládnutí zadaných úkolů. Chválila děti při vypracovávání pracovních listů i při výtvarné výchově. Učitelka působila příjemně a navozovala ve třídě příjemnou atmosféru.

8. DEN – Středa 21. 1. (učitelka č. 2)

Učitelka č. 2 je v předškolní třídě, děti se postupně scházejí do třídy mateřské školy (vítají se s učitelkou, podáním ruky). Učitelka poskytla dětem pro volné hry prostor ve třídě a v herně.

7.00 – 8.25 hod.: Volná hra dětí

Činnosti dětí: Děvčata chtěla malovat temperovými barvami, učitelka činnost děvčatům dovolila a pomohla připravit potřebné pomůcky. Chlapci chtěli také malovat temperovými barvami, ale učitelka jim činnost neumožnila. Její rozhodnutí odůvodnila tím, že by chlapci udělali nepořádek ve třídě. Chlapci se odebrali do herny, kde se po chvíli začali věnovat hře s auty, s kterými v herně závodili. Další chlapci se věnovali hře se zvířaty a stavbě farmy.

Činnosti učitelky: Učitelka dohlížela na práci děvčat u stolečku. Dále se věnovala komunikaci s rodiči a přípravě pomůcek na další činnosti.

8.30 – 9.20 hod.: Řízené činnosti a hry

Ve třídě je přítomno 19 dětí (11 chlapců, 7 děvčat).

Učitelka se zaměřila na rozcvičení dětí. Zaměřovala se na protažení celého těla a cvičení s drátěnkami. Procvičovala s dětmi cviky podporující orientaci v prostoru. Následně hrála s dětmi postřehovou hru „Kuba řekl“. Učitelka se zaměřovala na jednotlivé části těla (např. Kuba řekl, chtni se za nos, pravou ruku, levou nohu, za koleno a další části).

Dále se učitelka s dětmi věnovala danému tématu „Moje tělo“. Na zem položila obrázek s postavou v zimním oblečení a postavu v letním oblečení. Dále měla k dispozici obrázky jednotlivých částí oblečení (zimní i letní), děti měly za úkol přiřazovat oblečení k jednotlivým postavám. Obrázků měla učitelka dostatek a všechny děti se u činnosti vystřídaly. Dále se učitelka věnovala tématu „Zdraví“. Na interaktivní tabuli vybrala obrázky, které měly děti třídit podle toho, zda jsou pro naše zdraví vhodné či nikoliv.

Činnosti dětí: Děti se aktivně zapojovaly do činností s učitelkou, které je zaujaly.

Činnosti učitelky: Učitelka se snažila dětem připravit vzdělávací činnost přiměřenou věku a možnostem dětí.

9.50 – 10.45 hod.: Didakticky zaměřené činnosti

Učitelka rozdala dětem pracovní listy „Najdi dvojice (páry)“. Na obrázku byly vyznačené dvojice částí lidského těla a děti měly dvojice čarou spojit. Další pracovní list byl zaměřen na matematické představy. Na pracovním listě byly znázorněny části lidského

těla v různých velikostech, děti měly za úkol červenou pastelkou vybarvit nejmenší části lidského těla, modrou pastelkou větší části lidského těla a zelenou pastelkou vybarvit největší části lidského těla. Dále měly děti za úkol malování postavy se všemi náležitostmi, které má postava mít.

Činnosti dětí: Děti se na zadané činnosti soustředily a snažily se úkoly vyhotovit. Činnosti děti bavily zejména děvčata. 3 chlapci se při zadaných úkolech již dostatečně nesoustředili a začali vyrušovat.

Činnosti učitelky: Učitelka sledovala děti při vyhotovování pracovních listů a zaměřila se na držení tužky. Dále napomínala chlapce, kteří působili unaveně a znuřně. Říkala chlapcům, že ve škole budou muset také sedět a pracovat, tak ať si prý zvykají. To chlapce k další činnosti nijak nemotivovalo. Při malování postavy se dva chlapci vůbec nesoustředili a namalovali postavu bez podstatných náležitostí. Na práci si nedali již vůbec záležet.

9. DEN – Čtvrtek 22. 1. (učitelka č. 1)

7.00 – 8.30. hod.: Volná hra dětí

Učitelka č. 1 je v předškolní třídě, děti se postupně scházejí do třídy mateřské školy (vítají se s učitelkou, podáním ruky) a věnují se volné hře a činností. Učitelka poskytla dětem pro volné hry celý prostor třídy a herny. Děti si mohly samy vybrat, jakým činností se budou věnovat a jaké pomůcky, hračky a materiály ve své hře použijí.

Činnosti dětí: Děti započaly volnou hru „Na schovávanou“, dále hrály aktivizující hry „Cukr, káva, limonáda, čaj, rum, bum“, dále hry interakční „Vadí, nevadí“. Do her se zapojili chlapci i děvčata. Později se děti věnovaly převážně hrám v herně (se stavebnicí, zvířaty, dřevěnými kostkami). Děvčata se starala o šneky, zejména šneka afrického, kterého následně koupala v umyvadle.

Činnosti učitelky: Učitelka zaujala roli aktivního pozorovatele a snažila se dětem úsměvem vyjadřovat radost z jejich her.

8.40 – 9.30 hod.: Řízené činnosti a hry

Učitelka se s dětmi nejprve věnovala tématu „Moje tělo a zdraví“. Připomínala si s dětmi jednotlivé části lidského těla a jejich význam. Připomínala si s dětmi význam oblečení v zimním období a jak chránit své zdraví před nemocemi.

Pohybové hry: „Popletené tělo“ aktivizující hra, zaměřená na soustředění dětí, reakce a umění se orientovat v částech svého těla a jeho názvech. Učitelka se věnuje činnosti s dětmi a snaží se děti splést. Děti stojí na místě, pozorují a poslouchají učitelku (např. učitelka říká, chytím se za nos a přitom se chytí za koleno, děti se nesmí nechat splést a musí se chytit za část těla, kterou učitelka vyslovila). Dále nechala děti vybrat hru podle jejich přání. Děti si vybraly hru „Koulovaná“.

Činnosti dětí: Děti se na řízených hrách a činnostech aktivně podílely. Při hrách se velmi smály, zejména když se učitelce podařilo děti nachytat.

Činnosti učitelky: Učitelka se aktivně podílela na hrách s dětmi a vytvářela příjemnou atmosféru ve třídě. Učitelka sdílela s dětmi jejich radost z her.

9.50 – 10.50 hod.: Didakticky zaměřené činnosti

Učitelka nechala děti rozdat pracovní listy. Pracovní list znázorňoval čepici, na které byly geometrické tvary, ve třech řadách. Učitelka se zaměřila na orientaci v prostoru, a předmatematické představy. Říkala dětem, který tvar mají právě vybarvit a jakou barvou (teď si vybarvíme zelenou pastelkou druhé kolečko na čepici, první trojúhelník, čtvrtý čtverec, kolečko nad prvním trojúhelníkem), takto učitelka pokračovala, dokud nebyly všechny tvary vybarvené.

Výtvarná činnost: Děti potřebovaly tempery a své dlaně. Barvou nabarvené dlaně děti obtiskávaly na papír. Po zaschnutí barvy obrázky tuší dokreslovaly, za pomoci své fantazie.

Činnosti dětí: Pro některé děti byl úkol s geometrickými tvary těžký, učitelka se snažila děti v přemýšlení podpořit a zamyslet se nad zadaným úkolem. Učitelka se na děti nezlobila, když se jim zadaný úkol nedařil, naopak se jim snažila pomoci. Při výtvarné činnosti působily děti velmi spokojeně a činnost je bavila.

Činnosti učitelky: Učitelka se snažila dětem při splňování úkolů být nápomocná a snažila se děti v činnostech podporovat. Při výtvarné činnosti umožnila dětem projevit svou fantazii.

10. DEN – Pátek 23. 1. (učitelka č. 2)

Učitelka č. 2 je v předškolní třídě, děti se postupně scházejí do třídy mateřské školy (vítají se s učitelkou, podáním ruky). Učitelka nechala dětem prostor pro volné hry.

7.00 – 8.20 hod.: Volná hra dětí

Činnosti dětí: Děti se chtěly věnovat aktivizujícím hrám v prostoru třídy a herny. Učitelka tyto hry dětem povolila, pouze na omezenou dobu. Po chvíli aktivizující hry dětem ukončila, z důvodu nadměrného hluku a běhání po třídě. Nabídla dětem aktivity kontaktní, např. hru „Tichá pošta“. Děti se této hře chvíli věnovaly. Chlapce tato hra nebavila, proto zvolili hru v herně s molitanovými kostkami. Děvčata si hrála v obchůdku na prodávání.

Činnosti učitelky: Učitelka se věnovala úklidu herny, okenních parapetů a výzdobě třídy. Dále komunikaci s rodiči dětí. Děti při volné hře usměrňovala z důvodu hluku a běhání po třídě. Snažila se dětem nabízet jiné aktivity, méně hlučné.

8.30 – 9.30 hod.: Řízené činnosti a hry

Ve třídě je přítomno 19 dětí (11 chlapců, 8 děvčat).

Poslední den v týdnu se učitelka s dětmi věnovala opakování činností, kterým se s dětmi učitelky věnovaly daný týden. Opakovala s dětmi nové poznatky z tématu „Moje tělo a zdraví“, následně děti zkoušela, co si pamatují. Činnosti se neobešly bez ponižování dětí, zejména chlapce, který si moc věcí nezapamatoval. Učitelka chlapce označila nevybíravým způsobem na „hloupého“. Dále se učitelka s dětmi věnovala pohybovým hrám. Do her zahrnula hru „Pantomima“ děti měly předvést pomocí pohybu, co si oblékají na sebe. Učitelka dětem činnost nejprve ukázala na sobě a nechala děti hádat, zda poznají, co si obléká. Následně se děti v této činnosti střídaly. Ostatní děti hádaly a učitelka dětem napovídala, když si děti nevěděly rady.

Činnosti dětí: Děti se aktivně zapojovaly do činností a her. Děti působily spokojeně, do chvíle, kdy učitelka začala ponižovat jednoho chlapce a nazývat ho „hloupým“. Děti se v situacích, kdy učitelka č. 2 zvyšovala hlas, děti ponižovala a zesměšňovala, necítily dobře. Atmosféra ve třídě nebyla uvolněná a příjemná. Chlapec se vždy po ponižování učitelkou ještě více stahoval do sebe, přestal komunikovat a styděl se.

Činnosti učitelky: Učitelka se snažila s dětmi opakovat probrané téma a následně chtěla zjistit, zda si děti něco zapamatovaly. Učitelka často děti ponižovala a zesměšňovala, zejména v situacích, kdy se jim nějaká činnost nedařila nebo si nepamatovaly vše, podle představ učitelky.